

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA**

RŪTA LAUČIENĖ

**LIETUVOS IR LATVIJOS MOKĖJIMŲ BALANSAI IR
JŲ KITIMO TENDENCIJOS 2000 – 2010 m.**

Magistro baigiamasis darbas

**Vadovė
prof. dr. R. Kanapickienė**

VILNIUS, 2011

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA**

**LIETUVOS IR LATVIJOS MOKĖJIMŲ BALANSAI IR
JŲ KITIMO TENDENCIJOS 2000 – 2010 m.**

**Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62404S110**

Vadovė

_____prof. dr. R. Kanapickienė
2011 12

Recenzentas

2011 12

Atliko

Frmis9-03 gr. stud.

_____R. Laučienė
2011 12

VILNIUS, 2011

TURINYS

ĮVADAS	7
1. MOKĖJIMŲ BALANSO SUDARYMO TEORINĖS IR METODOLOGINĖS PRIELAIDOS	10
1.1. Mokėjų balanso struktūra	10
1.1.1. Mokėjų balanso sudarymo metodika	10
1.1.2. Einamoji sąskaita	13
1.1.3. Kapitalo sąskaita	14
1.1.4. Finansinė sąskaita	15
1.1.5. Lietuvos ir Latvijos mokėjų balanso sudarymas	16
1.2. Mokėjų balanso reguliavimo teorijos ir modeliai	19
1.2.1. Mokėjų balansą nagrinėjančios teorijos	19
1.2.2. Mokėjų balanso modeliai	25
1.3. Mokėjų balanso kitimo tendencijų tyrimo metodika	29
2. LIETUVOS IR LATVIJOS MOKĖJIMŲ BALANSŲ ANALIZĖ 2000 – 2010 m.	33
2.1. Mokėjų balansą sudarančių rodiklių kitimo tendencijų analizė 2000-2010 m.	33
2.1.1. Lietuvos einamosios sąskaitos kitimo tendencijos bei jas lėmusios priežastys	33
2.1.2. Latvijos einamosios sąskaitos kitimo tendencijos bei jas lėmusios priežastys	40
2.1.3. Lietuvos kapitalo bei finansinės sąskaitos kitimo tendencijos	46
2.1.4. Latvijos kapitalo bei finansinės sąskaitos kitimo tendencijos	52
2.2. Lietuvos ir Latvijos užsienio prekybos 2000 – 2010 m. analizė	57
3. LIETUVOS IR LATVIJOS MOKĖJIMŲ BALANSŲ RODIKLIŲ POVEIKIO ŠALIES EKONOMIKAI ANALIZĖ	67
3.1. Tiesioginių užsienio investicijų, valdžios sektoriaus išlaidų bei vidaus investicijų įtaka Lietuvos ir Latvijos einamajai sąskaitai 2000 – 2010 m.	67
3.2. Einamosios sąskaitos, tiesioginių užsienio investicijų bei kitų investicijų įtaka Lietuvos ir Latvijos ekonominiam augimui 2000 – 2010 m.	74
IŠVADOS	79
LITERATŪRA	82
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	91
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	92
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	94
PRIEDAI	96

PRIEDAI

1 priedas. Lietuvos mokėjimų balansas 2000 – 2010 m. (mln. Eur).....	97
2 priedas. Latvijos mokėjimų balansas 2000 – 2010 m. (mln. Eur).....	99
3 priedas. Marshall – Lerner sąlyga	101
4 priedas. Lietuvos einamosios sąskaitos balansą, sudarančių rodiklių kitimo tendencijos 2000 – 2010 m. (mln. Eur).....	102
5 priedas. Latvijos einamosios sąskaitos balansą, sudarančių rodiklių kitimo tendencijos 2000 – 2010 m. (mln. Eur).....	103
6 priedas. Lietuvos prekių balanso ir einamosios sąskaitos tarpusavio priklausomybė.....	104
7 priedas. Latvijos prekių balanso ir einamosios sąskaitos tarpusavio priklausomybė.....	104
8 priedas. Lietuvos eksportą sudarančių rodiklių kitimo tendencijos (tūkst. Eur), 2000-2010 m.	105
9 priedas. Lietuvos importą sudarančių rodiklių kitimo tendencijos (tūkst. Eur), 2000-2010 m.	107
10 priedas. Latvijos eksportą sudarančių rodiklių kitimo tendencijos (tūkst. Eur), 2000-2010 m.	109
11 priedas. Latvijos importą sudarančių rodiklių kitimo tendencijos (tūkst. Eur), 2000-2010 m.	111
12 priedas. Lietuvos Lafay indeksas 2000-2010 m.	113
13 priedas. Latvijos Lafay indeksas 2000-2010 m.	114
14 priedas. Lietuvos regresinės lygties išklotinė.....	115
15 priedas. Latvijos regresinės lygties išklotinė	116
16 priedas. Lietuvos regresinės lygties išklotinė.....	117
17 priedas. Latvijos regresinės lygties išklotinė	118
18 priedas. Lietuvos TUI srauto bei eksporto apimties priklausomybė	119
19 priedas. Lietuvos TUI srauto bei importo apimties priklausomybė	119
20 priedas. Lietuvos kitų investicijų srauto bei BVP apimties tarpusavio priklausomybė	120
21 priedas. Latvijos TUI srauto bei eksporto apimties priklausomybė	120
22 priedas. Latvijos TUI srauto bei importo apimties priklausomybė	121
23 priedas. Latvijos kitų investicijų srauto bei BVP apimties priklausomybė	121
24 priedas. Lietuvos ir Latvijos bendroji užsienio skola	122

LENTELĖS

1 lentelė Lietuvos realiojo BVP augimo ir ESD santykio su BVP rodiklis 2000-2010 m.	48
2 lentelė Lietuvos realiojo BVP augimo ir ESD santykio su BVP rodiklis 2000-2010 m.	53
3 lentelė Lietuvos eksporto, importo struktūra pagal prekių grupes 2000-2010 m., proc.....	58
4 lentelė Lietuvos eksporto, importo struktūra pagal regionus 2000-2010 m., proc.....	59
5 lentelė Latvijos eksporto, importo struktūra pagal prekių grupes 2000-2010 m., proc.....	61
6 lentelė Latvijos eksporto, importo struktūra pagal regionus 2000-2010 m., proc.	62
7 lentelė Lietuvos, Latvijos RCA indeksas 2000-2010 m.	63
8 lentelė Lietuvos, Latvijos Lafay indeksas 2000-2010 m.	65

PAVEIKSLAI

1 pav. Lietuvos mokėjimų balanso einamoji sąskaita 2000 – 2010 m., mln. eurų	33
2 pav. Lietuvos mokėjimų balanso einamosios sąskaitos struktūra 2000 – 2010 m., proc., mlrd. eurų	36
3 pav. Lietuvos mokėjimų balanso einamosios sąskaitos grandininis (P_t) ir bazinis (S_t) struktūrinių poslinkių rodikliai 2001 – 2010 m., proc.....	38
4 pav. Latvijos mokėjimų balanso einamoji sąskaita 2000 – 2010 m. mln. eurų	40
5 pav. Latvijos mokėjimų balanso einamosios sąskaitos struktūra 2000 – 2010 m., proc.	42
6 pav. Latvijos mokėjimų balanso einamosios sąskaitos grandininis (P_t) ir bazinis (S_t) struktūrinių poslinkių rodikliai 2001 – 2010 m., proc.....	45
7 pav. Lietuvos mokėjimų balanso kapitalo bei finansinė sąskaita 2000 – 2010 m., mln. eurų.....	47
8 pav. Lietuvos ESD finansavimo šaltiniai 2000 – 2010 m. palyginti su BVP, proc.	48
9 pav. Latvijos mokėjimų balanso kapitalo bei finansinė sąskaita 2000 – 2010 m., mln. eurų.....	52
10 pav. Latvijos ESD finansavimo šaltiniai 2000 – 2010 m. palyginti su BVP, proc.	54
11 pav. Lietuvos eksporto, importo apimtys 2000 – 2010 m. mln. eurų.....	57
12 pav. Latvijos eksporto, importo apimtys 2000 – 2010 m. mln. eurų.....	60
13 pav. Lietuvos TUI struktūra pagal ekonominės veiklos rūšis 2000 – 2010 m. proc.	68
14 pav. Lietuvos valdžios sektoriaus pajamos bei išlaidos 2000 – 2010 m. mln. eurų.....	69
15 pav. Lietuvos bendrojo kapitalo formavimo pasiskirstymas pagal veiklos rūšis 2000–2010 m. proc.	70
16 pav. Latvijos TUI struktūra pagal ekonominės veiklos rūšis 2000 – 2010 m. proc.....	71
17 pav. Latvijos valdžios sektoriaus pajamos bei išlaidos 2000 – 2010 m. mln. eurų.....	72
18 pav. Latvijos bendrojo kapitalo formavimo pasiskirstymas pagal veiklos rūšis 2000–2010 m. proc.	73
19 pav. Lietuvos TUI bei eksporto ir importo apimties tarpusavio priklausomybė.....	75
20 pav. Latvijos TUI bei eksporto ir importo apimties tarpusavio priklausomybė	76
21 pav. Lietuvos ir Latvijos kitų investicijų tarpusavio priklausomybė su BVP	77
22 pav. Lietuvos ir Latvijos ESD tarpusavio priklausomybė su realiojo BVP kitimu.....	78

IVADAS

Šiuolaikiniame pasaulyje valstybės yra pasaulinio ūkio dalyvės, kadangi didėjant globalizacijos mastams, kartu didėja nacionalinių ekonomikų integracija į pasaulinį ūkį. Nors atskirų valstybių dalyvavimas šiame ūkyje bei integracijos mastai skiriasi, tačiau, kaip nėra tokios valstybės, kuri nebūtų susijusi su pasaulio ekonomika. Tarptautinis konkurencingumas mokslinėje ir taikomojoje literatūroje apibrėžiamas, kaip šalies sugebėjimas gaminti paklausias prekes ir paslaugas, kurių dėka, būtų didinamos realios piliečių pajamos. Tarp valstybių egzistuoja ne tik prekybos, bet taip pat politiniai, kultūriniai ir kiti santykiai, kurių metu juda finansiniai srautai. Siekiant pilnai įvertinti tam tikros valstybės konkurencingumą tarptautiniu mastu, reikia analizuoti tokius rodiklius, kurie atspindėtų šalies ekonominius, finansinius ryšius su kitoms valstybėmis. Vienas iš tokių informacijos šaltinių yra mokėjimų balansas. Remiantis šia finansine ataskaita galima gauti duomenų apie šalies sandorius ir finansinius srautus tarp jos ir kitų pasaulio valstybių. Šios finansinės ataskaitos duomenų dėka, galima spręsti apie šalies ekonominės veiklos efektyvumą kitų šalių atžvilgiu bei, remiantis gautais duomenimis, kurti tam tikrą ekonominę politiką. Mokėjimų balanso einamosios sąskaitos analizė parodo šalies prekybos su užsieniu mastą, o finansinės ir kapitalo sąskaitos – tarptautinio skolinimosi ir skolinimo mastus, turto pirkimo ir pardavimo apimtį, susijusias su investicijomis.

Siekiant nustatyti, kuri šalis gauna didesnę ekonominę naudą – būtina, kad tarpusavyje būtų lyginamos kelios šalys, nes tuo atveju galima nustatyti šalies padėtį kitų šalių atžvilgiu. Baltijos šalys Lietuva ir Latvija pasirinktos analizuoti dėl to, kad jas sieja bendra istorija. Jos kartu atgavo nepriklausomybę, įstojo į ES, NATO. Kadangi šalies mokėjimų balansas yra vienas iš svarbiausių statistinių šaltinių, atspindinčių šalies ūkio plėtrą, konkurencingumą, investavimo procesus, dėl šios priežasties buvo pasirinkta analizuoti šių šalių mokėjimų balansus.

Tyrimo aktualumas: Valstybės tarptautiniai ryšiai atsispindi, jos operacijų balansinėse sąskaitose – mokėjimų balanse. Dėl šios priežasties, atliekant šalies makroekonominių procesų analizę, mokėjimų balansas leidžia nustatyti, ryšius tarp šalies ir užsienio rinkų, investicijų šalyje bei iš šalies mastą, finansų srautus, analizuoti šalies konkurencinę padėtį. Šiuo metu mokėjimų balanso kitimo tendencijų analizė yra labai aktuali, kadangi, tokioms valstybėms kaip Lietuva ir Latvija, turinčioms mažą vidaus rinką, išoriniai veiksniai gali turėti lemiamą įtaką šių šalių ekonominiam gyvenimui. Per pastaruosius dešimt metų, Lietuvos ir Latvijos ekonomikoms sparčiai kylant aukštyn, tolygiai didėjo mokėjimų balanso nesubalansuotumas, o 2009 m. stipriai smukus Lietuvos ir Latvijos ekonomikoms imta kalbėti net apie šalių bankroto grėsmę. Taip atsitiko dėl to, kad pastaraisiais metais nutikę Pasaulio ir vietiniai įvykiai paveikė abiejų šalių mokėjimų balansų rodiklius, kurie drastiškai pakito. Dėl šios priežasties būtina analizuoti, kaip per pastaruosius dešimt metų kito Lietuvos ir Latvijos

mokėjimų balansą sudarantys rodikliai, nustatyti, kokios priežastys lėmė šių rodiklių kitimą, įvertinti kokią įtaką turi mokėjimų balansą sudarantys rodikliai šalių ekonomikoms. Dešimties metų laikotarpis pasirinktas analizuoti dėl to, kad siekiama nustatyti, kaip kito Lietuvos ir Latvijos tarptautiniai ryšiai iki įstojimo į ES ir po to.

Tyrimo problema: Pastaruosius kelerius metus apie Lietuvos ir Latvijos mokėjimų balansų einamosios sąskaitos deficitą buvo kalbama kaip apie savaimę suprantamą dalyką. Lietuvai iki šiol mokėjimo balanso problemas pavyko spręsti pačiai, tačiau Latvija 2009 m. savų valiutos rezervų neužteko, todėl ji buvo priversta prašyti Tarptautinio Valiutos Fondo (toliau – TVF) pagalbos. Analizuojant Lietuvos ir Latvijos 2000 – 2010 m. laikotarpio mokėjimų balansus nustatyta, jog Lietuvos ir Latvijos mokėjimų balansą sudarančios dalys kito ta pačia kryptimi. Abiejose šalyse einamoji sąskaita buvo deficitinė ir šis deficitas ypač ėmė augti šalims tapus ES narėmis. 2009 m. abiejose šalyse einamoji sąskaita tapo pertekline.

Tyrimo hipotezė: Lietuvos bei Latvijos mokėjimų balansų nesubalansuotumą lemia einamoji sąskaita, kurios dydžiui didžiausią įtaką turi užsienio prekyba bei valstybės skolinimasis.

Tyrimo objektas: Lietuvos ir Latvijos statistiniai mokėjimų balanso rodikliai.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti Lietuvos ir Latvijos mokėjimų balansus, jų kitimo tendencijas per pastaruosius dešimt metų bei nustatyti priežastis, turėjusias įtakos šių šalių mokėjimų balansų rodiklių kitimui.

Tyrimo uždaviniai:

1. išnagrinėti mokėjimų balanso sampratą, sudarymą, pagrindines mokėjimų balanso reguliavimo teorijas ir modelius Lietuvos bei užsienio autorių moksliniuose darbuose;
2. išanalizuoti pagrindinius Lietuvos ir Latvijos mokėjimų balanso straipsnius, nustatyti jų kitimo tendencijas ir išsiaiškinti priežastis, lėmusias šias kitimo tendencijas;
3. išanalizuoti Lietuvos ir Latvijos užsienio prekybos kitimo tendencijas ir nustatyti, kokiuose sektoriuose Lietuva ir Latvija turėjo lyginamąjį pranašumą prekiaujant su kitomis šalimis;
4. išsiaiškinti, kaip pasirinkti kintamieji – tiesioginės užsienio investicijos, valdžios sektoriaus išlaidos bei vidaus investicijos, veikia einamąją sąskaitą;
5. įvertinti mokėjimų balanso poveikį Lietuvos ir Latvijos ekonomikoms.

Tyrimo metodai: Analizuojant Lietuvos bei Latvijos mokėjimų balanso kitimo tendencijas, taikyti teoriniai ir empiriniai metodai. Teoriniai metodai: lyginamoji analizė, sisteminimas, bei loginis apibendrinimas. Naudoti empiriniai tyrimo metodai: antrinė duomenų analizė, statistinė duomenų analizė.

Taikant mokslinės literatūros analizę nagrinėjama mokėjimų balanso struktūra, tiriamos mokėjimų balanso reguliavimo teorijos bei metodai. Kadangi 2009 m. Tarptautinis valiutos fondas (TVF) išleido naują mokėjimų balanso vadovą mokėjimų balansui sudaryti, tai teorinėje dalyje analizuojama kaip TVF siūlo, bei kaip Lietuva ir Latvija sudaro mokėjimų balansus.

Lietuvos statistikos departamento, Latvijos statistikos biuro, Lietuvos ir Latvijos bankų, Eurostato statistikos duomenys tiriami taikant antrinę duomenų analizę;

Finansinių duomenų kitimo santykiniai dydžiai nustatyti taikant statistinę duomenų analizę. Atliekant skaičiavimus naudojama MS EXCEL, bei Gretl programos. Gauti rezultatai analizuojami, iliustruojami paveikslais, lentelėmis.

Taikant minėtus tyrimo metodus, apibrėžtų uždavinių bus siekiama remiantis tokia **darbo struktūra:**

- pirmojoje dalyje, analizuojant Lietuvos ir užsienio šalių mokslinę literatūrą nagrinėjama mokėjimų balanso samprata, sudarymo problemos bei reikšmė šalies ekonomikai. Taip pat analizuojamos mokėjimų balanso reguliavimo teorijos bei mokėjimų balanso modeliai;
- antrojoje dalyje tiriama, kaip kito Lietuvos ir Latvijos einamoji, kapitalo bei finansinė sąskaitos, jų struktūra, išsiaiškinamos priežastys, turėjusios įtakos, šių sąskaitų kitimui. Tiriama, koku intensyvumu pakito Lietuvos ir Latvijos einamoji sąskaita, bei nustatoma, kokiose srityse, Lietuva ir Latvija turėjo lyginamąjį pranašumą užsienio prekyboje.
- trečiojoje dalyje, aiškinamasi, kaip pasirinkti kintamieji – tiesioginės užsienio investicijos, valdžios sektoriaus išlaidos bei vidaus investicijos, veikia Lietuvos ir Latvijos einamąją sąskaitą, bei nustatoma, kokią įtaką pagrindiniai mokėjimų balansą sudarantys rodikliai turi šalių ekonomikoms.

Literatūros šaltinių įvertinimas: nustatyta, jog pastaruoju metu naujesnių mokslinių straipsnių, analizuojančių mokėjimų balanso teorijas istoriniu ar skirtingų ekonomikos srovių atstovų požiūriu, nėra labai daug. Daugiausia mokslinės literatūros pateikiama mokėjimų balanso krizės, einamosios sąskaitos deficito temomis. Darbe apžvelgiama tiek lietuvių tiek užsienio autorių darbai. Misiūnas A. Rukšaitė A. (2005) analizavo išorinio sektoriaus rodiklius, kuriais remiantis galima prognozuoti šalyje gresiančius sutrikimus. Mokėjimų balanso reguliavimas teoriniu aspektu pateikiamas Das S.K. (2000), Rivera – Solis et al. (2000), Ardalan K. (2003), Čiočytės O. (2006) straipsniuose, kuriuose apžvelgiamos trys pagrindinės alternatyvios mokėjimų balanso reguliavimo teorijos – elastingumo, absorbcijos ir monetarinė. Razgallah B. (2004), Santis R. A., Luhrmann M. (2006), Uegaki A. (2009), Masanori O. (2011) analizavo mokėjimų balanso ryšį su šalies išsivystymu. Taip pat kiti straipsniai, kuriuose sudaromi mokėjimų balanso modeliai Polak J.J. (2001), Kvedaras V., Hansen J.D. (2004), Makin A. (2005), Rubaszek M. (2005), Kalantzis Y. (2004).

1. MOKĖJIMŲ BALANSO SUDARYMO TEORINĖS IR METODOLOGINĖS PRIELAIDOS

Kadangi šiame magistro baigiamajame darbe analizuojama Lietuvos ir Latvijos mokėjimų balanso kitimo tendencijos, tai pirmiausia būtina aptarti, kas tai yra mokėjimų balansas, kokia jo struktūra, sudarymo metodika. Mokėjimų balansas priskiriamas prie svarbiausių šalies ekonominių rodiklių, atspindinčių šalies ekonominius santykius su kitomis pasaulio valstybėmis, dėl šios priežasties yra sukurta įvairių mokėjimo balanso reguliavimo teorijų bei modelių, kurių keletas aptarta (1.2 skyriuje).

1.1. Mokėjimų balanso struktūra

1.1.1. Mokėjimų balanso sudarymo metodika

Siekiant užtikrinti šalies ekonominį augimą, būtina įgyvendinti tinkamą ekonominę politiką, o tinkama tiek vidaus, tiek užsienio ekonominė politika įgyvendinama tik tuo atveju, jei šalyje atliekama įvairių šalies ekonominę padėtį atspindinčių rodiklių analizė ir vėliau, remiantis gautais rezultatais, šalies ekonomika nukreipiama norima kryptimi. Pasak Misiūno A., Rukšėnaitės J. (2007), vertinant šalies ekonomikos būklę, svarbu atsižvelgti ne tik į jos viduje vykstančius procesus, bet taipogi į šalies ekonominių santykių su pasauliu tendencijas. Remiantis autoriais, atskirų šalių aktyvumas ir integracijos laipsnis pasauliniame ūkyje yra skirtingas, tačiau nėra tokios valstybės, kuri vienaip ar kitaip nebūtų susijusi su kitomis valstybėmis.

Šalies tarptautinės prekybinės bei finansinės operacijos atsispindi mokėjimų balanse. Mokėjimų balansas remiantis Lietuvos Banku (2009) atskleidžia šalies ekonominės vertės sukūrimą, pokytį, mainus ar išnykimą, šioje statistinėje ataskaitoje parodoma prekių, paslaugų, finansinio turto nuosavybės pasikeitimas, darbo jėgos ir kapitalo judėjimas. Analizuojant mokėjimų balansą, galima nustatyti, kaip per tam tikrą laikotarpį pakito šalies prekių eksporto, importo mastas, tiesioginių investicijų dydis, t.y., ar šalies gyventojai investavo į užsienį daugiau, ar užsieniečiai investavo į tiriamą šalį daugiau ir t.t. Lietuvos Bankas (2009) mokėjimų balansą apibūdina taip: „Mokėjimų balansas – tai statistinė ataskaita, į kurią įtraukiamos šalies atitinkamo laikotarpio ekonominės operacijos su likusiu pasauliu“. Mokėjimų balanse parodomos ekonominės operacijos, kurios įvyksta tarp šalies ir užsienio ekonomikos subjektų. Mokėjimų balanso ekonominės operacijos, remiantis Europos Centrinio Banku (ECB) (2007) gali būti apibūdinamos kaip ekonominis srautas, kuris atspindi ekonominės vertės sukūrimą, pasikeitimą, perleidimą ar išnykimą, į kurias įtraukiama prekių ar finansinio turto nuosavybės ar įsipareigojimų pasikeitimas, aprūpinimas paslaugomis, darbu arba kapitalu. Mokėjimų balanso statistinėje ataskaitoje atsispindi prekių, paslaugų, pajamų ir pervedimų, bei grynųjų operacijų atlikimas, kurios lemia finansinio turto dydį ar įsipareigojimus likusiam

pasauliui. Nepaisant to, kad šalies mokėjimų balansas, kaip ir įmonės balansas, yra sudaromas naudojant dvigubą apskaitos principą, tačiau šalies mokėjimų balansas yra artimesnis pinigų srautams, nes šis dokumentas atspindi pinigų ir įsipareigojimų judėjimą.

Siekiant suprasti, kaip yra gaunami mokėjimų balanso rodikliai, ir kaip jie yra interpretuojami, būtina suvokti mokėjimų balanso apskaitos principus. Remiantis Lietuvos Banku (2010), sudarant mokėjimų balansą vadovaujamosi trimis apskaitos principais: operacijų įvertinimas, operacijų apskaitos laikas, apskaitos sistema. Be šių trijų apskaitos principų ECB (2007) išskiria atsargų ir srautų suderinimą.

1. Operacijų įvertinimas. Visos operacijos mokėjimų balanse įvertinamos rinkos kainomis. Rinkos kainos – tai tokios kainos, už kurias pardavėjas pasirengęs parduoti prekę, o pirkėjas pasirengęs pirkti. Remiantis Lietuvos banku (2010) rinkos kainos nebūtinai turi sutapti su tarptautinėse rinkose tuo metu kotiruojamomis kainomis. Kai yra vertinamas finansinio turto ir įsipareigojimų operacijos, kurios į apskaitą įtraukiamos kaip paslaugų operacijos – tuomet į operacijos kainą neįskaitomi mokesčiai, rinkliavos, komisiniai, o kai yra vertinamas materialusis turtas – į operacijos kainą įskaitomos visos su šio turto nuosavybės pasikeitimu susijusios išlaidos.

2. Operacijų apskaitos laikas. Remiantis Lietuvos Banku (2010) ekonominių operacijų apskaitos laikas mokėjimų balanse yra nuosavybės pasikeitimo laikas, kuris gali būti teisinis, fizinis (prekėms kertant sieną) ar ekonominis, apimantis kontrolę arba naudojimą. Šios ekonominės operacijos mokėjimų balanse nebūtinai sutampa su tarptautiniais pinigų mokėjimais, o kai kurios operacijos gali būti neapmokamos, pvz. neatlygintini pervedimai. Remiantis ECB (2007), kai nuosavybės pasikeitimo laikas nėra žinomas, tuomet pasikeitimas adresuojamas tuo metu, kai abi sandorio šalys tai apskaito savo buhalterinėse knygos. Paprastai ECB reikalauja, kad darant įrašus būtų remiamasi kaupimo principu, kas reiškia, jog įrašai daromi tuomet, kai vertė yra sukuriama, pakeičiama ar panaikinama.

3. Apskaitos sistema. Kiekviena operacija mokėjimų balanse fiksuojama dvigubo įrašo principu, t. y. mokėjimų balanse prekės ar paslaugos kitimas atspindi du kartus – vienos sąskaitos debete su neigiamu ženklu ir atitinkamos sąskaitos kredite su teigiamu ženklu. Taigi, šiuo apskaitos principu yra apskaitomos visos ekonominio pobūdžio operacijos tarp analizuojamos valstybės ir kitų pasaulio šalių. Kadangi mokėjimų balansas sudaromas remiantis dvigubo įrašo principu, tai reiškia, jog visų kredito straipsnių suma turi būti lygi debeto straipsnių sumai. Tačiau, remiantis Lietuvos Banku (2010), praktikoje to nėra, nes duomenys gaunami iš įvairių šaltinių, ir dėl to nesutampa realių ir finansinių išteklių nuosavybės pasikeitimo laikas, vertė ir kt. Dėl tam tikro statistikos ribotumo ne visas operacijas įmanoma užregistruoti. Dėl šios priežasties mokėjimų balanse daromas įrašas su priešingu aritmetiniu ženklu „Klaidos ir praleidimai“. Atskiras įrašas „Klaidos ir praleidimai“ rodo,

kad iki šių dienų viską suskaičiuoti yra ribotos galimybės. Įrašo „Klaidos ir praleidimai“ suma yra toks skaičius, kuris yra lygus mokėjimų balanso pertekliaus ar deficito absoliutiniam dydžiui.

4. Kapitalo ir srautų suderinimas. Mokėjimų balanso duomenų pasikeitimo suderinimas leidžia, duomenis paskelbti galiojančiais ir pagrįstais, tuo atveju, kai jie yra renkami nepriklausomai ir duoda galimus paaiškinimus dėl pasikeitimo per tam tikrą laikotarpį. Veiksniai, lemiantys atsargų ir srautų derinimą, remiantis ECB (2007) yra: per tam tikrą periodą įvykusios operacijos, kainų pokyčiai, valiutų kursų pokyčiai bei kiti koregavimai, atspindintys kapitalo pokyčius.

Pasak Dabrowski Marek (2008) nepaisant to, kad mokėjimų balansas yra statistinė ataskaita, ji negali pateikti visų atsakymų į pateikiamus klausimus arba gerai atspindėti analizuojamos šalies esamą padėtį. Taigi, mokėjimų balansas turi tam tikrų apribojimų, kurie, anot autoriaus, pasireiškia taip:

1. Pasaulyje, kur kapitalas laisvai juda, geografinė kapitalo kilmė prarado savo svarbą, dėl šios priežasties, investuotas kapitalas užsienyje nebūtinai turi grįžti į savo kilmės šalį. Priimant investicinius sprendimus, pagrindinis kriterijus yra ne konkreti šalis, bet didžiausia tikėtina grąžos norma. Kadangi, pasak Dabrowski M. (2008) sandoriai yra vykdomi įvairiomis valiutomis, tai esant valiutų kurso svyravimams, gali neatitikti turto bei įsipareigojimų vertė.

2. Mokėjimų balansas sudarytas iš daug kategorijų ir subkategorijų, tačiau dažniausiai analitikai apsiriboja komentuodami apibendrintus statistinius rodiklius, kas dažniausiai veda prie supaprastintų išvadų, pvz. autorius teigia, jog kiekviena įgyta paskola iš užsienio kreditoriaus yra laikoma kaip šalies įsipareigojimas, net jeigu ji neturi valstybės garantijų. Toks požiūris galėtų būti pateisinamas centralizuotos ekonomikos šalyse su dominuojančia viešąja nuosavybe, tačiau nepriimtinas tose šalyse, kuriose vyrauja privati nuosavybė.

3. Problemų kyla dėl neaiškios terminologijos, pvz., einamosios sąskaitos deficitas rodo, kad šalis skolinasi, ir bet koks užsienio įsipareigojimas yra turimos skolos įrodymas. Tačiau gali būti taip, kad šalis, turinti palankią verslo aplinką, sulaukia daug užsienio investicijų, tačiau einamoji sąskaita yra deficitinė. O šis rodiklis jau rodo analizuojamos šalies pažeidžiamumą. Taip pat gali atsitikti taip, jog šalis turi prastą verslo aplinką, dėl to kapitalas išteka iš šalies. Jei ta šalis turi teigiamą einamosios sąskaitos balansą, tai rodo, kad šalies ekonomika yra „sveika“, nors iš tiesų yra visai kitaip.

Taigi, mokėjimų balansas – tai tam tikra statistinė ataskaita, kurioje parodomi tam tikros šalies ekonominiai sandoriai su išoriniu pasauliu. Šie ekonominiai sandoriai atsispindi šalies prekių, paslaugų, turto bei įsipareigojimų pasikeitimą per tam tikrą laikotarpį. Perteklinis mokėjimų balansas yra tuomet, kai susidaro pinigų įplaukos į šalį, o kai pinigai išteka – susidaro deficitinis mokėjimų balansas. Sudarant mokėjimų balansą vadovaujamosi šiais apskaitos principais: operacijų įvertinimas, operacijų apskaitos laikas, apskaitos sistema, atsargų ir srautų suderinimas.

1.1.2. Einamoji sąskaita

Einamojoje sąskaitoje remiantis Bade R., Parkin M. (2009) parodomas prekių, paslaugų pardavimo pajamos kitoms šalims minus prekių ir paslaugų mokėjimai kitoms šalims plius grynieji pervedimai. Visi šalies tarptautiniai sandoriai, didinantys pinigų įplaukas į šalį mokėjimų sąskaitose rašomi kaip kreditas, o pinigų pervedimai į kitas šalis rodomi kaip debetas. Prekių balansas (pvz., mašinos, maistas, kompiuteriai) sudaro matomą, o paslaugų balansas (pvz., bankinės, turizmo, transporto paslaugos) – nematomą prekybą. Tuo atveju, jei šalies eksporto ir importo mastai yra skirtingo dydžio, tuomet susidaro neigiamas arba teigiamas prekybos balansas priklausomai nuo to, ar šalis daugiau eksportuoja, ar daugiau importuoja. Kadangi prekių ir paslaugų balansas Lietuvoje ir Latvijoje sudaro didžiausią lyginamąjį svorį, einamojoje sąskaitoje, tai galima teigti, kad prekių ir paslaugų balansas turi didžiausią įtaką susidaryti einamosios sąskaitos deficitui arba pertekliui. Tiek eksporto, tiek importo apimties kitimui įtakos turi du pagrindiniai veiksniai:

1. Šalies vidaus pajamos. Jei šalyje didėja uždirbamos pajamos, tuomet didėja importo paklausa, kas skatina importo apimties kitimą.
2. Realus valiutos kursas. Kuo didesnis valiutos kursas, tuo iš užsienio importuojamos prekės yra pigesnės. Jei šios importuojamos prekės yra artimos šalies vidaus prekėms, tai gyventojai mieliau rinksis importuojamas prekes, kadangi jos bus pigesnės.

Šalies prekybos balansas nesutampa su mokėjimų balanso einamąja sąskaita, kadangi einamojoje sąskaitoje reikia įvertinti pajamas bei einamuosius pervedimus. Pajamų balansas atsiranda dėl to, kad šalies gyventojai turi tam tikro turto kitoje šalyje. Šios pajamos pasireiškia kaip palūkanų, pelno ar dividendų pajamos. Einamieji pervedimai įvertina šalies įnašus į tarptautines organizacijas, užsienio pagalbą ir t.t. Einamųjų pervedimų dydis priklauso nuo valstybės politikos. Remiantis ECB (2007) einamuosiuose pervedimuose atsispindi ūkio subjekto tam tikrų išteklių, pvz., prekių ar paslaugų, suteikimas kitiems ūkio subjektams už tai mainais nieko negaunant.

Einamosios sąskaitos balansas, anot Labovic N. (2004), yra vienas iš rodiklių, kuris nusako šalies ekonomikos būklę. Tam yra dvi priežastys: pirma – einamoji sąskaita labai artimai susijusi su kitomis nacionalinių santaupų ir investicijų dalimis – fiskaliniu balansu ir privačiomis santaupomis, kurios turi labai didelę įtaką šalies ekonominiam augimui; antra – einamosios sąskaitos balansas yra svarbus rodiklis, atspindintis šalies konkurencingumą. Taigi, augantis valstybių atvirumas, sukelia ne tik teigiamas (atvirose šalyse būdingas spartesnis ekonominis augimas), bet ir neigiamas atvirumo pasekmes nacionalinėms ekonomikoms. Viena iš neigiamų pasekmių dėl šalies atvirumo yra tai, jog padidėja rizika susidaryti aukštam einamosios sąskaitos deficitui.

Mokėjimų balanso einamosios sąskaitos deficitą pasak Tarasov V. (2008) parodo žemą nacionalinių prekių bei paslaugų konkurencingumo lygį pasaulio mastu, bei didesnę užsienio prekių vartojimą. Remiantis autoriumi, visa tai sąlygoja šalies išorinės skolos augimą, kitaip tariant, šalis,

turinti einamosios sąskaitos deficitą, turi skolintis tokią sumą, kuri finansuotų esamo deficito dydį. Kiekviena valstybė siekia, kad jos einamoji sąskaita nebūtų deficitinė ilgą laiką, nes tai gali atvesti prie didelių ekonominių sukrėtimų. Tačiau, einamosios sąskaitos deficitas ne visuomet turėtų būti vertinamas kaip neigiamas rodiklis, svarbiausia yra tai, kokiomis priemonėmis konkrečiai buvo pasiektas gautas rezultatas. Riley G. (2006) teigia, jog dažnai vyrauja nuomonė, kad mokėjimų balanso einamosios sąskaitos deficitas neigiamai veikia šalies ekonomiką. Tačiau, anot autoriaus, tai nebūtinai tiesa. Trumpu laikotarpiu, jei šalis importuoja daug prekių ar paslaugų, tai rodo gyvenimo lygio augimą, kadangi žmonėms geriau gyvenant, jie sau gali leisti nusipirkti daugiau ilgalaikio vartojimo prekių. Tačiau, kita vertus ilgo laikotarpio prekybos deficitas yra silpnos ekonomikos ir konkurencijos simptomas, dėl šios priežasties, ateityje gyvenimo lygis gali mažėti. Pasak R. Rodzko (2005) paprastai einamosios sąskaitos deficitas susidaro dėl investicijų poreikio ilgalaikiam ekonominiam augimui finansuoti. Iki tol, kol einamosios sąskaitos deficitas yra sukuriamas dėl augančių investicijų, anot Zanghieri P. (2004), jis neturėtų kelti susirūpinimo, tačiau šiuo atveju būtina sekti valstybės skolos kitimą. Remiantis autoriumi, auganti valstybės skola yra tiesiogiai susijusi su mokėjimų balanso krize, kuri dažniausiai veikia kartu su bankų krize.

Apibendrinant galima teigti, jog mokėjimų balanso einamąją sąskaitą sudaro keturios pagrindinės dalys – tai prekės, paslaugos, pajamos bei einamieji pervedimai. Prekės sudaro matomą prekybą, o paslaugos nematomą. Pajamas sudaro darbuotojų bei investicijų pajamos, o einamuosiuose pervedimuose atsispindi ūkio subjekto tam tikrų išteklių, pvz., prekių ar paslaugų, suteikimas kitiems ūkio subjektams mainais už tai nieko negaunant, o einamieji pervedimai įvertina šalies įnašus į tarptautines organizacijas, užsienio pagalbą ir t.t.

1.1.3. Kapitalo sąskaita

Remiantis mokėjimų balanso vadovu (2009) kapitalo sąskaita parodo nepagamintą nefinansinį turtą ir kapitalo pervedimus tarp rezidentų ir nerezidentų. Kapitalo sąskaita apima dvi pagrindines dalis – tai kapitalo pervedimai bei nepagaminto nefinansinio turto įsigijimas ir disponavimas. Nepagamintas nefinansinis turtas, remiantis Latvijos Banku (2010), apima operacijas su turtu, kurios yra būtinos prekių gamybai ar paslaugų teikimui pvz. žemės įsigijimas ir disponavimas, bei operacijas, apimančias nematerialų turtą, pvz. licencijų pardavimas, išperkamoji nuoma. Kapitalo pervedimai yra sandėriai, kuriuose rezidentai aprūpina nerezidentus arba gauna iš nerezidentų finansinį arba nefinansinį turtą, numatomą investuoti. Kapitalo pervedimus galima apibūdinti – kai vienas ekonominis subjektas aprūpina, kitą ekonominį subjektą tam tikrais ištekliais, tokiais kaip prekės, paslaugos ar kitais finansiniais šaltiniais mainais už tai negaunant jokių išteklių ar finansinių šaltinių. Remiantis Lietuvos Banku (2010) kapitalo pervedimus sudaro:

1. Teisių pagrindinėms priemonėms valdyti perdavimas.

2. Neatlygintini lėšų, susijusių ar priklausomų nuo pagrindinių priemonių įsigijimo ar pardavimo, pervedimai.

3. Kreditorių įsiskolinimų anuliavimas, negaunant mainais jokio atlygio.

4. Nepagaminto, nefinansinio turto įsigijimas ar pardavimas (daugiausia apima nematerialųjį turtą, tokį kaip patentai, nuoma ar kitos perleidžiamosios sutartys).

Kai užsienio gyventojai į šalį investuoja, t.y. kapitalui į šalį ateinant, tarptautiniai sandėriai užrašomi kredite, o kapitalui iš šalies išeinant, tarptautiniai sandėriai užrašomi debete. Kapitalo sąskaitoje, remiantis Bade R., Parkin M. (2009) parodomos užsienio investicijos analizuojamoje šalyje ir šalies investicijų užsienyje skirtumas, t.y. kapitalo sąskaitos balansas atspindi privačių vidaus gyventojų užsienio turto įsigijimą. Remiantis Misiūnu A., Rukšėnaite J. (2007) kapitalo sąskaitos balansui įtakos turi užsienio investicijų apmokestinimas ir valiutos kurso svyravimas.

Pasak Dabrovski M. (2008) pasaulyje, kur kapitalo srautai yra nevaržomi, kapitalo savininkai, neatsižvelgdami į nacionalines valstybių sienas, investuoja ten, kur tikėtina bus didžiausia grąžos norma. Grąžos norma gali pasireikšti įvairiais būdais – darbo kaina, mokesčių našta, veiksminga nuosavybės teisių apsauga, ekonomine ir politine rizika. Dėl šios priežasties vienos šalys tampa santaupų importuotojomis, kitos – eksportuotojomis. Pasak autoriaus, darant prielaidą, kad šie skirtumai išlieka ilgesnį laiką, investicijų – santaupų nesubalansuotumai gali būti tvarūs.

Taigi, kapitalo sąskaitoje yra dvi pagrindinės dalys – kapitalo pervedimai bei nepagaminto nefinansinio turto įsigijimas bei disponavimas. Nepagamintas nefinansinis turtas atspindi operacijas su turtu, kurios yra būtinos prekių gamybai ar paslaugų teikimui.

1.1.4. Finansinė sąskaita

Finansinėje sąskaitoje, remiantis mokėjimų balanso vadovu (2009), atsispindi finansinio turto įsigijimas ir perleidimas. Finansinė sąskaita parodo finansinio turto ir finansinių įsipareigojimų operacijas tarp šalies rezidentų ir nerezidentų. Jei šalies einamosios sąskaitos balansas parodo grynąjį skolinimą arba grynąjį skolinimąsi kitų šalių atžvilgu, tai kapitalo bei finansinėje sąskaitoje matuojama, kaip grynasis skolinimasis arba skolinimas iš užsienio šalies subjektų yra finansuojamas. Grynasis skolinimas reiškia, kad nustatytu periodu, tam tikra šalis teikia lėšas kitoms šalims, atsižvelgiant į finansinio turto įsigijimą ar perleidimą, įskaitant įsipareigojimų atsiradimą ar padengimą. Įrašai finansinėje sąskaitoje, remiantis mokėjimų balanso vadovu (2009) gali atitikti prekių, paslaugų, pajamų, kapitalo sąskaitos ar kitos finansinės sąskaitos įrašus pvz. atitinkamas įrašas prekių eksporte paprastai rodo finansinio turto padidėjimą. Kita vertus, remiantis mokėjimų balanso vadovu (2009), tam tikros operacijos gali apimti du finansinės sąskaitos įrašus, kuomet pvz. finansinės operacijos apima vieno turto keitimą į kito.

Remiantis finansinės sąskaitos duomenimis, galima nustatyti, kokiais šaltiniais finansuojamas einamosios sąskaitos deficitai. Remiantis Rodzko R. (2005) likvidumo požiūriu mažiausiai priimtina einamosios sąskaitos deficito finansavimo šaltiniu laikomos trumpalaikės paskolos, nes jas būtina nuolat refinansuoti. Šis finansavimo šaltinis, anot autorės, yra labai nepastovus – ekonominėms sąlygoms pakitus, tokių paskolų teikėjams gana paprasta pasitraukti iš šalies rinkos. Priimtinesnis einamosios sąskaitos deficito finansavimo šaltinis – ilgalaikiai ir pastovesni kapitalo srautai. Tiesioginių investicijų srautai yra stabilesni nei portfelinių ar kitų investicijų. Taip yra todėl, kad tai yra skolos negeneruojantys kapitalo srautai, kurie dažniausiai skiriami gamybai. Jei susiklosto nepalanki situacija, portfelinės bei kitos netiesioginės investicijos lengviau išplaukia iš šalies. Remiantis Singh A. (2002) šaliai investuojant tiesioginės užsienio investicijos duoda ne tik išteklius, technologiją, priėjimą prie rinkų, bet taipogi žmogiškojo kapitalo patobulinimą.

Finansinėje sąskaitoje taip pat išskiriamos oficialiosios tarptautinės atsargos. Pasak Bade R., Parkin M. (2009) oficialiosios tarptautinės atsargos atspindi šalies užsienio valiutos turėjimą. Kai analizuojamoje šalyje oficialiosios atsargos didėja, tuomet oficialus einamosios sąskaitos balansas yra neigiamas. Priežastis dėl ko taip yra, remiantis Bade R., Parkin M. (2009) yra tame, kad užsienio pinigų laikymas yra tarsi investicijos kitoje šalyje, o šalies investicijos užsienyje kapitalo sąskaitoje atsispindi su „–“ ženklu. TVF siūlo finansinę sąskaitą klasifikuoti išskiriant tiesiogines investicijas, investicijų portfelį, finansines išvestines priemones, kitas investicijas bei oficialiąsias tarptautines atsargas.

Taigi, mokėjimų balansą sudaro einamoji, kapitalo bei finansinė sąskaitos. Einamojoje sąskaitoje parodoma šalies užsienio prekyba, pajamos ir einamieji pervedimai, o kapitalo bei finansinėje sąskaitoje parodoma užsienio turto ir įsipareigojimų kitimas. Sekančiame skyriuje aptariama kaip Lietuva ir Latvija sudaro mokėjimų balansus.

1.1.5. Lietuvos ir Latvijos mokėjimų balanso sudarymas

Tiek Lietuvos, tiek Latvijos mokėjimų balansas sudaromas ir skelbiamas vadovaujantis principiniais TVF (mokėjimų balanso vadovo penktasis leidimas) reikalavimais. Lietuva, sudarydama mokėjimų balansą, taip pat vadovaujasi ECB ir Eurostat metodiniais reikalavimais ir standartais, 2004 m. liepos 16 d. gairėmis dėl ECB statistinės atskaitomybės reikalavimų, 2005 m. sausio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu (EB) Nr. 184/2005, o Latvijos bankas nurodo, jog mokėjimų balansas be TVF reikalavimų sudaromas remiantis ECB reikalavimais. ECB, taip pat kaip ir TVF, leidžia leidinį, skirtą ES šalims. ECB (2007) nuomone, visoje ES sąvokos ir apibrėžimai, sudarant mokėjimų balansą, turi būti suvienodinti t.y. suprantami taip pat. To yra siekiama tam, kad būtų galima

objektyviai interpretuoti tiek kiekvienos šalies atskirus, tiek visos ES bendrus mokėjimų balanso statistinius rodiklius.

TVF mokėjimų balanso vadove (2009) teigiama, kad TVF nuo pat pradžių didelį dėmesį skyrė rekomendacijų skelbimui, siekiant surinkti atitinkamą medžiagą mokėjimų balanso sudarymui. Pirmąjį mokėjimų balanso sudarymo vadovą TVF išleido 1948 m. Pagrindinis šio vadovo tikslas buvo užtikrinti, kad šalys narės teiktų reguliarias, standartizuotas ataskaitas TVF. 2009 m. Tarptautinis Valiutos Fondas išleido naują šeštąjį mokėjimų balanso ir tarptautinių investicijų vadovą, kuris papildė penktąjį leidimą. Penktasis TVF mokėjimų balanso vadovas buvo išleistas 1993 m. Pasak Kahn S. (2009), penktajame TVF mokėjimų balanso vadove didelis dėmesys skiriamas tarptautinių investicijų balanso statistikai, o šeštajame leidime susitelkiama į mokėjimų balansą ir tarptautinių investicijų balansą sudarančių dalių detalizavimą. Taip pat šeštajame leidime atsižvelgiama į didėjančią globalizaciją, pavyzdžiui valiutos susivienijimą, tarptautinės prekybos procesus, sudėtingas tarptautinių kompanijų struktūras ir problemas, susijusias su tarptautiniu darbo mobilumu, piniginėmis perlaidomis. Tarptautinis valiutos fondas save įvardija kaip organizaciją, jungiančią 187 pasaulio valstybių, kuri siekia užtikrinti finansinį stabilumą, palengvinti tarptautinę prekybą, didinti užimtumą, skatinti tvarų ekonomikos augimą bei mažinti skurdą visame pasaulyje. Kropas S, Šidlauskas G. (2002) TVF įvardija kaip vieną pagrindinių tarptautinių institucijų, padedančių šalims kurti tinkamą ekonominę politiką ir kuri teikia finansinę bei techninę pagalbą ją įgyvendinant. Kadangi tiek Lietuva, tiek Latvija TVF narėmis tapo 1992 m. t.y. praėjus dvejiems metams po nepriklausomybės atkūrimo, tai galima teigti, kad TVF tapo viena pirmųjų tarptautinių institucijų, vykdančių šių šalių nuolatinę priežiūrą ir teikiančią rekomendacijas finansiniam ir ekonominiam stabilumui palaikyti. Lietuvoje, taip pat kaip ir Latvijoje, mokėjimų balansas yra pildomas nuo 1992 m. Prasidėjus Pasaulinei krizei, TVF buvo viena svarbiausių organizacijų, padedančių šalims atgaivinti ekonomiką, nes ši krizė, remiantis TVF buvo pati didžiausia po didžiosios depresijos.

Remiantis Lietuvos Banko įstatymo (1994) 8 str., nustatyta, kad Lietuvos mokėjimų balansą sudaro Lietuvos bankas. Siekiant sudaryti mokėjimų balansą, remiantis šio įstatymo 54 str. valstybės ir savivaldybių institucijos ir ūkio subjektai turi pateikti visą reikalingą informaciją. Mokėjimų balansas yra sudaromas remiantis tam tikromis statistinėmis ataskaitomis. Dalį statistinės atskaitomybės formų tiesiogiai iš šalies ūkio subjektų renka Lietuvos bankas, dalį – Statistikos departamentas, kuris surinktą statistinę informaciją perduoda Lietuvos bankui. Šalies mokėjimų balanso sudarymo darbai yra įtraukti į Oficialiąją statistikos darbų programą, kurią tvirtina Statistikos departamento generalinis direktorius. Pasak Blynaitės E. (2008) siekiant surinkti mokėjimų balanso sudarymui reikalingus duomenis, statistikos departamentas atlieka tiesioginių užsienio investicijų statistinį tyrimą. Atlikus tiesioginių užsienio investicijų statistinį tyrimą, gauti duomenys perduodami Lietuvos Bankui, o Lietuvos Bankas, gavęs šiuos duomenis, juos papildo papildoma informacija, gauta iš kitų šaltinių. Pasak Blynaitės E.

(2008) tiesioginių užsienio investicijų duomenys yra renkami iš Lietuvos įmonių, turinčių tiesioginių investicijų užsienio įmonėse, ir iš šalies įmonių, kuriose nerezidentai turi tiesioginių investicijų. Šie duomenys skaičiuojami kaip tiesioginių užsienio investicijų akcinio kapitalo vertė ataskaitinio laikotarpio pabaigoje, t.y. tiesioginių užsienio investicijų likučių duomenys skaičiuojami kaip kapitalo likučiai, o ne kaip tiesioginių užsienio investicijų kapitalo srautai. Taip yra daroma, nes galima tiksliau nustatyti tiesioginių užsienio investicijų akcinio kapitalo vertę ataskaitinio laikotarpio pabaigoje, ir dėl šios priežasties, geriau tenkinti šalies nacionalinių sąskaitų sudarymo reikalavimus. Taip pat svarbu tai, jog tiesioginių užsienio investicijų kapitalo likučiai yra skaičiuojami rinkos verte. Tai yra tos bendrovės, kurios yra įtrauktos į vertybinių popierių biržos prekybos sąrašą, akcinis kapitalas įvertinamas rinkos kaina, o tos bendrovės, kurios neįtraukiamos į minėtą sąrašą akcinis kapitalas įvertinamas nominaliąja verte.

Pasak, Caune A., Sautins A. (2000) Latvijoje, mokėjimų balanso duomenis skelbia Latvijos Bankas, o už duomenų surinkimą mokėjimo balanso sudarymui atsakingas Latvijos Banko statistikos departamentas. Iki 2000 m. už duomenų rinkimą mokėjimų balansui sudaryti buvo atsakingas Centrinis Latvijos statistikos skyrius. Siekiant sudaryti Latvijos mokėjimų balansą remiantis Caune A., Sautins A. (2000) Latvijos Bankas surenka finansinę informaciją iš skirtingų duomenų šaltinių – bankų, verslo įmonių, teisinių institucijų ir kt. Pasak autorių iki 2001 m. Latvijos Centrinis statistikos skyrius vykdė apklausą apie išorinius atsiskaitymus. Ši apklausa buvo pagrindinis duomenų šaltinis apie užsienio investicijas Latvijoje ir kitose valstybėse, investicijų pajamas bei prekių ir paslaugų eksportą ir importą. Tačiau ši apklausa buvo labai plačios apimties ir respondentams per daug sudėtinga. Įgaliojus Latvijos Banką rinkti šiuos duomenis, ši apklausa buvo padalyta į dvi dalis, kas leido sumažinti respondentų skaičių ir gauti tikslesnę informaciją mokėjimų balanso sudarymui. Taigi, Latvijoje už statistinės informacijos mokėjimų balansui rinkimą, registravimą ir sudarymą atsakingas Latvijos Bankas.

Analizuojant kaip TVF siūlo ir kaip Lietuva ir Latvija sudaro einamąją sąskaitą, nustatyta, kad TVF einamąją sąskaitą siūlo sudaryti iš trijų dalių – tai prekės ir paslaugos, pirminės pajamos bei antrinės pajamos. Lietuvos ir Latvijos einamojoje sąskaitoje vietoj pirminių ir antrinių pajamų yra pajamos bei einamieji pervedimai. Taip pat Latvija neskaičiuoja bendro prekių ir paslaugų balanso, o šias sąskaitas išskiria atskirai. TVF pateikiamos pirminės pajamos iš esmės atitinka Lietuvoje ir Latvijoje sudaromas pajamas, tačiau TVF siūlo šias pajamas labiau detalizuoti, pvz., tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje pajamas sudaro darbo bei investicijų pajamos, o TVF be šių pajamų taip pat išskiria kitas pirmines pajamas (produkcijos ir importo mokesčiai, subsidijos, renta). Lyginant Lietuvos mokėjimų balanso pajamų sąskaitą su Latvijos nustatyta, kad tiek Lietuva, tiek Latvija pajamas skaido į dvi stambias dalis – darbo pajamos bei investicijų pajamos. Investicijų pajamose skiriasi tai, kad Lietuva investicijų portfelio pajamas skaido į dividendus ir palūkanas, o Latvija investicijų portfelio pajamas

skaido į dividendų pajamas, obligacijų ir vekselių pajamas bei pinigų rinkos instrumentų pajamas. TVF išskiriamas antrines pajamas galima priskirti einamiesiems pervedimams, kadangi šeštajame mokėjimų balanso vadove (2009) teigiama, kad antrinės pajamos parodo einamuosius pervedimus tarp rezidentų ir nerezidentų. TVF siūlo, šią sąskaitą skirti į tris grupes tai – vyriausybė; finansinės ir nefinansinės korporacijos, namų ūkiai; teisių gauti pensiją koregavimas, o Lietuva ir Latvija išskiria tik dvi grupes tai – valdžia ir kiti sektoriai. Lyginant kaip TVF siūlo ir kaip Lietuva, ir Latvija sudaro kapitalo sąskaitą, nustatyta, jog TVF siūlo kapitalo sąskaitą skaidyti į dvi dalis – tai nepagaminto, nefinansinio turto įsigijimas ir kapitalo pervedimai. Lietuva ir Latvija, sudarydama mokėjimų balansą, kapitalo sąskaitą skaido į dvi dalis taip pat, tačiau skirtingai nei TVF rekomendacijose be to dar išskiria migrantų pervedimus. Latvija, sudarydama mokėjimų balansą kapitalo sąskaitoje, skirtingai negu Lietuva išskiria ES struktūrinius fondus, sanglaudos fondą bei kitus ES fondus. Lyginat TVF siūlomą ir Lietuvos bei Latvijos finansinės sąskaitos sudaromą, nustatyta, jog tiek Lietuva tiek Latvija skaido taip pat kaip siūlo TVF, tačiau pastebėta, jog kitose investicijose TVF siūlo išskirti draudimą, pensijas ir standartizuotas garantijų schemas, tačiau nei Lietuva nei Latvija neišskiria.

Taigi, Lietuvoje ir Latvijoje mokėjimų balanso duomenis skelbia šių šalių centriniai bankai. Tik Lietuvoje dalį statistinės medžiagos taip pat renka Statistikos departamentas, o Latvijoje už visą duomenų surinkimą atsakingas Latvijos Banko statistikos departamentas. Šiuo metu abiejose šalyse sudaromi ir viešai skelbiami ataskaitiniai mėnesio, ketvirčio ir metiniai šalies mokėjimų balansų duomenys. Lyginant TVF siūlomą ir Lietuvos bei Latvijos sudaromą einamąją sąskaitą, nustatyta, kad TVF einamąją sąskaitą siūlo skaidyti į tai prekes ir paslaugas, pirmines pajamas bei antrines pajamas. Kapitalo sąskaitą TVF siūlo skaidyti į dvi dalis – tai nepagaminto, nefinansinio turto įsigijimas ir kapitalo pervedimai. Lietuva ir Latvija šią sąskaitą skaido į dvi dalis taip pat, tačiau taip pat išskiria migrantų pervedimus. Latvija, sudarydama mokėjimų balansą kapitalo sąskaitoje, taip pat išskiria ES struktūrinius fondus, sanglaudos fondą bei kitus ES fondus. Lyginat TVF siūlomą ir Lietuvos bei Latvijos finansinės sąskaitos sudaromą, nustatyta, jog tiek Lietuva tiek Latvija klasifikuoja taip kaip TVF siūlo. Kadangi šiame magistro baigiamajame darbe bus analizuojami tik metiniai duomenys, dėl šios priežasties bus nagrinėjamas metinio mokėjimų balanso sudarymas. Sekančiame skyriuje aptariama mokėjimų balanso reguliavimo teorijos ir modeliai.

1.2. Mokėjimų balanso reguliavimo teorijos ir modeliai

1.2.1. Mokėjimų balansą nagrinėjančios teorijos

Mokslinėje literatūroje daug užsienio autorių analizuoja mokėjimų balansą įvairiais požiūriais. Daug mokslinių straipsnių mokėjimų balanso temomis galima rasti TVF, taip pat ECB internetinėje

svetainėje. Naujesnių mokslinių straipsnių, analizuojančių mokėjimų balanso teorijas (istoriniu ar skirtingų ekonomikos srovių atstovų požiūriu), jo kitimo tendencijas nėra labai daug. Daugiausia mokslinės literatūros pateikiama mokėjimų balanso krizės Kaminsky G. L, Reinhart C. M. (1999), Misiūnas A. Rukšaitė A. (2005), mokėjimų balanso reguliavimo Das S.K. (2000), Rivera – Solis et al. (2000), Ardalan K. (2003), Čiočytė O. (2006), mokėjimų balanso ryšio su šalies išsivystymu Razgallah B. (2004), Santis R. A., Luhrmann M. (2006), Uegaki A. (2009), Masanori O. (2011) temomis. Žinoma šie straipsniai yra labai aktualūs ne tik Lietuvai, kuriai pavyko iki šios spręsti savo problemas pačiai, neprašant TVF pagalbos, bet taipogi kitoms šalims.

Das S.K. (2000), Rivera – Solis et al. (2000), Polak J.J. (2001), Ardalan K. (2003), analizavo monetaristų požiūrį į mokėjimų balansą. Ardalan K. (2003), analizuoja tris pagrindines alternatyvias mokėjimų balanso reguliavimo teorijas – elastingumo, absorbcijos ir monetarinę. Remiantis Ardalan K. (2003), Čiočyte O. (2006) elastingumo požiūris panaudojamas importo, eksporto analizei. Remiantis šiuo požiūriu, pasak Rivera – Solis et al. (2000) analizuojant šalies ryšius su išoriniu pasauliu didžiausias dėmesys skiriamas kainų lygiui ir valiutos kursui. Remiantis Rivera – Solis et al. (2000) augančios vidaus pajamos padidina vartojimą ir dėl šios priežasties padidėja importas. Valiutos kursas yra vienas pagrindinių eksporto – importo apimties lemiančių veiksnių yra, nes jis turi įtakos santykinų kainų kitimui. Kitaip tariant, elastingumo požiūriu, siekiama išsiaiškinti, kokioms sąlygoms esant, valiutos devalvavimas leis pagerinti prekybos balansą. Paprasčiausiu atveju, devalvavus nacionalinę valiutą, pasak Ardalan K. (2003) tikimasi, kad padidės užsienio paklausa eksportuojamoms prekėms ir sumažės vidaus paklausa importuojamoms prekėms. Tačiau valiutos devalvavimas negali būti vertinamas kaip universali priemonė, norint išspręsti nesubalansuotumo problemą. Priimant sprendimą devalvuoti nacionalinę valiutą, reikia preciziškai išstudijuoti esamą situaciją, todėl kad priešingu atveju devalvavimo pasekmės gali būti labiau neigiamos nei teigiamos. Visa to priežastis – elastingumas. Siekiant paveikti prekybos balansą norima linkme, eksporto, importo kainos derinamos su atitinkama eksporto, importo pasiūla bei paklausa.

Pagal elastingumo teoriją buvo suformuota Marshall – Lerner sąlyga, kurios esmė – valiutos kurso sumažinimas pagerins mokėjimų balansą tuo atveju, jeigu importo ir eksporto elastingumų suma absoliutiniu dydžiu didesnė už vienetą. Šia sąlyga siekiama atsakyti, kada valiutos kurso devalvavimas pagerins šalies einamosios sąskaitos deficitą (detalesnė informacija apie Marshall – Lerner sąlygą pateikiama 3 priede). Taigi, elastingumo požiūriu, mokėjimų balansas analizuojamas kaip importo ir eksporto balansas, o pagrindinis importo, eksporto apimties kitimui įtakos turintis veiksnys – santykinės kainos, kurių kitimui įtakos turi šalies valiutos kursas. Elastingumo požiūriu importo, eksporto apimtį galima veikti per valiutos kurso kitimą.

Remiantis absorbcijos požiūriu prekybos balansas analizuojamas per nacionalinių pajamų skaičiavimą. Į prekybos balansą, šiuo atveju, žiūrima kaip į skirtumą tarp to, ką ekonomika pagamina

ir to, ką ekonomika suvarsto arba absorbuoja. Ardalan K. (2003) absorbcijos požiūrį pirmiausia analizuoja per užimtumo prizmę, t.y. analizuojami du atvejai – kai šalyje yra didelis nedarbas, ir kai šalyje yra visiškas užimtumas.

1. Pirmuoju atveju, jei šalyje egzistuoja nepanaudotos darbo jėgos išteklių, tai, devalvavus valiutą, padidinamas eksportas bei sumažinamas importas, kas sąlygoja gamybos pajamų augimą per multiplikatoriaus mechanizmą. Šiuo atveju, šalyje esant dideliame nedarbui, tai valiutos devalvavimas ne tik pagerina mokėjimų balansą, bet taip pat padeda ekonomikai judėti užimtumo link.

2. Antruoju atveju, jei šalyje užimtumas yra didelis, tai negali būti tikimasi, kad padidinus pajamas bus pagerintas prekybos balansas. Šiuo atveju, prekybos balansas priklauso nuo sugebėjimo sumažinti prekių bei paslaugų vartojimą. Vartojimą gali sumažinti valiutos devalvavimas, dėl kurio pradeda augti bendras kainų lygis. Kainų lygio kilimas, kaip devalvacijos pasekmė, pasak Ardalan K. (2003), turėtų neskatinti vartojimo bei investicijų, nes siekiant atstatyti grynųjų pinigų balansą, reikia mažinti valstybės išlaidas. Taigi, absorbcijos požiūriu, prekybos balansą galima vertinti, analizuojant šalies taupymo bei vidaus investicijų lygį šalyje. Remiantis šiuo požiūriu, skatinant nacionalinį taupymą bei reguliuojant vyriausybės biudžeto deficitą, galima keisti prekybos balanso dydį.

Monetaristų požiūryje viena svarbiausių vietų užima pinigai. Pasak Rivera – Solis et al. (2000), Das S.K. (2000), Ardalan K. (2003) monetarinis požiūris į mokėjimų balansą pagrįstas idėja, kad mokėjimų balanso perteklių ar deficitą lemia pinigų rinkos pusiausvyros nebuvimas. Pinigų ūkio nesubalansuotumas iškreipia vidaus kainų struktūrą bei trukdo nusistovėti pusiausvyrai tarp rinkos paklausos ir pasiūlos. Kai pinigų rinkoje nėra pusiausvyros, tuo atveju, susidaro mokėjimų disbalansas. Monetaristų požiūriu, pasak Ardalan K. (2003), bendriausiu atveju laikoma, kad šalyje yra didelis darbuotojų užimtumas ir pabrėžiamas šalies biudžeto apribojimas tarptautinėms išlaidoms. Į mokėjimų balanso einamąją ir kapitalo sąskaitas žiūrima kaip pro langą į išorinį pasaulį, per kurį išaiškinama didesnė vidaus paklausa pinigams lyginant su pasiūla, arba didesnė vidaus pasiūla pinigams lyginant su paklausa. Dėl šios priežasties teigiamos prekybos ir kapitalo sąskaitos atitinkamai parodo perteklinę prekių, vertybinių popierių srautų pasiūlą bei perteklinę vidaus pinigų paklausą. Pasak Das S.K (2000), šio pusiausvyros nebuvimo nereikia koreguoti politiniais instrumentais, kadangi visa tai padaro savireguliacijos mechanizmas kuris pasireiškia per paklausos funkciją pinigams. Ardalan K. (2003) teigia, jog ši teorija pinigų bazę padalija į dvi dalis – užsienio ir vidaus turtą. Užsienio turto padidėjimas pasiekiamas, kai centrinis bankas įsigyja užsienio valiutos arba aukso. Vidaus turto padidėjimas pasiekiamas, kai centrinis bankas įsigyja vyriausybės obligacijų. Tuo atveju kai šalis turi fiksuotą valiutos kursą, tuomet, pasak Das S.K. (2000), pinigų kiekis susireguliuoja per atsargų srautus, tuo atveju, jei valiutos kursas yra plaukiojantis, tai pinigų rinkos pusiausvyra pasiekama per vidaus kainų pokyčius. Rivera – Solis et al. (2000) teigia, jog augantis kainų lygis padidina pinigų paklausą, ir tokiu būdu pagerinamas mokėjimų balansas. Tačiau kita vertus, kainų lygio augimas, anot

Rivera – Solis et al. (2000), lemia perteklinę paklausą pinigams, kuri yra patenkinama per importuojamus išteklius. Monetaristų teorija, taip pat kaip absorbcijos teorija pabrėžia poreikį sumažinti vidaus išlaidas, siekiant sumažinti mokėjimų balanso deficitą. Tačiau absorbcijos teorija koncentruojasi į ryšius tarp realios prekių gamybos apimties ir išlaidų toms prekėms, o monetaristų teorija – į nepakankamą arba perteklinę paklausą prekėms ar vertybiniams popieriams, kas lemia pinigų kaupimą ar išleidimą.

Polak J.J. (2001) analizavo monetaristų požiūrį į mokėjimų balansą, pagal du autorius – Keinsą ir Johnsoną. Analizuodamas monetaristų požiūrį į mokėjimų balansą Polak J.J. (2001), akcentavo abiejų autorių Keinso ir Johnsono požiūrių panašumą politiniu aspektu t.y. autoriai darė išvadą, kad ilgalaikis pernelyg didelis kreditų kūrimas nuves į ilgalaikį rezervų praradimą. Tačiau Johnsono ir Keinso požiūriai skyrėsi šiais aspektais.

1. Johnsono požiūriu rezervai prarandami dėl to, kad kreditų sukūrimas sukelia „nenorimus grynųjų pinigų balansus“ (angl. „unwanted cash balances“), kurie gali būti pašalinami per neigiamą tarptautinių mokėjimų balansą. Šioje išvadoje nepastebima galimybė, kad nenorimų pinigų balansų savininkai turi kitą kelią sumažinti arba panaikinti juos – apmokant kreditą. Jei Johnsono požiūriu pabrėžiama prielaida, kad ilguoju laikotarpiu nei gamybos apimtis, nei kainos negali būti paveikiamos monetarinės politikos, tai Keinso požiūriu didžiausias dėmesys sutelkiamas pajamų, taip pat kainų šokams, ar tie šokai atsirado dėl kredito sukūrimo, eksporto pajamų augimo, ar dėl kapitalo įplaukų. Keinso požiūriu, nesaikingas kredito sukūrimas sukelia mokėjimų balanso deficitą, nepaisant fakto, kad ekonomikoje pasireiškia nuolatinis pinigų trūkumas. Šis reiškinys galiausiai eliminuojamas, atsirandant naujos pusiausvyros suderinimo procesams.

2. Johnsono požiūrį Polak J.J. (2001) vertina kaip pagrįstą ilguoju laikotarpiu. Šio laikotarpio trukmė priklauso nuo tokių procesų, kaip pvz., ekonomikos grįžimas prie visiško užimtumo arba darbas „vienos kainos įstatymu“ (angl. „the law of one price“). Keinso monetarinis požiūris, pasak autoriaus, remiasi ne neapibrėžtomis ilgo laikotarpio pusiausvyros prielaidomis, bet trumpo laikotarpio lygybėmis.

Autorius Polak J.J. (2001) išnagrinėjęs abi teorijas teigia, kad Keinso monetarinį požiūrį į mokėjimų balansą galima pritaikyti realiame pasaulyje. Kaip pavyzdys pateikiamas, Anglijos bankas, kuriame šios teorijos pagrįstumu buvo įsitikinta ankstyvaisiais pokario metais.

Remiantis Čiočyte O. (2006), analizuojant mokėjimų balansą pagal tarplaikinio pasirinkimo teoriją, taupymo ir investicinius sprendimus nulemia ateities pajamų augimo, palūkanų normų pokyčiai. Šiuo požiūriu, remiantis autore, einamosios sąskaitos balanso deficitą sukelia tarplaikinis naudingumo maksimizavimas t.y. įvairių šalių gyventojai įvertina dabartinius bei būsimuosius pajamų srautus, ir siekdami maksimalios naudos arba skolinasi, arba investuoja užsienyje. Tarplaikinis vartojimo išlyginimas vyksta, kada valstybės, kuriose, pajamų lygis dabartiniu laikotarpiu vienam

gyventojui yra mažas, tačiau, tikimasi, kad ateityje jis augs sparčiau nei turtingesnėse šalyse – skolinasi, o šalys, kuriose pajamos vienam gyventojui santykinai aukštos – skolina.

Dar vieną teoriją, analizuojančią mokėjimų balanso ryšį su šalies išsivystymo lygiu analizavo Razgallah B. (2004), Santis R. A., Luhrmann M. (2006), Uegaki A. (2009), Masanori O. (2011). Pasak Uegaki A. (2009) mokėjimų balanso struktūra rodo tam tikrą šalies raidos etapą. Remiantis šia teorija, kiekvienos šalies mokėjimų balansas yra susijęs su tos šalies išsivystymo lygiu t.y. pagal šią teoriją einamoji sąskaita formuojasi pagal tam tikrą ciklą ir atsižvelgiant į tai, kurioje ciklo fazėje yra šalies mokėjimų balansas, juda kapitalo srautai. Anot Razgallah B. (2004) pagal tam tikrą ekonominį išsivystymą šalims galima priskirti tam tikrą mokėjimo balanso ciklo pakopą – kilimas, industrializacija, patvirtinimas, branda, pasikeitimas.

1. Pirmojoje „Kilimo“ ciklo pakopoje esančios šalys paprastai turi einamosios sąskaitos deficitą. Šios šalys kenčia dėl gamybos veiksnių trūkumo, bet turi didelių gamtinių išteklių, kas pritraukia užsienio investuotojus. Remiantis Santis R. A., Luhrmann M. (2006), einamosios sąskaitos deficitas atsiranda dėl infrastruktūros kūrimo ir vidaus rinkų plėtimo. Ši pakopa yra ilgo laikotarpio ir pasireiškia besivystančiose šalyse.

2. Antroje „Industrializacijos“ pakopoje kapitalo srautai padeda šalims išvystyti lyginamuosius pranašumus tose pramonės šakose, dėl kurių galima sumažinti einamosios sąskaitos deficitą. Kitaip tariant, pasak Santis R. A., Luhrmann M. (2006) šioje pakopoje šalys tam tikrose srityse įgyja konkurencinį pranašumą, jos pajamos vienam gyventojui didėja, o einamosios sąskaitos deficitas mažėja. Šioje fazėje prekybos balansas – teigiamas.

3. Trečiojoje pakopoje dėl nacionalinių pajamų išaugimo, nacionalinės pajamos tampa didesnės už nacionalines investicijas, kas leidžia šaliai tapti „Naujuoju skolintoju“ (angl. „New lender“). „Naujasis skolintojas“ reiškia, kad šalis sukaupusi pakankamą pajamų kiekį, kad gali skolinti kitoms valstybėms. Masanori O. (2011) teigia, toje pakopoje, kurioje šalis tampa skolintoja, ji turi didesnę BVP vienam gyventojui, lyginant su kitomis pakopomis.

4. Ketvirtąją „Brandos“ pakopą Razgallah B. (2004) įvardija kaip paskutinę mokėjimo balanso ciklo stadiją, kurioje parodomas išsivysčiusios šalies skolintojos mokėjimų balansas. Šioje fazėje šalis turi deficitinį prekybos balansą, nes anot autoriaus šiuo atveju šalis labiau linkusi investuoti kitose šalyse, o ne eksportuoti.

5. „Visiškai pasikeičiančia“ penktąją mokėjimo balanso ciklo pakopą autorius remiasi Lassudrie Duchene et al. (1990) teorija, kuri teigia, jog šiame etape skolintojo investicijų pelningumas krenta, o tam įtakos turi padidėjusi konkurencija dėl naujų „šalių skolintojų iškilimo“. Esant tokiai situacijai šalis turi sumažinti savo santaupas bei padidinti vartojimą, kas lemia augantį prekybos balanso deficitą. Savo ruožtu einamosios sąskaitos deficitas sukelia šalies investicijų užsienyje

sumažėjimą. Dėl šios priežasties brandos stadijos skolininkės šalies mokėjimų balanso struktūra yra panaši į naujos skolininkės šalies mokėjimų balanso struktūrą.

Vienas šios teorijos trūkumų būtų tas, kad mokėjimų balanso ciklą teorija nenumato stiprių pasikeitimų einamojoje sąskaitoje trumpuoju laikotarpiu, taigi ši teorija turėtų būti vertinama tik ilguoju laikotarpiu.

Misiūnas A. Rukšaitė A. (2005) nagrinėja rodiklius, kurie, remiantis atitinkama metodologija, vadinami svarbiais makroekonominiais rodikliais, ištikus bankų arba finansų krizėms. Autoriai nagrinėja fiskalinį, realųjį bei išorinį sektorius. Remiantis Misiūnu A., Rukšaitė A. (2005) prognozuojant išorinio sektoriaus poveikį krizėms analizuojami rodikliai, susiję su mokėjimų balanso einamąja bei kapitalo sąskaita. Šie rodikliai apima realaus valiutos kurso procentinius nuokrypius nuo pastovios tendencijos, importo ir eksporto vertes, prekybos sąlygų rodiklį (eksporto ir importo kainų indeksų santykis), oficialiųjų užsienio valiutos atsargų kiekį bei vidaus ir užsienio realių indėlių palūkanų normų skirtumus. Pasak autorių, eksporto didėjimas likus 1,5 metų iki bankų krizės dažniausiai mažėja lyginant su normaliu laikotarpiu. Likus 9 mėnesiams iki krizės, eksportas padidėja. Prieš išstinkant krizei, anot autorių, prekybos sąlygų rodiklis mažėja, o šis mažėjimas savo ruožtu mažina perkamąją galią, ir tai gali turėti įtakos importo mažėjimui. Likus metams iki bankinės krizės, remiantis autoriais, šokteli prekybos sąlygų rodiklis, o tai galima traktuoti kaip praėjusio ekonominio bumo pasekmę. Realusis efektyvusis valiutos kursas, pasak autorių, likus maždaug metams iki bankinės krizės, yra gerokai pervertinamas, lyginant su jo vidutiniu ramybės laikotarpio lygiu, t.y. jis vertinamas geriau nei turėtų būti pagal normalius tempus. Realaus valiutos kurso pervertinimo galima išvengti devalvuojant nacionalinę valiutą. Pasak autorių, 12 mėnesių laikotarpio centrinio banko užsienio valiutos atsargų kiekis mažėja likus keliems mėnesiams iki bankų krizių. Pastebimi nežymūs trumpalaikiai padidėjimai, iš kurių, galima spręsti, kad kovodamas su užsienio valiutos kiekio mažėjimu centrinis bankas gali taikyti priešpriešinę monetarinę politiką ir tik po to devalvuojama nacionalinė valiuta. Po devalvacijos centrinio banko užsienio valiutos atsargų kiekis vėl padidėja. Pasak autorių, einamosios sąskaitos nesubalansuotumas signalizuoja galimą valiutos krizę.

Kaminsky G. L., Reinhart C. M. (1999) analizuodamos mokėjimų balanso krizės pasireiškimo galimybę teigia, kad problemos bankiniame sektoriuje paprastai prasideda prieš valiutos krizę, o atsiradusi valiutos krizė pagilina bankų krizę. Remiantis autorėmis, krizė šalyje pasirodo tuomet, kai ekonomiką ištinka recesija. O ši recesija, pasireiškia po šalies ekonomikos pakilimo, kuriam atsirasti didžiausią įtaką turi kreditų teikimas, kapitalo įplaukos bei pervertinta šalies valiuta. Taip pat Kaminsky G. L., Reinhart C. M. (1999) teigia, kad bankinio sektoriaus krizė prasideda prieš mokėjimų balanso krizę, tačiau tai nebūtinai sukelia valiutos krizę. Abi krizės pasireiškia blogėjančiomis prekybos sąlygomis, pervertintu valiutos kursu, augančia kredito kaina.

Taigi analizuojant mokėjimų balanso teorijas daugiausia mokslinės literatūros šiuo metu pateikiama mokėjimų balanso krizės, mokėjimų balanso reguliavimo bei mokėjimų balanso ryšio su šalies išsivystymu temomis.

1.2.2. Mokėjimų balanso modeliai

Mokslinėje literatūroje, kartu su mokėjimų balanso reguliavimo teorijomis taipogi galima rasti ir mokėjimų balanso modelių. Išanalizavus dalį užsienio literatūros, nustatyta, jog daugiausia mokėjimų balanso modeliai sudaromi įvertinant mokėjimų balanso poveikį šalies ekonomikai – Hansen J.D., Kvedaras V. (2004); mokėjimų balanso pusiausvyros modeliai – Rubaszek M. (2004), Makin A. (2005); modeliai, mokėjimų balanso krizės modeliai – Krugman P. (1979), Kalantzis Y. (2004). Šiame baigiamajame darbe analizuojami paminėti mokėjimų balanso modeliai.

1. Mokėjimų balanso modeliai įvertinant jo poveikį šalies ekonomikai:

Hansen J.D. bei Kvedaras V. (2004) pateikė modelį, skirtą nustatyti Baltijos šalių ekonomikos augimą, remiantis mokėjimų balanso apribojimo įtaka. Remiantis Hansen J.D, Kvedaru V. (2004) mokėjimų balanso apribojimo augimo modelis tvirtina, kad tam tikros valstybės augimo tempas yra apribojamas mokėjimų balanso pusiausvyros ar tam tikro pastovaus mokėjimų balanso deficito. Šio modelio pagrindinė idėja ta, kad eksporto veiklos rezultatai bei importo mastas apibrėžia ekonomikos augimo tempą ilguoju laikotarpiu. Hansen J.D., Kvedaras V. (2004) teigia, kad jų pateikiamame modelyje atsižvelgiama į einamosios sąskaitos deficito apribojimo įtaką. Šių autorių pateikiamas modelis išskirtinis yra tuo, jog:

- 1) Į importo funkciją buvo įtrauktas Balassa-Samuelson efektas. Remiantis Davuliu G. (2008) šis efektas pasireiškia tuo, kad produktyvumo augimas atviruosiuose sektoriuose yra spartesnis negu uždaruosiuose, nes atvirieji sektoriai pritraukia daugiau technologijoms imlių užsienio investicijų. Didėjantys atlyginimai atviruosiuose sektoriuose, pasak autoriaus, lemia atlyginimų didinimą uždaruosiuose sektoriuose. Šiuose sektoriuose siekiant išlaikyti uždirbamą pelną, taip pat turi augti kainos. Kitaip tariant šis efektas reiškia infliacijos augimą šalies viduje;
- 2) Daroma prielaida, kad importo funkcija priklauso nuo visuminės paklausos struktūros, nes ši funkcija atitinkamai sudaro sąlygas skirtingam realaus importo elastingumui, atsižvelgiant į vidaus ir išorinę paklausą.

Remiantis Hansen J.D, Kvedaru V. (2004) norint užtikrinti ilgalaikį Baltijos šalių ekonomikos augimą ir gyvenimo lygio artėjimą prie ES lygio, taip pat be paklausos augimo, svarbu, kad realaus valiutos kurso kilimas nekompensuotų bendrojo šalies produktyvumo didėjimo. Svarbiausia besivystančių šalių modelio prielaida yra ne tai, kad mokėjimų balanso einamoji sąskaita yra pusiausvyroje, bet tai, kad einamosios sąskaitos deficitas gali būti iki tam tikro lygio, t.y. iki tokio, kuris gali būti finansuojamas per kapitalo įplaukas. Tačiau mokėjimų balanso apribojimo augimo

modelio pilnai Baltijos šalims pritaikyti nepavyko, nes nebuvo pakankamai statistinių duomenų – dauguma duomenų galima gauti tik nuo 1995 m. Autorių prognozuojamas augimas, darant prielaidą, kad valiutos kursas yra nekintantis, yra mažesnis negu prognozuojant neoklasikų pasiūlos pusės augimo modeliais (angl. „supply-side neoclassical growth model“).

2. Mokėjimų balanso pusiausvyros modeliai:

Modelis, susijęs su mokėjimų balanso reguliavimu buvo sudarytas Makin A. (2005). Makin A. (2005) pateikiamą modelį lygina su tradiciniu monetaristiniu požiūriu į mokėjimų balansą (angl. „The traditional approach to the balance of payments) bei su monetaristiniu požiūriu į valiutos kursą (angl. „The monetary approach to the exchange rate“). Makin A. (2005) pateikiamas modelis yra pritaikytas tiek fiksuotam, tiek lanksčiam valiutos kursui:

- 1) Tuo atveju, kai valiutos kursas yra fiksuotas, tai modelis parodo jog, išorinis suregulavimas atitinka pinigų rinkos pusiausvyrą ir kainų lygio stabilumą. Kitaip tariant, šiuo modeliu parodoma, kaip fiksuoto valiutos kurso režimas efektyviai neutralizuoja monetarinio šoko poveikį gamybai bei užimtumui.
- 2) Tuo atveju, kai valiutos kursas yra lankstus, modelis leidžia laikinus produkcijos – išlaidų svyravimus.

Išvadose autorius teigia, kad egzistuojantys tarptautiniai monetariniai modeliai nesuteikia išsamaus vaizdo apie monetarinį perdavimo mechanizmą atvirose ekonomikose, nes nesugeba aiškiai sureguliuoti valiutos kurso ir mokėjimų balanso. Taip pat, anot autoriaus, ankstesniuose modeliuose, einamosios sąskaitos vaidmuo analizuojamas per produkciją – išlaidas, o ne taupymą – investicijas. Ankstesniuose modeliuose nėra numatyta tai, kad valiutos kursas gali būti pagrindiniu infliacijos spaudimo šaltiniu augančiose atvirose ekonomikose. Makin A. (2005) teigia, kad priešingai negu tradicinis monetaristinis požiūris į mokėjimų balansą, jo pateikiamas modelis traktuoja tarptautinį suregulavimą kaip dinamišką procesą, atitinkantį gyventojų paklausos lygybę vidaus pinigų pasiūlai. Šis modelis taip pat susijęs su valiutos kurso režimo pasirinkimu. Autorius teigia, jog fiksuotas valiutos kurso režimas efektyviai neutralizuoja monetarinio šoko poveikį realiai gamybai ir užimtumui, šoko absorbuotojais tapus einamajai sąskaitai ir mokėjimų balansui.

Dar vienas modelis, susijęs su mokėjimų balanso reguliavimu, lenkų ekonomisto Rubaszek M. (2004). Remiantis Rubaszek M. (2004), šis modelis iš esmės turėtų būti laikomas „Elgsenos pusiausvyros valiutos kurso“ (angl. „Behavioral equilibrium exchange rate“) modelio modifikacija. Mokėjimų balanso pusiausvyros valiutos kurso modelis panašus į elgsenos pusiausvyros valiutos kurso modelį tuo, kad abiejuose modeliuose pusiausvyros valiutos kursas paskaičiuojamas remiantis vienos lygties sutrumpintos formos ekonometriniu modeliu. Anot autoriaus, mokėjimų balanso pusiausvyros valiutos kurso modelyje pusiausvyros valiutos kursas apibrėžiamas kaip kursas, atitinkantis einamosios sąskaitos pusiausvyrą. Remiantis šiuo modeliu autorius rado ryšį tarp realaus valiutos kurso ir vidaus

paklausos, užsienio paklausos, grynojo užsienio turto ir realiųjų palūkanų normų neatitikimo. Išvadose autorius teigia, jog šis modelis gali būti tinkamas modeliuoti tam tikras situacijas bei tolimesnems prognozėms.

3. Mokėjimų balanso krizės modeliai:

Vienas žymiausių mokėjimų balanso krizės modelių būtų 1979 m. sudarytas Krugman P. Šiame modelyje autorius analizuoja sąlygas, kuriomis mokėjimų balanso problemos – situacija, kai šalis palaipsniui praranda savo rezervus – tampa mokėjimų balanso krize. Autorius parodė, jog mokėjimų balanso krizė yra natūrali investuotojų elgsenos maksimizavimo pasekmė. Kai vyriausybės ryžtas naudoti rezervus, siekiant apsaugoti valiutos kursą, yra abejotinas, tuomet gali susidaryti ne viena, o kelios krizės, kurių pasekmė – didelio kapitalo išėjimas iš šalies. Išvadose autorius teigia, kad analizėje yra pateikiami du svarbus apribojimai.

- 1) Pirmas apribojimas yra tai, jog mokėjimų balanso krizės modelis yra paremtas supaprastintu makroekonomikos modeliu ir viena vertus, galima lengviau išsakyti pagrindinius problemos klausimus, tačiau kita vertus tai reiškia, jog veiksmų, turinčių įtakos mokėjimų balanso krizei, analizė neužbaigta.
- 2) Kitas apribojimas yra tai, kad daroma prielaida, kad šalyje galimos tik dvi aktyvų rūšys, kurios nerealistiškai suvaržo galimus vyriausybės veiksmus, dėl šios priežasties vienintelė išeitis dirbtinai palaikyti valiutos kursą – parduoti savo rezervus.

Labiau realistiniame modelyje reikėtų įvertinti kitas galimybes stabilizuoti valiutos kursą pvz., atvirosios rinkos vertybinių popierių pardavimas ar intervencijos į išankstinių sandorių rinką. Nepaisant šių apribojimų, anot autoriaus, analizė yra įtaigi ir padeda paaiškinti, kodėl bandymai, siekiant apsaugoti fiksuotą valiutos kursą, taip dažnai nuveda į krizę.

Dar vienas mokėjimų balanso krizės modelis būtų Kalantzis Y. (2004). Autorius analizuoja mažos atviros ekonomikos su dviem sektoriais modelį. Svarbiausia šio modelio mintis – koks bus ilgo laikotarpio efektas liberalizavus kapitalo sąskaitą. Kalantzis Y. (2004) teigia, kad per pastaruosius dvidešimt metų besivystančiose šalyse, kurios atvėrė savo ekonomiką užsienio kapitalo srautams buvo daug mokėjimų balanso krizių. Šios krizės dažnai vyko kartu su bankų krizėmis pvz., Meksikos krizė 1994 m., Azijos krizė 1997m., Argentinos krizė 2001 m. Nors šiai temai skirta gana didelė literatūros dalis, nepaisant to, kelios studijos parodė, jog tikėtina, kad kapitalo įplaukos lemia staigius pakilimo bei nuosmukio laikotarpius. Straipsnyje teigiama, kad mokėjimų balanso krizės gali atsirasti priklausomai nuo šalies ekonomikos struktūros. Išvadose autorius teigia, kad, kai ekonomika yra atvira kapitalo įplaukoms, tai staigus investicijų kritimas ne prekybos sektoriuje gali turėti įtakos mokėjimų balanso krizės atsiradimui. Pagrindinis autoriaus atradimas yra tai, jog kapitalo sąskaitos liberalizavimas kiekvienoje valstybėje sukelia nevienodas pasekmes: tose valstybėse, kur produktyvumas yra didelis, kapitalo sąskaitos liberalizavimas duos naudą, o tose valstybėse kur

produktyvumas nėra didelis – jose taip pat pasireišk aukštesni augimo tempai, tačiau viso to kaina – galima mokėjimų balanso krizė. Šalyje, kurioje produktyvumas yra vidutinio lygio, užsienio kapitalo įplaukų dydis parodo, ar šalis yra finansiškai stabili ilguoju laikotarpiu. Užsienio kapitalo įplaukos gali sukelti dvigubą efektą:

- 1) Viena vertus, kapitalo įplaukos sukelia pakilimą trumpuoju laikotarpiu ir pagreitina kapitalo kaupimą neprekybiniame sektoriuje, kas turi įtakos nestabilumo atsiradimui;
- 2) Kita vertus, kapitalo įplaukos finansuoja investicijas prekybos sektoriuje, kurios yra stabilizuojanti paklausos dalis neprekybinių prekių rinkoje.

Tuo atveju, kai šalies neprekybiniame sektoriuje produktyvumas yra žemas, o prekybiniame – didelis, tuomet dominuoja antrasis efektas, šiuo atveju, kapitalo įplaukos sumažina finansinio nestabilumo tikimybę dėl finansinio atvirumo. Priešingu atveju, kai produktyvumas yra aukštas neprekybiniame sektoriuje, o prekybiniame – žemas, tuomet dominuoja pirmasis efektas, tuo atveju kapitalo įplaukos padidina finansinio nestabilumo tikimybę. Pagrindinė mintis Kalantzis Y. (2004) sudarytame modelyje yra ta, kad kapitalo sąskaitos liberalizavimas lemia aukštesnius šalies ekonomikos augimo tempus, tačiau taip pat sukuria naujas krizės atsiradimo galimybes.

Taigi, analizuojant mokslinę literatūrą, buvo nustatyta, jog daugiausia mokėjimų balanso modelių kuriama trijų tipų – siekiant įvertinant mokėjimų balanso poveikį šalies ekonomikai, mokėjimų balanso krizės modeliai bei mokėjimų balanso pusiausvyros modeliai dėl valiutų kurso kitimo. Hansen J.D. bei Kvedaro V. (2004) modelis buvo pritaikytas Baltijos šalims. Remiantis gautais rezultatais, nustatyta, kad norint užtikrinti ilgalaikį Baltijos šalių ekonomikos augimą ir gyvenimo lygio artėjimą prie ES lygio, be paklausos augimo, svarbu, kad realaus valiutos kurso kilimas nekompensuotų bendrojo šalies produktyvumo didėjimo. Makin A. (2005) savo pateikiamu modeliu nustatė, jog priešingai negu tradicinis monetarinis požiūris į mokėjimų balansą, jo pateikiamas modelis traktuoja tarptautinį sureguliovimą kaip dinamišką procesą, atitinkantį gyventojų paklausos lygybę vidaus pinigų pasiūlai. Rubaszek M. (2004) m. aprašytu modeliu rado ryšį tarp realaus valiutos kurso ir vidaus paklausos, užsienio paklausos, grynojo užsienio turto ir realiųjų palūkanų normų neatitikimo. Krugman P. (1979) mokėjimų balanso krizės modelyje analizuojamos sąlygos, kuriomis mokėjimų balanso problemos – tampa mokėjimų balanso krize. Autorius parodė, jog mokėjimų balanso krizė yra natūrali investuotojų elgsenos maksimizavimo pasekmė. Kai vyriausybės ryžtas naudoti rezervus, siekiant apsaugoti valiutos kursą, yra abejotinas, tuomet gali susidaryti ne viena, o kelios krizės, kurių pasekmė – didelio kapitalo išėjimas iš šalies. Kalantzis Y. (2004) modelyje pagrindinis atradimas yra tai, jog kapitalo sąskaitos liberalizavimas kiekvienoje valstybėje sukelia nevienodas pasekmes: tose valstybėse, kur produktyvumas yra didelis, kapitalo sąskaitos liberalizavimas duos naudą, o tose valstybėse kur produktyvumas nėra didelis – jose taip pat pasireišk aukštesni augimo tempai, tačiau viso to kaina – galima mokėjimų balanso krizė.

1.3. Mokėjimų balanso kitimo tendencijų tyrimo metodika

Mokslinėje literatūroje galima rasti nemažai užsienio mokslininkų, analizuojančių mokėjimų balansą sudarančių rodiklių kitimą, priežastis, lemiančias šių rodiklių kitimą, bei pasekmes, kaip šie rodikliai turi įtakos šalies ekonomikos vystymuisi. Dėl šios priežasties yra sukurta įvairių mokėjimų balanso modelių, iš kurių keletas buvo pateikta ankstesniame 1.2.2 skyriuje. Tačiau nepaisant to, praktiškai mokėjimų balansui sukurti modeliai pritaikomi labai retai.

Šiame darbe mokėjimų balanso rodiklių kitimo tendencijos pirmiausia nagrinėjamos atliekant dinaminę bei struktūrinę analizę. Visa tai yra daroma siekiant nustatyti bendrą Lietuvos ir Latvijos mokėjimų balanso rodiklių kitimą, t.y. nustatyti, kiek bei kaip rodikliai pakito 2000-2010 m. laikotarpiu. Šiuo atveju buvo skaičiuojami santykiniai bei baziniai dinaminiai ir struktūriniai rodikliai. Rodiklių skaičiavimo metodika pateikta 25 priede.

Analizuojant mokėjimų balansą, siekiant nustatyti, koku intensyvumu tiriamu laikotarpiu pakito einamosios sąskaitos struktūra, galima pasinaudoti modifikuotu Teilo koeficientu, kuriuo remiantis BVP struktūriniais pokyčiams įvertinti naudojosi Valkauskas R., Zaicev S. (2007). Šiame darbe remiantis indeksu P_t bus siekiama nustatyti, kaip pasikeitė einamosios sąskaitos struktūra, lyginant su ankstesniais metais. Kuo indeksas didesnis, tuo intensyvesni struktūriniai pokyčiai ir atvirkščiai. Žemiau pateikiama formulė, atspindinti struktūrinių pokyčių intensyvumą lyginant su ankstesniais metais.

$$P_t = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (f_{it} - f_{it-1})^2}{\sum_{i=1}^n f_{it-1}^2}} ; \quad (1)$$

Čia: P_t – struktūrinių pokyčių intensyvumas, lyginant su ankstesniais metais;

f_{it} – indikatoriaus sudėtinės dalis esamuoju laikotarpiu;

f_{it-1} – indikatoriaus sudėtinės dalies apimtis praeitu laikotarpiu.

Tais metais, kai apskaičiuota P_t reikšmė gaunama didžiausia, galima teigti, jog įvyko didžiausi struktūriniai pokyčiai. Maksimali šio koeficiento reikšmė 100%. Jeigu koeficiento reikšmės yra mažesnės nei 10%, galima teigti jog įvyko nedideli struktūriniai pokyčiai. Kai šio koeficiento reikšmės yra 10%-20% - struktūriniai pokyčiai vidutiniai. Pokyčiai dideli, kai reikšmės lygios 20%-30%, o kai reikšmės sudaro 30% ir daugiau galima teigti, jog pokyčiai yra labai dideli. Į (1) formulę vietoje ankstesnio laikotarpio f_{it-1} , įstačius bazinio laikotarpio lyginamąjį svorį f_{i0} bus gautas struktūrinių pokyčių intensyvumo rodiklis lyginant su baziniais metais. Analizuojant mokėjimų balansą baziniai

metai – 2000 - ieji. Žemiau pateiktoje formulėje, parodyta struktūrinių pokyčių intensyvumo rodiklis lyginant su baziniais metais.

$$S_t = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (f_{it} - f_{i0})^2}{\sum_{i=1}^n f_{i0}^2}} \quad (2)$$

Čia: S_t – struktūrinių pokyčių intensyvumas, lyginant su baziniais metais;

Remiantis rodikliu S_t , pasak Valkausko R., Zaicev S. (2007), galima nustatyti tai, jog vienu atveju, struktūros pokyčiai parodo tendenciją, o kitu atveju, jog struktūros pokyčiai tėra nereguliarių svyravimų rezultatas. Kuo šis indeksas gaunamas didesnis, tuo labiau pasikeitė struktūra palyginus su baziniu laikotarpiu.

Šalies eksporto konkurencingumas – vienas iš veiksnių, turinčių įtakos šalies užsienio valiutos bei užsienio investicijų srauto augimui. Šalies eksportas turėtų būti ekonominio augimo varomoji jėga. Tokioms mažoms valstybėms kaip Lietuva ir Latvija, turinčioms mažą vidaus rinką, nedidelius gamtinius išteklius norint išlikti konkurencingoms, būtina analizuoti šių šalių tarptautinės prekybos tendencijas, kuriomis siekiama nustatyti užsienio prekybos pokyčius. Užsienio prekybos struktūra nuolat kinta, kadangi bėgant laikui, keičiasi žmonių vartojimo poreikiai.

Mokslinėje literatūroje tam tikro produkto ar sektoriaus konkurencingumui įvertinti tarptautiniu mastu siūlomos įvairios koncepcijos. Laursen K. (1998), Bender S., Li K. (2002), Seymen D., Utkulu U. (2004), Khan Z., Batra A. (2005), Sawkut R. (2006), Vitunskienė V., Serva E. (2006), Daskapan S. (2008), Sanidas E., Shin Y. (2009), vertinant šalies eksporto konkurencingumą, siūlo santykinio pranašumo koncepciją. Santykiniai pranašumai prekyboje nėra įgyjami per keletą dienų, dažniausiai santykiniai pranašumai įgyjami per ilgą laiko tarpą. Atskleistojo santykinio pranašumo koncepciją pasiūlė Balassa (1965). Atskleistojo santykinio pranašumo (RCA) rodiklis, pasak Sanidas E., Shin Y. (2009) skaičiuojamas remiantis struktūriniais tarptautinės prekybos rodikliais. Pasak Khan Z., Batra A. (2005) veiksniai, turintys įtakos RCA rodiklio kitimui yra struktūriniai pokyčiai, išaugusi pasaulio paklausa ir prekybos specializacija. Mokslinėje literatūroje naudojamos skirtingos RCA modifikacijos. Šiame darbe, skaičiuojant tam tikro sektoriaus santykinį pranašumą bus naudojama šia RCA formule.

$$RCA = \frac{\left(\frac{X_{ij}}{X_{it}} \right)}{\left(\frac{X_{wj}}{X_{wt}} \right)} \quad (2)$$

Čia: X_{ij} – šalies i produkto j eksportas;

X_{it} – šalies i visas eksportas;

X_{wj} – pasaulio produkto j eksportas;

X_{wt} – pasaulio visas eksportas.

Tuo atveju, jei gauta indekso reikšmė yra didesnė už vienetą, tai reiškia, jog šalies tam tikros prekės eksporto dalis yra didesnė už atitinkamą jos dalį nagrinėjamoje šalių grupėje. Tuo atveju, galima teigti, pasak Bender S., Li K. (2002), jog šalis specializuojasi tam tikro produkto eksporte ir turi santykinį pranašumą tiriamosios bazės atžvilgiu. Kai rodiklio reikšmė yra lygi vienetui – tai rodo, jog šalis turi neutralų santykinį pranašumą, kuris reiškia, jog šalies padėtis kitų šalių atžvilgiu yra vidutinė. Kai rodiklio reikšmė yra mažesnė už vienetą, tai reiškia, jog šalies padėtis yra prastesnė kitų šalių atžvilgiu.

Kitą rodiklį, kuriuo remiantis galima nustatyti tam tikro sektoriaus įnašą į šalies prekybos balansą pasiūlė Lafay (1992). Vertinant šalies konkurencingumą Lafay indeksas naudojamas Zaghini A. (2003), Alessandrini et. al (2007), Sawkut R. (2006), Daskapan S. (2008), Sanidas E., Shin Y. (2009) tyrimuose. Lafay indeksas pasirinktas skaičiuoti dėl to, kad siekiant įvertinti tarptautinės prekybos privalumus, remiantis šiuo indeksu atsižvelgiama ne tik eksportą, bet taip pat į importą. Taigi, Lafay indeksas geras tuo, kad ne tik lygina nacionalinę eksporto struktūrą su visu pasauliu, bet taip pat šis indeksas apima importą, kurio dėka galima eliminuoti verslo ciklus, kurie gali turėti įtakos rodiklio iškreipimui. Pasak Zaghini A. (2003) Lafay indeksas paskaičiuojamas šaliai „i“ gaminant atitinkamą produktą „j“ remiantis šia formule:

$$LFI_j^i = 100 \left(\frac{x_j^i - m_j^i}{x_j^i + m_j^i} - \frac{\sum_{j=1}^N (x_j^i - m_j^i)}{\sum_{j=1}^N (x_j^i + m_j^i)} \right) \cdot \frac{x_j^i + m_j^i}{\sum_{j=1}^N (x_j^i + m_j^i)}; \quad (3)$$

Čia: x_j^i - šalies i produkto j eksportas;

m_j^i - šalies i produkto j importas;

Kadangi šis indeksas matuoja kiekvienos grupės indėlį į visą prekybos balansą, dėl šios priežasties:

$$\sum_{j=1}^N LFI_j^i = 0 \quad (4)$$

Teigiamos Lafay indekso reikšmės rodo egzistuojantį tam tikro produkto lyginamąjį pranašumą. Kuo gaunamas didesnis skaičius, tuo specializacijos lygis aukštesnis. Tuo atveju, jei gaunamos neigiamos reikšmės – visa tai rodo, kad šalis lyginamojo pranašumo neturi. Remiantis šio rodiklio

duomenimis, bus siekiama apskaičiuoti kuri, produktų grupė turės didžiausią teigiamą įtaką prekybos balansui.

Kaip bebūtų, nors konkurencingumui įvertinti, siūloma apskaičiuoti daugybė rodiklių, tačiau nėra unikalios formuluotės, kaip tai būtų galima geriau padaryti. Dėl šios priežasties, taip pat šalies konkurencingumo įvertinimui pagal lyginamojo pranašumo koncepciją naudojami Michaely (1967), TSI – Prekybos specializacijos (2000) indeksai. Daskapan S. (2008), analizavęs šalies konkurencingumo rodiklius nustatė, jog Balassa (1965) pateiktas atskaleistojo santykinio pranašumo RCA rodiklis yra vienas patikimiausių. Autorius taip pat įvertinęs Michaely, TSI indeksus, teigia, jog šie rodikliai nėra tokie patikimi kaip RCA rodiklis. Pasak, Laursen K. (1998) Michaely indeksas, nepakankamai atspindi šalies lyginamąjį pranašumą tam tikrame sektoriuje, kadangi anot autoriaus reikia įvertinti tai, kad įmonės prekes perka ne tik iš šalies vidaus, bet taip pat jas importuoja. Kaip pavyzdį Laursen K. (1998) pateikia Danijos laivų pramonę, autorius teikia, jog specializacijos lygis laivų pramonėje yra labai auštas, o tuo tarpu Michaely indeksas rodo mažą specializacijos lygį. Dėl šios priežasties įvertinan Lietuvos ir Latvijos užsienio prekybą, naudojami RCA bei Lafay rodikliai.

Valstybės, gaminančios paklausias prekes, t.y. tos valstybės, kurios daugiau eksportuoja, o ne importuoja turi teigiamą prekybos balansą. Šalies prekybos balansas yra glaudžiai susijęs su augančiomis investicijomis. Siekiant įvertinti tiesioginių užsienio investicijų įtaką einamajai sąskaitai, panaudotas Ehimareu E.O (2011) ekonometrinis modelis. Modelyje daroma prielaida, kad tiesioginių užsienio investicijų įplaukos turi įtakos šalies einamosios sąskaitos balansui. 5 formulėje pateiktame modelyje, daugialypės regresijos pagalba siekiama nustatyti, kokį poveikį einamajai sąskaitai turi tiesioginių užsienio investicijos, valdžios sektoriaus išlaidos bei vidaus investicijos:

$$ESD = \alpha_0 - \alpha_1 TUI - \alpha_2 GOV - \alpha_3 BKF + e \quad (5)$$

Čia: *ESD* – einamoji sąskaita;

TUI – tiesioginių užsienio investicijų srautas į šalį;

GOV – valdžios išlaidos;

BKF – vidaus investicijos

Modelis sudaromas, remiantis mažiausių kvadratų metodu, Gretl programos pagalba. Taip pat regresinės analizės pagalba, bus siekiama nustatyti, kokį poveikį tiesioginės užsienio investicijos, kitos investicijos, einamosios sąskaitos deficitai turi šalies ekonomikai.

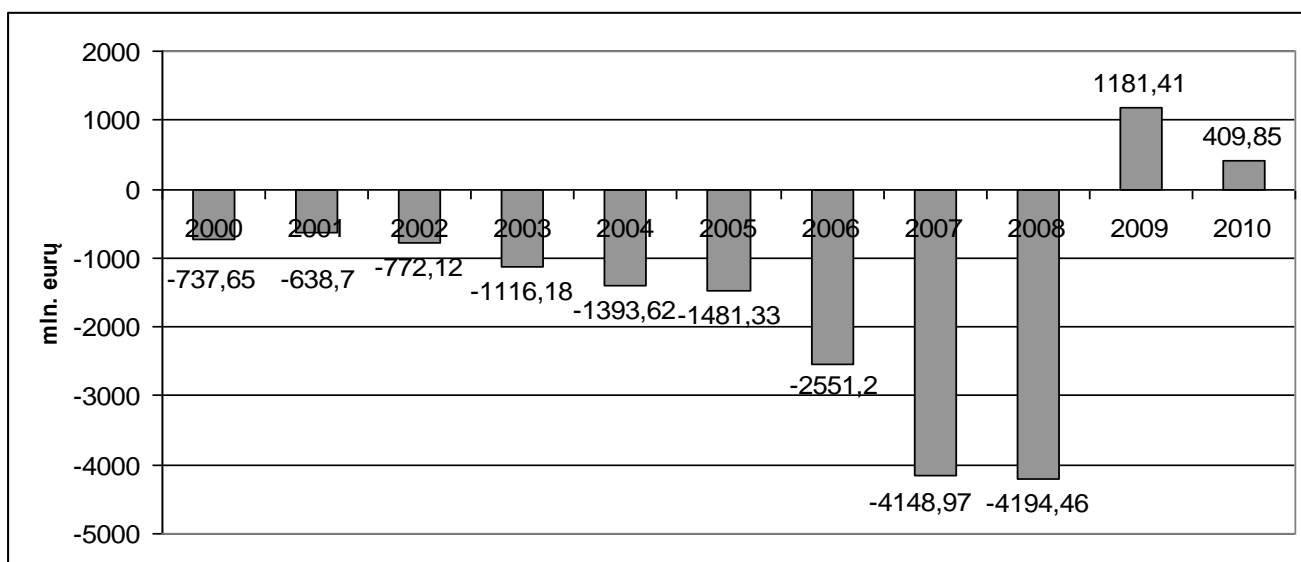
2. LIETUVOS IR LATVIJOS MOKĖJIMŲ BALANSŲ ANALIZĖ 2000 – 2010 m.

Lietuvos ir Latvijos mokėjimų balanso analizė atliekama tokia tvarka: pirmiausia, tiriama kaip kito Lietuvos bei Latvijos einamoji sąskaita, einamąją sąskaitą sudarančios dalys, bei nustatomos priežastys, lėmusios šių dalių kitimą. Remiantis modifikuotu Teilo koeficientu nustatoma, koku intensyvumu pakito einamosios sąskaitos struktūra lyginant su ankstesniais, bei lyginant su baziniais metais ir nurodoma, kas labiausiai turėjo įtakos einamosios sąskaitos struktūros pasikeitimui. Taip pat tiriama, kaip kiekvienais metais buvo finansuojama einamoji sąskaita. Atlikus kapitalo bei finansinės sąskaitų analizę, atliekama užsienio prekybos analizė, t.y. tiriama, kokios prekės vyravo šalių importo, eksporto struktūroje, bei nustatoma, kokie produktai turi lyginamąjį pranašumą, o tai savo ruožtu parodo, kokie produktai turi didžiausią teigiamą įtaką prekybos balansui.

2.1. Mokėjimų balansą sudarančių rodiklių kitimo tendencijų analizė 2000-2010 m.

2.1.1. Lietuvos einamosios sąskaitos kitimo tendencijos bei jas lėmusios priežastys

Šiame skyriuje pirmiausia analizuojama Lietuvos mokėjimų balanso einamosios sąskaitos kitimas, einamąją sąskaitą sudarančių rodiklių kitimas 2000 – 2010 m., bei nustatomos priežastys, turėjusios įtakos bendram rezultatui. Lietuvos mokėjimų balanso einamąją sąskaitą, atsižvelgiant į ekonomikos kitimo tendencijas, galima skirstyti į tris laikotarpius 2000 – 2003, 2004 – 2007, bei nuo 2008. Pagal šiuos laikotarpius analizuojamas einamosios sąskaitos balanso kitimas. Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 1 pav). parodyta Lietuvos einamoji sąskaita 2000 – 2010 m. mln. eurų.

1 pav. Lietuvos mokėjimų balanso einamoji sąskaita 2000 – 2010 m., mln. eurų

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://lb.lt/statistics/statbrowser.aspx?lang=lt&orient=vert&date_type=4&Year0=2000&Year1=2011&Q1=1&Q2=1&Q3=1&Q4=1&group=7233 [žiūrėta 2011 09 24].

Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 1 pav.), Lietuvos mokėjimų balanso einamoji sąskaita per visą tiriamą laikotarpį, išskyrus 2009 ir 2010 m. buvo deficitinė ir kiekvienais metais (išskyrus 2001 m.) šis deficitas augo. Tam įtakos turėjo neigiamas prekių balansas, kuris 2000 – 2008 m. laikotarpiu vidutiniškai sudarė 58,65% proc. visos einamosios sąskaitos struktūros. Augantis einamosios sąskaitos deficitas (ESD) rodo, kad šalis vis labiau tampa priklausoma nuo kapitalo įplaukų iš užsienio.

Analizuojant einamąją sąskaitą pagal ekonomikos kitimo tendencijas, galima teigti, jog 2000 – 2003 m. laikotarpiu Lietuvos einamoji sąskaita kito netolygiai: jei 2001 m. ESD sumažėjo, tai sekančiais metais vėl išaugo. Tam įtakos turėjo spartesnis (lyginant su ankstesniais metais) prekių (24,25%) bei paslaugų (12,51%) eksportas lyginant su prekių (19,52%) bei paslaugų (6,53%) importu. Tuo laikotarpiu labiausiai išaugo prekių perdirbimui (138,39 mln. eurų), transporto (37,77 mln. eurų) bei kelionių paslaugų (33,16 mln. eurų) eksporto srautas, kurį, pasak Čičinsko J. (2009), lėmė eksporto kryptčių kaita, prekių konkurencingumo padidėjimas, padidėjus darbo našumui dėl išaugusio taupymo ir investicijų. Taip pat ESD sumažėjimui įtakos turėjo neigiamo pajamų balanso sumažėjimas 6,06 mln. eurų, kurį lėmė darbo pajamų išaugimas bei einamųjų pervedimų išaugimas 24,87 mln. eurų dėl kitų sektorių einamųjų pervedimų išaugimo.

2004 – 2007 m. laikotarpiu ESD kasmet vis augo. ESD augimą, kaip ir ankstesniais metais lėmė neigiamo prekių balanso augimas, kurį savo ruožtu skatino stiprus vidaus paklausos augimas. Tuo metu Lietuvos ESD lėmė Lietuvos ekonomikos raida: remiantis Eurostat duomenimis, 2007 m. Lietuvoje buvo pasiektas vienas didžiausių realiojo BVP prieaugių (9,8%) , kurį sąlygojo išaugusi vidaus paklausa, o augantis vartojimas lėmė importo augimą. Vartojimo augimą ekonomikos pakilimo laikotarpiu skatino išaugę vartotojų lūkesčiai bei perdėtas optimizmas. Vartojimas taipogi didėjo dėl žemų palūkanų normų, kas lėmė paskolų augimą. Vartotojų lūkesčius ekonomikos pakilimo laikotarpiu skatino keli veiksniai:

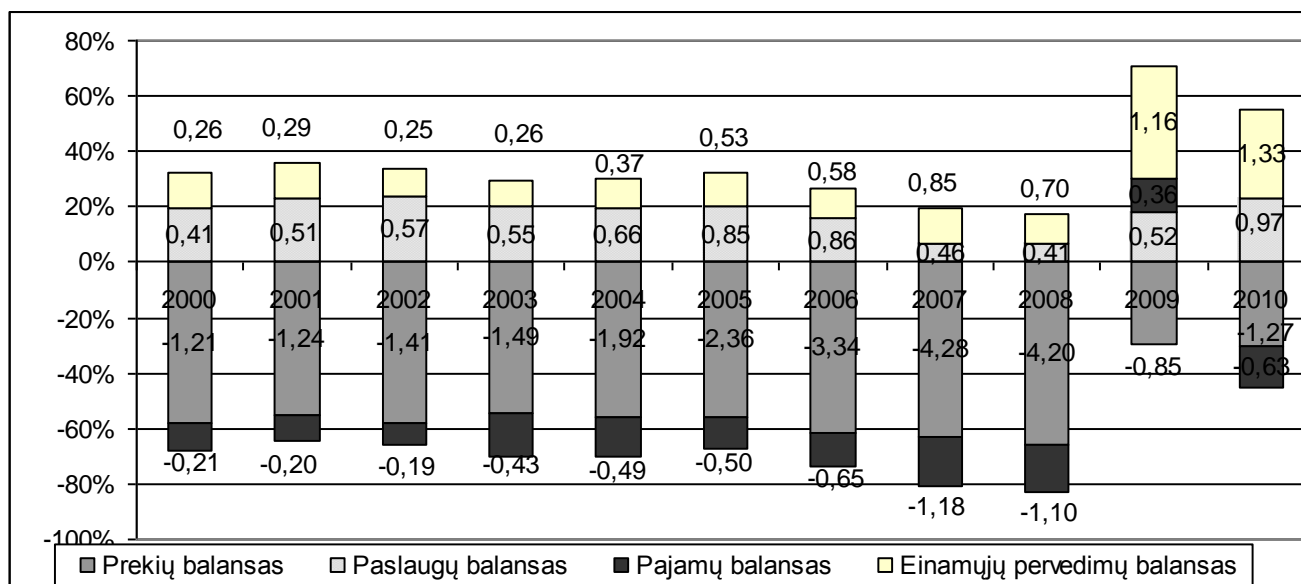
1. Augantis darbo užmokestis. Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, nustatyta, jog vidutinis neto darbo užmokestis išaugo nuo 200,5 eurų 2000 m. iki 391,5 eurų 2007 m.
2. Didėjantis užimtumas. Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis metinis nedarbo lygis sumažėjo nuo 16,4% 2000 m. iki 4,3% 2007 m.;
3. Vyriausybės politika. 2006 m. sumažinus gyventojų pajamų mokestį nuo 33% iki 27%, vėliau iki 24%, o galiausiai – iki 15%, taip pat padidinus neapmokestinamąjį pajamų dydį, minimalią algą išaugo gyventojų pajamos, kas skatino vartojimo augimą.

Dėl augančių vartotojų lūkesčių, kurie kartu su palankiomis bankų paskolų teikiamomis sąlygomis, skatino vartojimą augti daug sparčiau, nei didėjo pajamos. 2007 m. Lietuvoje buvo susidariusi paradoksali padėtis – statistiniai duomenys rodė sparčią ūkio plėtrą, gerus valstybės išdo pajamų rodiklius, o tuo metu ekspertai kalbėjo apie prieškrizinę Lietuvos ekonomikos būklę.

Blogėjantis prekių balansas 2004 – 2007 m. laikotarpiu buvo pagrindinis ESD lemiantis veiksnys, kadangi eksportas augo lėčiau negu importas. Apskaičiavus nustatyta, jog 2004 – 2007 m. eksportas vidutiniškai išaugo 16,77%, o importas – 19,51%. Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 1 pav.) 2004 – 2007 m. laikotarpiu neigiamas einamosios sąskaitos balansas labiausiai išaugo 2007 m. kuomet atitinkamai sudarė -4148,97 mln. eurų. Tačiau, nepaisant to, kad ESD gali išlikti gana aukštas ne vienerius metus, nesukeldamas didelių ekonominių problemų, tačiau svarbu kaip jis yra finansuojamas. Kaip buvo išsiaiškinta ESD Lietuvoje 2005 – 2008 m. laikotarpiu didele dalimi buvo finansuojamas skolą kuriančiais srautais, dėl ko didėjo šalies bendroji skola užsieniui. (žr. 24 priedas). Be to ūkio subjektai aktyviai skolindamiesi gana didelę dalį gautų pinigų išleido importuojamoms prekėms, taigi didelė dalis pasiskolintų lėšų vėl iškeliavo į užsienį. Pasak Lietuvos Banko analitikų (2007) ESD, kuris buvo vienas didžiausių per pastarąjį dešimtmetį, reikėtų vertinti kaip signalą, jog šalis nesukuria pakankamai pajamų, kurių reikės augančiai išorės skolai grąžinti, o iš užsienio pritraukiamos lėšos per menkai panaudojamos ekonomikos ilgalaikiam potencialui didinti.

Analizuojant 2008 – 2010 m. laikotarpį galima pastebėti, jog 2008 m. Lietuvos ESD išliko beveik nepakitęs: 2008 m. palyginus su 2007 m. neigiamas einamosios sąskaitos balansas išaugo 1,1% (žr. 4 priedas), nepaisant to, kad prasidėjo ekonomikos plėtros lėtėjimo tendencijos, kadangi, remiantis Eurostat duomenimis, realiojo BVP prieaugis siekė 2,9%, kai tuo tarpu ankstesniais metais augimas siekė 9,8%. Didžiausią įtaką ESD išaugimui turėjo paslaugų nuo 460,6 mln. eurų 2007 m. iki 405,85 mln. eurų 2008 m. bei einamųjų pervedimų nuo 847,77 mln. eurų 2007 m. iki 699,74 mln. eurų 2008 m. balanso sumažėjimas. Sekančiais 2009 m. įvyko tam tikras lūžis, nes iki tol buvusi deficitinė einamoji sąskaita tapo pertekline. Tokį pasikeitimą lėmė neigiamo prekių balanso sumažėjimas nuo -4202,70 mln. eurų 2008 m. iki -851,66 mln. eurų 2009 m. bei pajamų balanso perviršis nuo -1097,35 mln. eurų iki 355,30 mln. eurų. (žr. 4 priedas). Taigi, galima teigti, kad 2009 m. pertekliniam einamosios sąskaitos balansui susidaryti didelę įtaką turėjo spartesnis prekių importo sumažėjimas (2009 m. palyginus su 2008 m. importas sumažėjo 37,63%) lyginant su prekių ekporto sumažėjimu (2009 m. palyginus su 2008 m. eksportas sumažėjo 26,62%) bei nerezidentų įmonių patirti nuostoliai. Taip pat pertekliniam einamosios sąskaitos balansui atsirasti įtakos turėjo išaugę einamieji pervedimai nuo 699,74 mln. eurų iki 1160,60 mln. eurų. 2010 m. kaip ir 2009 m. einamoji sąskaita buvo perteklinė, tačiau perteklius buvo mažesnis 65,31%. Sumažėjimą lėmė išaugęs prekių (49,29%) bei atsiradęs pajamų (-275,98%) balanso deficitai (žr. 4 priedas). Lietuvos mokėjimų balanso einamąją sąskaitą palyginus su Latvijos, matyti tokia pat einamosios sąskaitos kitimo tendencija – 2000 – 2007 m. laikotarpiu ESD augo, tačiau 2008 m. Lietuvoje ESD augo, o Latvijoje mažėjo, o 2009 m. atsirado einamosios sąskaitos perteklius, kuris sekančiais metais sumažėjo.

Siekiant geriau suprasti einamosios sąskaitos rezultatus, tikslinga aptarti pagrindinius einamąją sąskaitą sudarančius rodiklius. Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 2 pav.) parodyta Lietuvos einamosios sąskaitos struktūra 2000 – 2010 m.

2 pav. Lietuvos mokėjimų balanso einamosios sąskaitos struktūra 2000 – 2010 m., proc., mlrd. eurų

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://lb.lt/statistics/statbrowser.aspx?lang=lt&orient=vert&date_type=4&Year0=2000&Year1=2011&Q1=1&Q2=1&Q3=1&Q4=1&group=7233 [žiūrėta 2011 09 24].

Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 2 pav.), didžiausią dalį einamosios sąskaitos struktūroje tiriamu laikotarpiu išskyrus 2009 ir 2010 m. sudarė neigiamas prekių balansas. Kaip jau buvo minėta anksčiau, neigiamas prekių balansas, tuo laikotarpiu vidutiniškai sudarė 58,52% proc. einamosios sąskaitos struktūros. Labiausiai neigiamas prekių balansas buvo išaugęs 2007 ir 2008 m., kuomet siekė atitinkamai -4278,65 mln. eurų, ir -4202,70 mln. eurų. Remiantis Lietuvos Banko analitikais (2007), prekybos balanso blogėjimą lėmė šie veiksniai – didėjant vidaus paklausai, lėtėjo automobilių bei elektros mašinų ir jų įrenginių reeksporto augimo tempas: didėjo įvežamos produkcijos dalis, liekanti vidaus rinkoje, kas neigiamai veikė prekybos balansą; po trumpalaikių sutrikimų naftos perdirbimo veikloje, pradėdant atkurti gamybinius pajėgumus, pirmiausia buvo tenkinami vidaus rinkos poreikiai. Mažiausią dalį einamojoje sąskaitoje prekių balansas tiriamu laikotarpiu sudarė 2009 m. kuomet siekė -851,66 mln. eurų. Tais metais Lietuvoje einamosios sąskaitos tapo balansas tapo teigiamas. Tokį pasikeitimą lėmė neigiamo prekių balanso sumažėjimas nuo -4202,70 mln. eurų 2008 m. iki -851,66 mln. eurų 2009 m. kurį sumažino prasidėjusi recesija, sumažėjęs vidaus vartojimas, dėl kurio sumažėjo importo kiekis. Taip pat einamosios sąskaitos balanso pasikeitimą 2009 m. lėmė atsiradęs pajamų balanso perviršis nuo -1097,35 mln. eurų iki 355,30 mln. eurų (žr. 4 priedas), kuriuos pasak Lietuvos banko specialistų (2009) lėmė užsienio įmonių ypač bankų sektoriaus patirti nuostoliai. Tačiau 2009 m. sumažėjo ne tik prekių importas, tačiau ir eksportas. O eksportas mažėjo dėl investicijų stabdymo

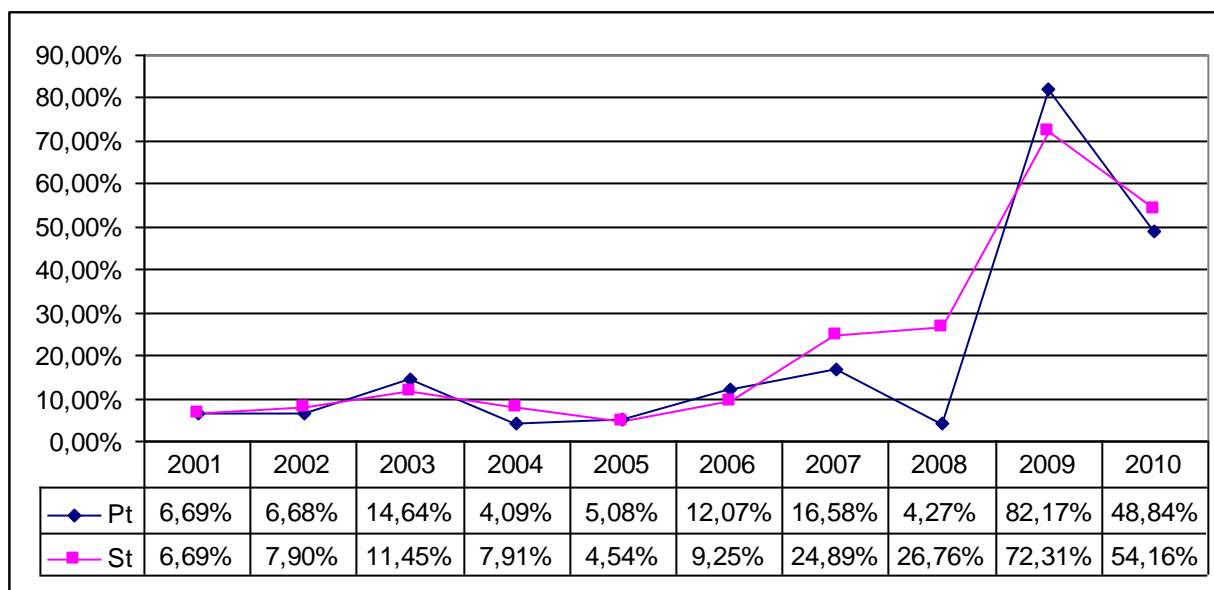
daugelyje užsienio rinkų, dėl ko mažėjo mašinų ir įrangos (33,84%), mineralinių produktų (36,72%), transporto priemonių (37,72%) eksportas (žr. 8 priedas). Taigi, labiausiai prekių balansas lyginant su ankstesniais metais pakito 2009 m., nuo -4202,70 mln. eurų 2008 m. iki -851,66 mln. eurų 2009, o lyginant su 2000 m. labiausiai pakito 2007 m., nuo 1208,31 mln. eurų iki 4278,65 mln. eurų.

Paslaugų balansas tiriamu laikotarpiu buvo teigiamas, tai galima teigti, jog skirtingai negu prekių balansas, paslaugų balansas turėjo teigiamą įtaką einamajai sąskaitai. Taigi, paslaugų balansas mažino neigiamą prekių balanso įtaką. Lietuvoje kaip ir Latvijoje paslaugų balanso svarba, kompensuojant neigiamą prekių balansą išaugo 2009 m. Didžiausią įtaką tam, taip pat kaip ir Latvijoje, turėjo transporto paslaugų balansas, kuris 2009 m. sudarė 56,56% visų teikiamų paslaugų srauto. Kaip matyti iš pateikto paveikslėlio (žr. 2 pav.), paslaugų balansas 2000 – 2010 m. laikotarpiu, išskyrus 2007 ir 2008 m., einamosios sąskaitos struktūroje išliko gana stabilus ir vidutiniškai sudarė 20,32%. 2007 m. teigiamo paslaugų balanso poveikis einamajai sąskaitai sumažėjo dėl prekybinio tarpininkavimo paslaugų balanso sumažėjimo, nes jos 2006 m. sudarė 178,37 mln. eurų, o 2007 m. sumažėjo iki 39,75 mln. eurų, o 2008 m. paslaugų balansą labiausiai sumažino kelionių paslaugų balansas nuo 5,49 mln. eurų iki -185,38 mln. eurų. (žr. 1 priedas). Apskaičiavus nustatyta, jog paslaugų balansas lyginant su ankstesniais metais labiausiai pakito 2010 m. kuomet palyginus su 2009 m. rodiklis išaugo 61,07 proc. punkto. Tokiam pasikeitimui daugiausia įtakos turėjo kelionių (rodiklis išaugo 262,37 mln. eurų) bei statybos (rodiklis išaugo 89,13 mln. eurų) paslaugų pokyčiai.

Kitas rodiklis sudarantis einamosios sąskaitos balansą yra pajamos. Per visą tiriamą laikotarpį pajamų balansas buvo neigiamas išskyrus 2010 m. Kai tuo tarpu Latvijoje pajamų balansas teigiamas buvo 2000 – 2002 m. laikotarpiu bei 2009 m.. Apskaičiavus nustatyta, jog labiausiai rodiklis lyginant su ankstesniais metais absoliutine verte pakito 2003, 2007 bei 2009 m. 2003 metais palyginus su 2002 metais neigiamas pajamų balansas išaugo 132,54%. Rodiklio išaugimui įtakos turėjo akcinio kapitalo pajamų pokyčiai, palyginus su ankstesniais metais neigiamos akcinio kapitalo pajamos išaugo 204,52%. Tais metais padidėjo dividendų išmokos nerezidentams už tiesiogines užsienio investicijas ir reinvesticijas. Dividendų išmokos didėjo dėl didesnio užsienio įmonių kapitalo pelningumo Lietuvoje, kuriam didėti įtakos turėjo pelno mokesčio tarifo sumažinimas iki 15% (prieš tai buvo 24%) bei įsigaliojusi palankesnė dividendų apmokestinimo tvarka (nuo 2003 m. nustatytas 15% dividendų mokestis, prieš tai dividendų mokestis siekė 29%). 2007 m. palyginus su 2006 m. neigiamas pajamų balansas išaugo 80,64%. Remiantis Lietuvos banko analitikais (2007), neigiamą pajamų balanso augimą lėmė sparčiai didėjantis užsienio kapitalo įmonių pelnas, kylančios palūkanų normos bei augantis reinvestuotas pelnas, kuris iš tiesų lieka šalies viduje. Sekančiais, nepaisant to, kad neigiamas pajamų balansas sumažėjo, pastebėta, jog užsieniečiai, investavę į Lietuvos įmones išsimokėjo didžiausią dividendų sumą per analizuojamą laikotarpį – 735,85 mln. eurų, t.y. 24,7 karto daugiau nei 2000 m. 2009 m. palyginus su 2008 m. įvyko tam tikras lūžis – iki tol buvęs neigiamas pajamų

balansas tapo teigiamu. Kaip jau buvo minėta anksčiau, pajamų balanso pokytį lėmė užsienio įmonių ypač bankų sektoriaus užfiksuoti nuostoliai.

Einamųjų pervedimų balansas, taip pat kaip ir paslaugų balansas, einamajai sąskaitai tiriamu laikotarpiu darė teigiamą įtaką, kadangi šis rodiklis per visą laikotarpį buvo teigiamas. Tačiau einamųjų pervedimų balansas 2000 – 2008 m. laikotarpiu neturėjo didelės įtakos einamajai sąskaitai, kadangi vidutiniškai sudarė 11,44% visos einamosios sąskaitos struktūros. Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 2 pav.) rodiklio įtaka einamosios sąskaitos dydžiui išaugo 2009 m., kuomet sudarė 42,14% visos einamosios sąskaitos. Rodiklio išaugimą lėmė valdžios pervedimų išaugimas, kadangi 2009 m. valdžios pervedimai sudarė 63,94% einamųjų pervedimų dydžio, kai tuo tarpu 2000-2008 m. laikotarpiu, o valdžios pervedimai vidutiniškai sudarė 24,26%. Valdžios pervedimai išaugo dėl paspartėjusio ES struktūrinių fondų panaudojimo. Analizuojant kitų pervedimų kitimą (žr. 1 priedas) matyti, jog jie tiriamu laikotarpiu išskyrus 2009 m. augo, kas reiškia, jog didėjo migrantų pervedimai į Lietuvą. Palyginus 2010 m. su 2009 m. nustatyta, jog privačių asmenų perlaidos išaugo 82,71%, tikėtina, jog taip įvyko dėl spartesnių emigracijos tempų, bei palankesnių darbo užmokesčio tendencijų. Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 3 pav.) parodyta Lietuvos mokėjimų balanso einamosios sąskaitos struktūrinių poslinkių rodikliai 2001 – 2010 m.

3 pav. Lietuvos mokėjimų balanso einamosios sąskaitos grandininis (P_t) ir bazinis (S_t) struktūrinių poslinkių rodikliai 2001 – 2010 m., proc.

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://lb.lt/statistics/statbrowser.aspx?lang=lt&orient=vert&date_type=4&Year0=2000&Year1=2011&Q1=1&Q2=1&Q3=1&Q4=1&group=7233 [žiūrėta 2011 09 24].

Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 3 pav.) grandininis struktūrinių poslinkių rodiklis (P_t) didžiausias buvo 2009 m., kuomet siekė 82,17%. Kadangi apskaičiuotas rodiklis buvo didesnis negu 30%, tai galima teigti, jog tais metais įvyko labai dideli struktūriniai pokyčiai. Tokiems dideliems

struktūriniais pokyčiams didžiausią įtaką turėjo tai, jog 2009 m. palyginus su 2008 m. einamoji sąskaita iš perteklinės tapo deficitine. Tais metais labiausiai pasikeitė prekių balansas, kadangi buvo apskaičiuota, jog rodiklis lyginant su ankstesniais metais sumažėjo 79,74%. Taip pat apskaičiuotas buvo nustatyta, jog tais metais neigiamas pajamų balansas išaugo sumažėjo 132,38%, tačiau paskaičiuotas absoliutine verte, matyti, jog pajamų balansas pakito 1452,56 mln. eurų, kai tuo tarpu prekių balansas pakito 3351,04 mln. eurų. (žr. 4 priedas). Tokį ženklų prekių balanso pokytį sąlygojo tuo laikotarpiu Lietuvą ištikusi krizė, kadangi sumažėjus gyventojų pajamoms sumažėjo importuojamų prekių kiekis. Koreliacinė analizė parodė, jog tarp prekių balanso ir einamosios sąskaitos egzistuoja stiprus koreliacinis ryšys $r = 0,95$. Regresijos lygties ($y = 1,2899x + 1359,1$) pagalba nustatyta, kad prekių balansui padidėjus vienu mln. eurų, einamoji sąskaita padidėja 1360,39 mln. eurų. (žr. 6 priedas). Grandininis struktūrinių poslinkių rodiklis lyginant su ankstesniais metais mažiausias buvo 2008 m. kuomet sudarė 4,27%. Tai reiškia, jog 2008 m. palyginus su 2007 m. mokėjimų balanso einamosios sąskaitos struktūra pakito labai mažai. Tuo tarpu Latvijoje (žr. 7 pav.) 2008 m. užfiksuoti vidutiniai struktūriniai pokyčiai, kuriems įtakos turėjo anksčiau prasidėjusi recesija, kadangi mažėjant vidaus paklausai, mažėjo importuojamų prekių kiekis, kuris sąlygojo einamosios sąskaitos deficito mažėjimą, o Lietuvoje einamosios sąskaitos deficitas augo. Vidutiniai einamosios sąskaitos struktūriniai pokyčiai įvyko 2003 bei 2006-2007 m., kuomet apskaičiuotas grandinis struktūrinių poslinkių rodiklis sudarė atitinkamai 14,64%, 12,07%, 16,58%.

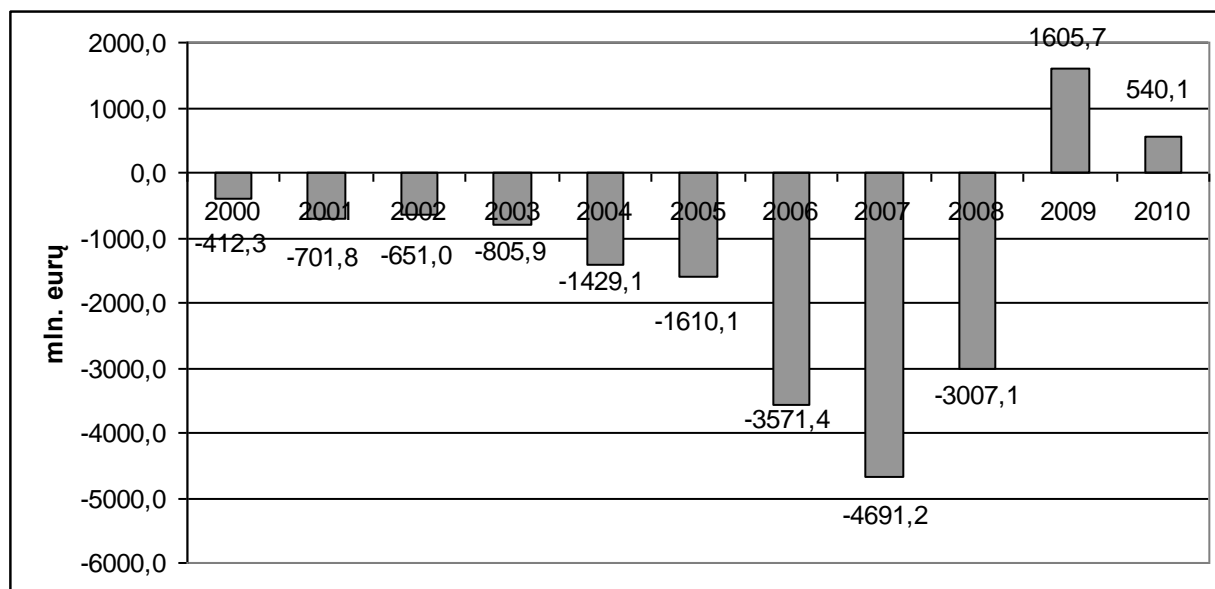
Bazinis struktūrinių poslinkių rodiklis (S_t) didžiausias buvo tais pačiais metais kaip ir grandininis struktūrinių poslinkių rodiklis, kuomet sudarė 72,31%. Kadangi rodiklis siekė daugiau kaip 30%, tai galima teigti, jog įvyko labai dideli struktūriniai pokyčiai. Palyginus 2009 m. su 2000 m. nustatyta, jog labiausiai pakito pajamų bei einamųjų pervedimų balansai. Pajamų balansas išaugo nuo -206,49 mln. eurų iki 355,30 mln. eurų, o einamieji pervedimai išaugo nuo 262,93 mln. eurų iki 1160,60 mln. eurų. (žr. 4 priedas). Kaip jau buvo minėta anksčiau, 2000 – 2008 m. laikotarpiu einamųjų pervedimų dydį daugiausia lėmė kitų sektorių pervedimai, kadangi rodiklis vidutiniškai sudarė 75,74% einamųjų pervedimų dydžio, kai tuo tarpu valdžios pervedimai vidutiniškai sudarė 24,26%. Tačiau 2009 m., kuomet bazinis struktūrinių poslinkių rodiklis (S_t) buvo didžiausias, valdžios pervedimai sudarė didžiausią dalį visų einamųjų pervedimų, t.y. 2009 m. valdžios pervedimai siekė 708,64 mln. eurų, o kiti pervedimai – 466,53 mln. eurų. Pajamų balanso dydžiui 2000 – 2010 m. laikotarpiu daugiausia lėmė nerezidentų investicijų pajamos.

Apibendrinant galima teigti, jog Lietuvos einamosios sąskaitos deficitas ypatingai ėmė augti Lietuvai tapus ES nare. 2009 m. einamosios sąskaitos perteklių, lėmė ekonomikos recesija, tačiau sekančiais metais Lietuvos ekonomikai atsigaunant, šis perteklius sumažėjo. Tikėtina tendencija, kad vėliau einamosios sąskaitos deficitas vėl išaugs. Tai reiškia, kad bus daugiau importuojama prekių, o ne eksportuojama. Siekiant sumažinti ESD, yra du galimi variantai, arba didinti eksportą, arba mažinti

importą. Eksporto didinimas šiuo metu taipogi, kelia problemų, kadangi pagrindinė Lietuvos prekybos partnerė yra ES, o šiuo metu ES patiria vieną didžiausių recesijų, kadangi didelį susirūpinimą kelia tokios šalys kaip Graikija, Italija, Portugalija, Ispanija. Kitas kelias – mažinti importą. Jį galima sumažinti įvedant tarifus, tačiau šiuo metu tai neįmanoma padaryti, kadangi Lietuva, kaip ES narė, laikosi vieningos tarifų sistemos, bei skatinant Lietuvos piliečius pirkti lietuviškas prekes. Tam, kad jos būtų perkamos, jos turi būti pigesnės nei importuojamos prekės, o šiuo metu taip nėra. Dėl šios priežasties, lietuviai, sunkiuoju periodu prekes pirko iš Lenkijos. Einamosios sąskaitos struktūros pasikeitimas intensyviausiais lyginant su ankstesniais bei lyginant su baziniais metais buvo 2009 m. 2005 – 2009 m. laikotarpiu bazinis struktūrinių poslinkių rodiklis augo, tai reiškia, jog tuo laikotarpiu einamosios sąskaitos struktūra vis labiau kito lyginant su 2000 metais.

2.1.2. Latvijos einamosios sąskaitos kitimo tendencijos bei jas lėmusios priežastys

Latvijos mokėjimų balanso einamosios sąskaitos kitimas analizuojamas tuo pačiu laikotarpiu kaip ir Lietuvoje t.y. 2000 – 2003, 2004 – 2007 bei nuo 2008 m., tam, kad būtų galima nustatyti, kaip kito Latvijos einamoji sąskaita lyginant su Lietuva. Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 4 pav.) parodyta Latvijos einamoji sąskaita 2000 – 2010 m. mln. eurų

4 pav. Latvijos mokėjimų balanso einamoji sąskaita 2000 – 2010 m. mln. eurų

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=19&table_level_1=&tables=3&lang=2&period-f=2000&period-t=2010&periodiskums=1¤cy=2&bopsy_lim=0&mervieniba=2 [žiūrėta 2011 09 24].

Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 4 pav.) nustatyta, jog Latvijoje, taip pat kaip ir Lietuvoje, einamoji sąskaita 2000 – 2008 m. laikotarpiu buvo deficitinė, o 2009 – 2010 m. laikotarpiu – perteklinė. Latvijoje, taip pat kaip ir Lietuvoje, didžiausią įtaką einamosios sąskaitos deficitui

susidaryti tiriamu laikotarpiu turėjo neigiamas prekių balansas, kuris vidutiniškai 2000 – 2008 m. laikotarpiu sudarė 67,32% einamosios sąskaitos struktūros.

Analizuojant 2000 – 2003 m. laikotarpį nustatyta, jog Latvijoje, labiausiai einamoji sąskaita pakito 2001 m., kuomet lyginant su ankstesniais metais Latvijos ESD išaugo 289,50 mln. eurų. ESD išaugimą lėmė neigiamo prekių balanso išaugimas 349,90 mln. eurų. Palyginus 2001 m. su 2000 m. prekių eksporto srautas išaugo 11,01%, kai tuo tarpu prekių importas – 17,60%. Tuo laikotarpiu labiausiai išaugo mašinų ir įrangos 14,83%, maisto produktų 15,14%, transporto priemonių 37,59% importas (žr. 11 priedas). Taip pat ESD išaugimą 2001 m. lėmė einamųjų pervedimų sumažėjimas 49,90 mln. eurų, kuriuos lėmė sumažėję vyriausybės paslaugų 11,8 mln. eurų bei kitų sektorių 38,1 mln. eurų einamieji pervedimai. Sekančiais metais Latvijos ESD sumažėjo 50,80 mln. eurų, didžiausią įtaką tam turėjo einamųjų pervedimų išaugimas, kuomet palyginus su ankstesniais metais einamieji pervedimai išaugo 71,47% (žr. 5 priedas).

Analizuojant 2004 – 2007 m. laikotarpį, nustatyta, jog labiausiai ESD išaugo 2006 m., kuomet palyginus su 2005 m. ESD padidėjo 1961,30 mln. eurų (žr. 5 priedas). Tokiam rodiklio išaugimui lyginant su ankstesniais metais didžiausią įtaką turėjo neigiamo prekių balanso išaugimas. Palyginus su ankstesniais metais neigiamas prekių balansas išaugo 1623,90 mln. eurų. Apskaičiavus nustatyta, jog tais metais prekių eksporto srautas išaugo 13,21%, o prekių importo srautas – 32,49%. Remiantis Latvijos statistikos departamento duomenimis labiausiai išaugo transporto priemonių 66,01% bei metalo gaminių 38,60% bei kitų, niekur nepriskirtų prekių importas (žr. 11 priedas). Latvijoje augantis importas atspindėjo augantį vartojimą. Vartojimo išlaidų augimą Latvijoje skatino tos pačios priežastys kaip ir Lietuvoje:

1. Mažėjantis nedarbo lygis. Remiantis Latvijos statistikos departamento duomenimis nedarbo lygis Latvijoje sumažėjo nuo 14,4% 2000 m. iki 6,8% 2006 m.;

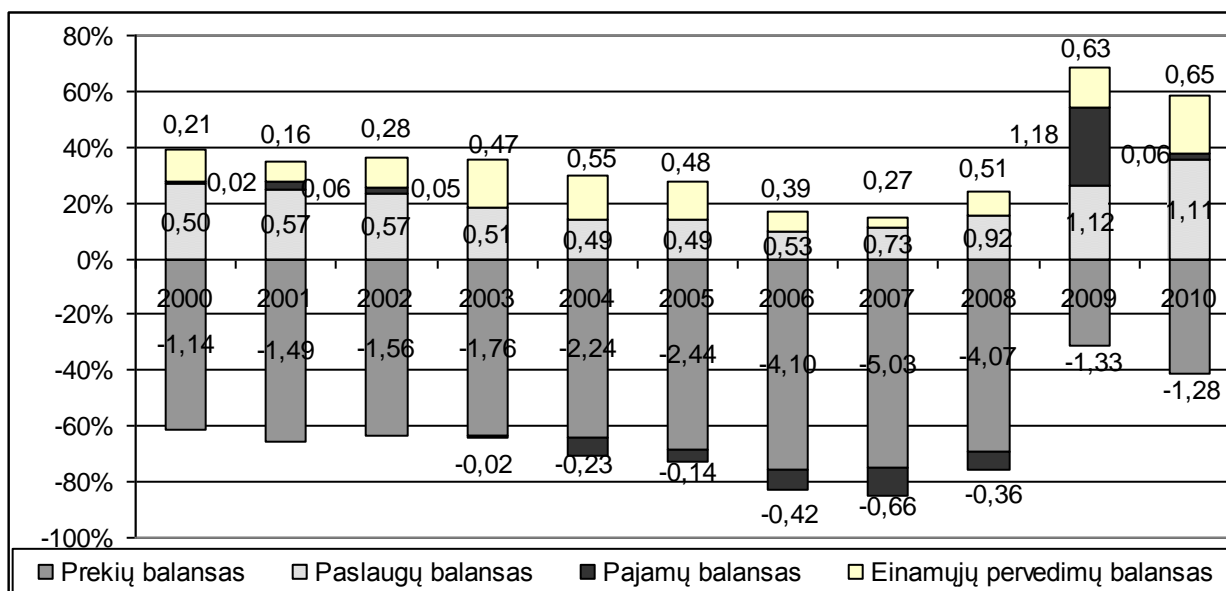
2. Augantis darbo užmokestis. Remiantis Latvijos statistikos departamento duomenimis vidutinis neto darbo užmokestis išaugo nuo 162,02 eurų 2001 m. iki 304,31 eurų 2006 m.

3. Palankios paskolų išdavimo sąlygos. Remiantis Latvijos Banko duomenimis, palūkanos už paskolas namų ūkiams metais 2000 m. sausio 1 d. sudarė 12,79%, o 2006 m. sausio 1 d. – 6,76%. Tendencija buvo ta, kad paskolos vietinėms finansinėms institucijoms ir namų ūkiams augo sparčiau negu darbo užmokestis, t.y. 2006 m. palyginus su 2000 paskolos išaugo 10,15 karto, kai tuo tarpu neto darbo užmokestis – 1,8 karto.

Latvijoje, skirtingai nei Lietuvoje, ESD aukščiausią lygį buvo pasiekęs 2007 m., kai tuo tarpu Lietuvoje aukščiausias ESD buvo pasiektas 2008 m. Tai galima paaiškinti tuo, kad recesija Latvijoje prasidėjo kiek anksčiau nei Lietuvoje. Tą parodo realaus BVP augimas: jei Latvijoje 2007 m. realaus BVP prieaugis siekė 9,6%, tai sekančiais metais šis rodiklis nukrito ir tapo neigiamu, kuomet sudarė – 3,3%. Tuo tarpu Lietuva 2008 m. dar turėjo realaus BVP prieaugį, kuris siekė 2,9%.

Analizuojant 2008 – 2010 m. laikotarpį nustatyta, kad Latvijoje kaip ir Lietuvoje 2008 m. einamoji sąskaita buvo deficitinė, o 2009 – 2010 m. laikotarpiu – perteklinė. Tačiau Latvijoje 2009 m. einamosios sąskaitos perteklius buvo kiek didesnis nei Lietuvoje, o 2010 m. – mažesnis. 2009 m. didžiausią įtaką einamosios sąskaitos pertekliaus atsiradimui turėjo neigiamo prekių balanso sumažėjimas, kuomet palyginus su 2008 m. neigiamas prekių balansas sumažėjo 2747,20 mln. eurų. Tuo laikotarpiu prekių importas sumažėjo 37,72%, o prekių eksportas – 19,16%. Taip pat einamosios sąskaitos pertekliaus atsiradimui įtakos turėjo pajamų balanso pertekliaus atsiradimas, kuomet palyginus su ankstesniais metais, pajamų balansas išaugo 1538,10 mln. eurų. 2010 m. einamosios sąskaitos pertekliaus sumažėjimui įtakos turėjo pajamų balanso sumažėjimas 1116,10 mln. eurų bei neigiamo prekių balanso sumažėjimas 45,60 mln. eurų.

Siekiant geriau suprasti einamosios sąskaitos rezultatus, toliau aptariami pagrindiniai Latvijos einamąją sąskaitą sudarantys rodikliai. Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 5 pav.) parodyta Latvijos einamosios sąskaitos struktūra 2000 – 2010 m.

5 pav. Latvijos mokėjimų balanso einamosios sąskaitos struktūra 2000 – 2010 m., proc.

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą

http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=19&table_level_1=&tables=3&lang=2&period-f=2000&period-t=2010&periodiskums=1¤cy=2&bopsy_lim=0&mervieniba=2 [žiūrėta 2011 09 24].

Remiantis pateiktu paveikslu (žr. 5 pav.), matyti, jog Latvijoje taip pat kaip ir Lietuvoje didžiausią dalį einamosios sąskaitos balanso sudarė prekių balansas. Šis rodiklis analizuojamu laikotarpiu taip pat kaip ir Lietuvoje tiriamu laikotarpiu buvo neigiamas. Neigiamas prekių balansas labiausiai išaugo 2006 m. kuomet palyginus su 2005 m. rodiklis išaugo 66,54%. (žr. 5 priedas). Rodiklio išaugimui įtakos turėjo spartesnis prekių importo 32,49% augimo srautas lyginant su prekių eksportu 13,21%. Tuo metu labiausiai išaugo transporto priemonių 66,01%, metalo ir jo gaminių 38,60% importas. Remiantis Swedbanko analitikais (2006) Latvijos eksporto bei importo raidos

tendencijas lėmė šie veiksniai: padidėjęs optimizmas ir didelė vidaus paklausa lėmė išaugusią importo paklausą, kadangi kainos augo labai sparčiai, tai vidaus rinkos pasidarė patrauklesnės ir vietos įmonės pardavimui rinkosi vietinę rinką užuot siekusios eksportuoti; dėl daugiau nei gretimose šalyse augančių darbo jėgos, energijos ir kitų gamybos sąnaudų sumažėjo eksporto konkurencingumas. Importo tempams augant sparčiau nei eksporto, augo prekybos deficitas, dėl kurio didėjo ne tik ESD, bet tuo pačiu augo valstybės skola bei mažinamas šalies gamintojų konkurencingumas. Palyginus 2006 m. su 2005 m. nustatyta, jog šalies bendroji skola užsieniui išaugo 5320 mln. eurų (žr. 24 priedas). 2006 – 2008 m. laikotarpiu neigiamas prekių balansas sudarė didžiausią dalį einamosios sąskaitos. Tuo laikotarpiu didžiausią dalį prekių eksporto struktūroje sudarė mediena ir jos gaminiai 20,51%, netaurieji metalai 15,37%, o importo struktūroje – mašinos ir įrenginiai 19,59%, mineraliniai produktai 13,49%. Labiausiai neigiamas prekių balansas lyginant su ankstesniais metais pakito 2009 m. – 2747,20 mln. eurų. Tais metais Latvijoje kaip ir Lietuvoje įvyko tam tikras lūžis, kuomet einamoji sąskaita iš deficitinės tapo pertekline. Šio pertekliaus atsiradimui didelę įtaką turėjo neigiamo prekių balanso sumažėjimas. Neigiamas prekių balansas sumažėjo dėl vidaus paklausos smukimo, ką parodo prekių importo srauto sumažėjimas 3997,8 mln. eurų. Labiausiai smuko transporto priemonių 62,30%, metalo ir jo gaminių 50,88% importas (žr. 11 priedas). Vidaus paklausos sumažėjimui įtakos turėjo nedarbo lygio išaugimas nuo 7,5% 2008 m. iki 16,9% 2009 m., sumažėjęs darbo užmokestis nuo 493,10 eurų 2008 m. iki 481,83 eurų 2009 m. bei sugriežtėjusios bankų paskolų išdavimo sąlygos. Lyginant su Lietuva matyti, jog tais metais importo sumažėjimas buvo panašus: Latvijoje importo srautas sumažėjo 37,72%, o Lietuvoje – 37,63%.

Nepaisant to, kad Latvijoje, taip pat kaip ir Lietuvoje, prekių importo srautas buvo didesnis nei eksporto, kas lėmė užsienio prekybos deficito augimą, tačiau iš dalies jis buvo kompensuojamas teigiamu paslaugų balansu. Paslaugų balansas labiausiai mažino ESD 2000 – 2002 m. laikotarpiu, kuomet vidutiniškai sudarė 24,86% einamosios sąskaitos bei 2009 – 2010 m. laikotarpiu – 31,07% einamosios sąskaitos. Per visą tiriamą laikotarpį didžiausią dalį paslaugų balanse užėmė transporto paslaugos. Didžiausią dalį transporto paslaugų srauto 2000 – 2005 m. laikotarpiu užėmė jūros transporto srautas, kuris tuo laikotarpiu sudarė 63,55% viso transporto. Pasak Benkovskio K. ir kt. (2005) krovinių gabenimas kitu transportu 2002 – 2003 m. laikotarpiu augo, nepaisant to, kad buvo apribotas naftos perdavimas iš Rusijos į Ventspilio uostą. 2006 – 2010 m. laikotarpiu didžiausią dalį transporto paslaugų srauto sudarė kitas transportas (kelių ir geležinkelio) – 52,93% viso transporto. Kelionių paslaugų balansas per visą tiriamą laikotarpį buvo neigiamas ir šis rodiklis beveik kiekvienais metais augo. Remiantis Latvijos banko analitikais (2006), kelionių paslaugų deficitą lėmė ne tik augantis turistų skaičius iš Latvijos į užsienį, bet taipogi augančios gyventojų kelionių išlaidos, kurios atsidaro dėl gyventojų pajamų augimo, tuo tarpu nerezidentų kelionių išlaidos Latvijoje daugiausia augo dėl augančio lankytojų skaičiaus. Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 5 pav.) paslaugų balansas

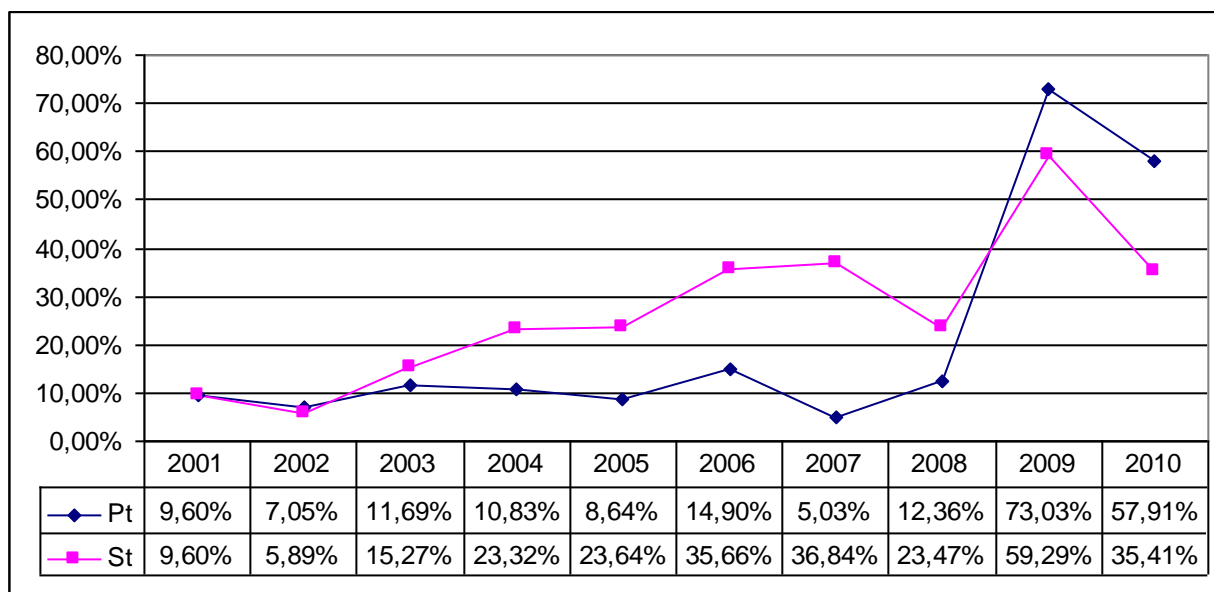
mažiausią dalį ESD sudarė 2006 m., kuomet šis rodiklis nesiekė 10%. Nepaisant to, kad 2006 m. paslaugų balanso užimama dalis ESD sumažėjo, tačiau palyginus su ankstesniais metais teigiamas paslaugų balansas išaugo 8,70%. Paslaugų balanso išaugimui įtakos turėjo kito transporto (sausumos) srauto išaugimas 61,05 mln. eurų. Tiriamu laikotarpiu paslaugų balansas lyginant su ankstesniais metais sparčiausiai išaugo 2007 m., kuomet rodiklis išaugo 37,71%. Rodiklio išaugimui įtakos turėjo transporto paslaugų srauto išaugimas 27,98% bei finansinių paslaugų išaugimas 28,66%. 2009 m. prie einamosios sąskaitos pertekliaus atsiradimo prisidėjo paslaugų balanso išaugimas. Rodiklio išaugimui įtakos turėjo kitų paslaugų importo spartesnis sumažėjimas -22,85% lyginant su eksportu -13,30%. Todėl sumažėjo neigiamų statybos paslaugų nuo -87,10 mln. eurų iki -38,90 mln. eurų bei draudimo paslaugų srautas nuo -16 mln. eurų iki 0,7 mln. eurų.

Pajamų balansas 2000 – 2002 m. laikotarpiu buvo teigiamas, o 2003 – 2010 m. laikotarpiu išskyrus 2009 m. buvo neigiamas. Labiausiai neigiamas pajamų balansas lyginant su ankstesniais metais pakito 2001, 2004, 2006 bei 2009 m. Nepaisant to, kad 2001 m. palyginus su 2000 m. rodiklis išaugo 173,71% (žr. 5 priedas), tačiau kadangi rodiklis einamosios sąskaitos struktūroje sudarė labai mažą dalį, tai toks rodiklio pasikeitimas nelabai turėjo įtakos ESD pokyčiui. 2001 m. pajamų balanso išaugimą lėmė darbo pajamų išaugimas. 2004 m. neigiamą pajamų balanso išaugimą lėmė nerezidentų tiesioginių investicijų pajamų augimas. Nerezidentų tiesioginių investicijų pajamų išaugimą lėmė reinvesticijos, kurios išaugo nuo -85,8 mln. eurų 2003 m. iki -243,5 mln. eurų 2004 m., bei dividendai nuo -75 mln. eurų iki 164,2 mln. eurų. Tais metais Latvijoje išmokėta dividendų suma buvo didžiausia nuo 2000 m. 2006 m. neigiamo pajamų balanso išaugimą taip pat lėmė nerezidentų tiesioginių investicijų pajamų augimas, o šios pajamos išaugo dėl reinvesticijų, kurios padidėjo nuo -270,70 mln. eurų 2005 m. iki -585,9 2006 m. 2009 m. Latvijoje taip pat kaip ir Lietuvoje pajamų balansas tapo perteklinis, tai reiškia, jog tais metais nerezidentai patyrė nuostolius. Tačiau nepaisant užfiksuotų nuostolių nerezidentams buvo išmokėta didžiausia dividendų suma per analizuojamą laikotarpį -450 mln. eurų. Lyginant su Lietuva, nustatyta, jog Latvijoje teigiamas tiesioginių investicijų pajamų balansas užfiksuotas vieną kartą, kai tuo tarpu Lietuvoje – du. Latvijoje per visą tiriamą laikotarpį užfiksuotas teigiamas portfelinių investicijų balansas, kas reiškia, jog pajamų srautas šalies rezidentams buvo didesnis nei nerezidentams, kai tuo tarpu Lietuvoje teigiamas portfelinių investicijų balansas užfiksuotas 2006 – 2008 m. laikotarpiu.

Einamųjų pervedimų balansas analizuojamu laikotarpiu buvo teigiamas. Lyginant su ankstesniais metais labiausiai einamųjų pervedimų balansas išaugo 2008 m., kuomet padidėjo 86,61%. Rodiklio išaugimą lėmė kitų sektorių einamųjų pervedimų spartesnis importo sumažėjimas -25,16% lyginant su eksportu -0,27%. Lyginant su Lietuva nustatyta, jog Latvijos einamųjų pervedimų balansas pagal užimamą dalį ESD buvo kiek mažesnis, kadangi Lietuvoje tik 2003 m. rodiklis nesiekė 10%, kai tuo tarpu Latvijoje rodiklis nesiekė 10% 2001, 2006 – 2008 m. laikotarpiu. Latvijoje, skirtingai nei

Lietuvoje, tiriamu laikotarpiu visuomet didžiausią dalį einamųjų pervedimų sudarė kitų sektorių pervedimai. Taip atsitiko dėl to, nes daug šios šalies piliečių dirba užsienio šalyse. Apskaičiavus nustatyta, jog kitų sektorių pervedimai tiriamu laikotarpiu vidutiniškai sudarė 79,87% visų einamųjų pervedimų. Didžiausią dalį einamosios sąskaitos struktūroje rodiklis siekė 2010 m. kuomet einamųjų pervedimų balansas sudarė 653,7 mln. eurų.

Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 6 pav.) parodyta Latvijos mokėjimų balanso einamosios sąskaitos struktūrinių poslinkių rodikliai 2001 – 2010 m.

6 pav. Latvijos mokėjimų balanso einamosios sąskaitos grandininis (P_t) ir bazinis (S_t) struktūrinių poslinkių rodikliai 2001 – 2010 m., proc.

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=19&table_level_1=&tables=3&lang=2&period-f=2000&period-t=2010&periodiskums=1¤cy=2&bopsy_lim=0&mervieniba=2 [žiūrėta 2011 09 24].

Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 6 pav.) grandininis struktūrinių poslinkių rodiklis (P_t) didžiausią reikšmę įgijo 2009 m., kuomet rodiklis siekė 73,03%. Kadangi, apskaičiuotas grandininis struktūrinių poslinkių rodiklis siekė daugiau kaip 30%, galima teigti, jog tais metais įvyko labai dideli struktūriniai pokyčiai. Didžiausią įtaką tais metais Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, turėjo tai, kad einamoji sąskaita iš deficitinės tapo pertekline. Apskaičiavus nustatyta, kad 2009 m. palyginus su 2008 m. labiausiai pakito neigiamas prekių balansas, kuris sumažėjo nuo -4072,7 mln. eurų 2008 m. iki -1325,5 mln. eurų bei pajamų balansas, kuris išaugo nuo -362,6 mln. eurų iki 1175,5 mln. eurų (žr. 5 priedas). Koreliacinė analizė parodė, jog tarp prekių balanso ir einamosios sąskaitos egzistuoja stiprus koreliacinis ryšys $r = 0,94$. Regresijos lygties ($y = 1,2607x + 1687,8$) pagalba nustatyta, kad prekių balansui padidėjus vienu mln. eurų, einamoji sąskaita padidėja 1689,06 mln. eurų (žr. 7 priedas). Taip pat labai dideli struktūriniai pokyčiai lyginant su ankstesniais metais įvyko 2010 m. Tam įtakos turėjo einamosios sąskaitos pertekliaus sumažėjimas, kuomet einamosios sąskaitos perteklius sumažėjo nuo

1605,7 mln. eurų 2009 m. iki 540,1 mln. eurų 2010 m. Tais metais labiausiai pakito pajamų balansas, kuomet lyginant su ankstesniais metais rodiklis sumažėjo 1116,10 mln. eurų. Nepaisant to, jog Latvijoje nedideli struktūriniai pokyčiai užfiksuoti tais pačiais metais kaip ir Lietuvoje – 2001, 2002, 2005 m., tačiau Latvijoje šie struktūriniai pokyčiai buvo intensyvesni. Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, kada realaus BVP prieaugis buvo sparčiausias, tais metais einamosios sąskaitos struktūriniai pokyčiai buvo labai nedideli – Latvijoje tai įvyko 2007 m., o Lietuvoje – 2008 m.

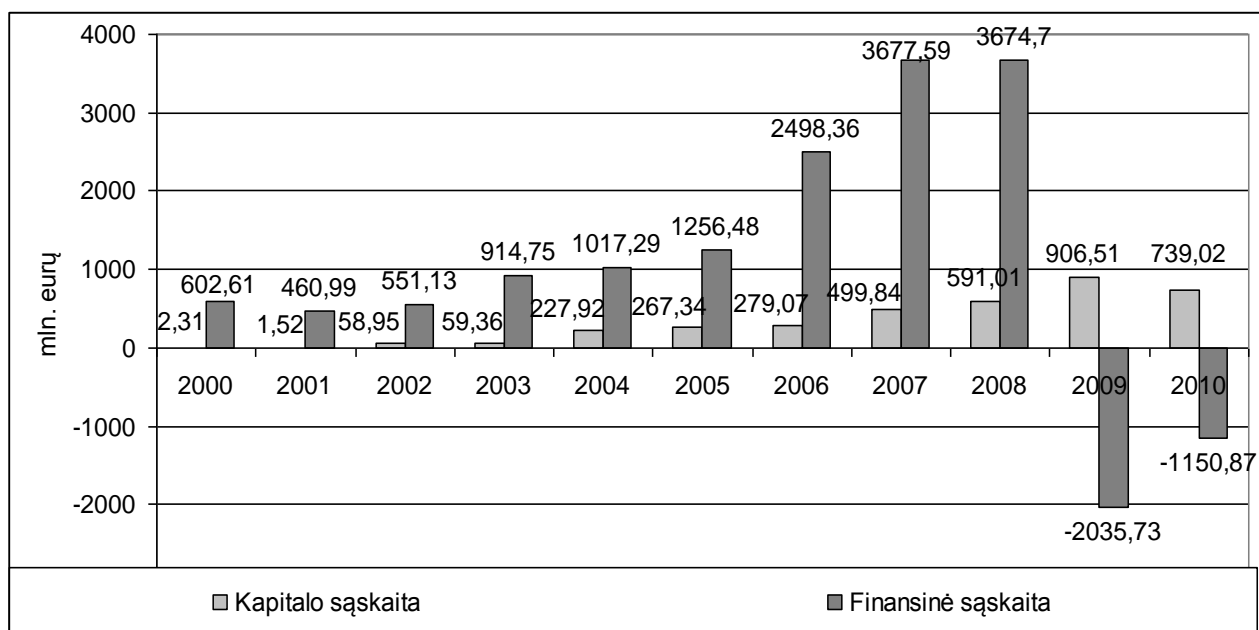
Bazinis struktūrinių poslinkių rodiklis (St) tiriamu laikotarpiu beveik kiekvienais metais didėjo, o tai reiškia, jog einamosios sąskaitos struktūra vis labiau kito lyginant su 2000 m. Kaip matyti iš pateikto paveikslo, mažiausiai einamosios sąskaitos struktūra lyginant su baziniais metais pasikeitė 2002 m. kuomet rodiklis siekė 5,89%. Labai dideli struktūriniai pokyčiai lyginant su baziniais metais įvyko 2006 – 2007, bei 2009 – 2010 m. Bazinis struktūrinių poslinkių rodiklis didžiausią reikšmę įgijo 2009 m. kuomet siekė 59,29%. Palyginus 2009 m. su 2000 m. nustatyta, jog labiausiai pakito neigiamas paslaugų balansas, kuris išaugo 628,90 mln. eurų, bei pajamų balansas, kuris išaugo 1152,30 mln. eurų (žr. 5 priedas). Tais pačiais 2009 m. Lietuvoje bazinis struktūrinių poslinkių rodiklis taip pat įgijo didžiausią reikšmę, kuomet rodiklis sudarė 72,31%.

Taigi, Latvijos einamoji sąskaita, kaip ir Lietuvos tiriamu laikotarpiu išskyrus 2009 – 2010 m. laikotarpiu buvo deficitinė. Einamosios sąskaitos deficitui susidaryti, taip pat kaip ir Lietuvoje, didžiausią įtaką turėjo neigiamas prekių balansas, kuris 2000 – 2008 m. laikotarpiu vidutiniškai sudarė 67,32% einamosios sąskaitos struktūros. Aukščiausią lygį ESD buvo pasiekęs 2007 m., kai tuo tarpu Lietuvoje aukščiausias ESD buvo pasiektas 2008 m. Tai galima paaiškinti tuo, kad recesija Latvijoje prasidėjo kiek anksčiau nei Lietuvoje. Tą parodo realaus BVP augimas: jei Latvijoje 2007 m. realaus BVP prieaugis siekė 9,6%, tai sekančiais metais šis rodiklis nukrito, kuomet sudarė –3,3%. 2009 m. didžiausią įtaką einamosios sąskaitos pertekliaus atsiradimui turėjo neigiamo prekių balanso sumažėjimas, kuomet palyginus su 2008 m. neigiamas prekių balansas sumažėjo 2747,20 mln. eurų. Taip pat einamosios sąskaitos pertekliaus atsiradimui įtakos turėjo pajamų balanso pertekliaus atsiradimas, kuomet palyginus su ankstesniais metais, pajamų balansas išaugo 1538,10 mln. eurų. Intensyviausiai einamosios sąskaitos struktūra lyginant su ankstesniais bei lyginant su baziniais metais, pakito 2009 m. Kadangi apskaičiuotas rodiklis siekė daugiau kaip 30%, galima teigti, jog įvyko labai dideli struktūriniai pokyčiai.

2.1.3. Lietuvos kapitalo bei finansinės sąskaitos kitimo tendencijos

Kapitalo ir finansinė sąskaita yra svarbios, nes jomis dengiamas einamosios sąskaitos deficitas, dėl šios priežasties būtina skatinti kapitalo įvežimą, ypač tiesiogines užsienio investicijas. Kadangi kapitalo sąskaitą sudaro dvi pagrindinės dalys – neatlyginti kapitalo pervedimai bei nepagaminto

nefinansinio turto įsigijimas, pardavimas – o tiriamu laikotarpiu Lietuvoje nepagaminto nefinansinio turto įsigijimas ar pardavimas nebuvo fiksuojamas, tai kapitalo sąskaitos dydį lėmė neatlygintini kapitalo pervedimai. Kitame paveiksle (žr. 7 pav.) parodyta Lietuvos kapitalo bei finansinės sąskaitos kitimo tendencijos.

7 pav. Lietuvos mokėjimų balanso kapitalo bei finansinė sąskaita 2000 – 2010 m., mln. eurų

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://lb.lt/statistics/statbrowser.aspx?lang=lt&orient=vert&date_type=4&Year0=2000&Year1=2011&Q1=1&Q2=1&Q3=1&Q4=1&group=7233 [žiūrėta 2011 09 24].

Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 7 pav.) neatlygintini kapitalo pervedimai kiekvienais metais išskyrus 2001 m. ir 2010 m. augo. Labiausiai kapitalo pervedimai absoliutine verte palyginus su ankstesniais metais išaugo 2007 m., kuomet padidėjo 220,77 mln. eurų bei 2009 m., kuomet išaugo 315,50 mln. eurų. Tiek 2007 m. tiek 2009 m. neatlygintinai pervedamas kapitalas augo dėl spartesnio ES struktūrinių fondų panaudojimo. Analizuojant neatlygintinai pervedamo kapitalo sąskaitą, nustatyta, kad kitų sektorių kapitalo pervedimai 2002 – 2010 m. sudarė 0,01% visų pervedimų, todėl, jie tuo laikotarpiu praktiškai neturėjo jokios įtakos kapitalo pervedimų dydžiui.

Finansinė sąskaita, lyginant su kapitalo, analizuojamu laikotarpiu sudarė didesnę dalį einamosios sąskaitos. 2005 – 2007 m. pastebimas didelis finansinės sąskaitos augimas, kuomet finansinė sąskaita išaugo beveik 2 kartus. Tam įtakos daugiausia turėjo paskolų augimas siekiant finansuoti ESD. Apskaičiavus nustatyta, jog importuojamos per bankinį sektorių paskolos 2005 – 2007 m. laikotarpiu sudarė 89,28% ESD. Taigi, augančios kapitalo įplaukos rodė gerėjantį šalies ekonominį klimatą, ir tai, jog šalis tapo vis patrauklesnė investuotojams. Tikėtina, jog šios investicijos galėjo būti didesnės, jei ne draudimas, investuotojams įsigyti Lietuvoje žemės ūkio paskirties žemę. Jei 2009 m. kapitalo sąskaitos balansas augo, tai finansinės sąskaitos balansas iš perteklinio tapo deficitiniu. Kaip matyti, (žr. 7 pav.) finansinės sąskaitos deficitą 2009 m. lėmė kitų investicijų šrautas į užsienį. Neigiamas kitų

investicijų srautas į užsienį atsirado dėl to, kad buvo intensyviau grąžinamos privačiojo sektoriaus skolos ir mažėjo įsiskolinimas už prekes ir paslaugas. Taip pat, remiantis Lietuvos Banko analitikais (2009), šių investicijų srautą iš Lietuvos padidino dėl didesnių banko lėšų, padėtų užsienio bankų einamosiose sąskaitose, augantis užsienio turtas. Siekiant nustatyti, ar šalyje sparčiau augo BVP ar įsipareigojimai užsieniui, žemiau pateiktoje lentelėje (žr. 1 lent.) parodyta Lietuvos realiojo BVP augimo ir ESD santykio su BVP rodiklis:

1 lentelė Lietuvos realiojo BVP augimo ir ESD santykio su BVP rodiklis 2000-2010 m.

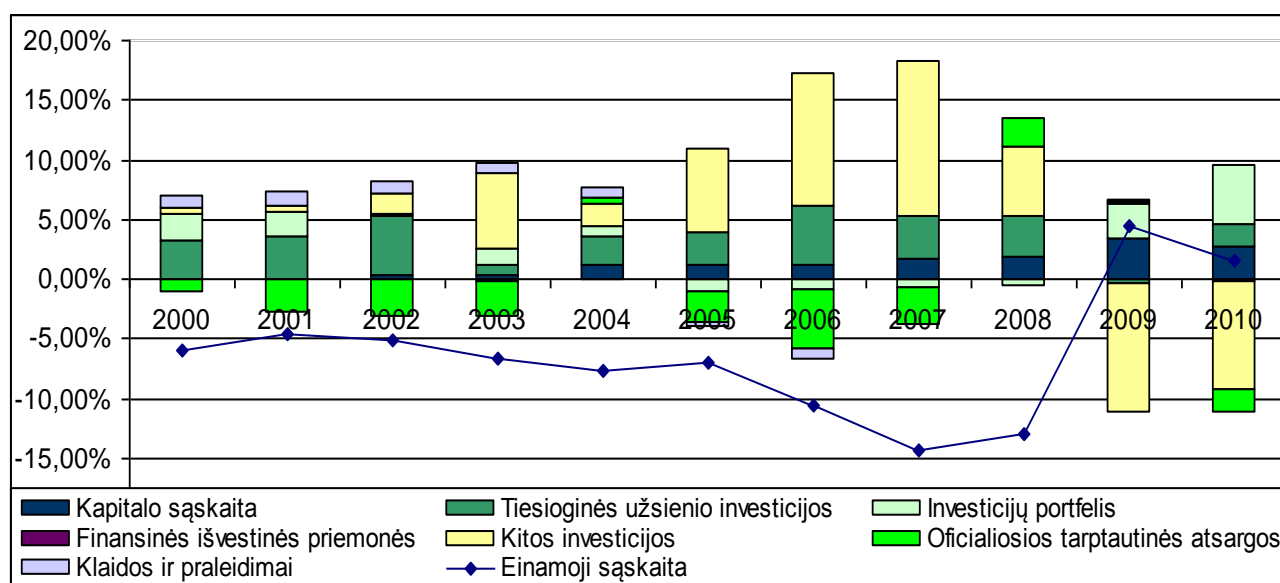
Metai	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Rodiklis	0,6	1,4	1,3	1,5	1,0	1,1	0,7	0,7	0,2	-3,3	0,9

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://lb.lt/statistics/statbrowser.aspx?lang=lt&orient=vert&date_type=4&Year0=2000&Year1=2011&Q1=1&Q2=1&Q3=1&Q4=1&group=7233 [žiūrėta 2011 09 24]

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsieb020&plugin=1> [Žiūrėta: 2011 09 24].

Realiojo BVP augimo ir ESD santykio su BVP rodiklis didesnis už vienetą buvo 2001 – 2005 m. laikotarpiu. Tai reiškia jog tuo metu, Lietuvos BVP augo sparčiau nei įsipareigojimai užsieniui. 2006 – 2010 m. laikotarpiu, rodiklis nesiekė 1, o tai rodo, jog tuo laikotarpiu Lietuvoje įsipareigojimai augo sparčiau. Tam įtakos turėjo spartesnis ESD santykio su BVP augimas lyginant su realiojo BVP augimu. Tačiau teigiama tendencija yra ta, jog 2010 m. rodiklis beveik siekė 1, o tai rodo, jog panašiai augo tiek įsipareigojimai, tiek BVP. Siekiant nustatyti kaip tiriamu laikotarpiu buvo finansuojamas ESD, pateikiamas paveikslas (žr. 8 pav.), kuriame parodyta Lietuvos ESD finansavimo šaltiniai 2000 – 2010 m. palyginti su BVP, proc.

8 pav. Lietuvos ESD finansavimo šaltiniai 2000 – 2010 m. palyginti su BVP, proc.

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://lb.lt/statistics/statbrowser.aspx?lang=lt&orient=vert&date_type=4&Year0=2000&Year1=2011&Q1=1&Q2=1&Q3=1&Q4=1&group=7233 [žiūrėta 2011 09 24]

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_gdp_c&lang=en [žiūrėta 2011 09 24]

Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 8 pav.) Lietuvos ESD santykio su BVP 8% ribą viršijo 2006 – 2008 m. laikotarpiu. Dėl eksporto lygi neatitinkančio importo ESD pakilo į neregėtas aukštumas, kuomet jo santykis su BVP 2007 m. sudarė 14,44%. Rodiklis, viršijantis 8% ribą, yra laikomas netvariu ir pavojingu. Lietuvoje, taip pat kaip ir Latvijoje dėl spartaus realiojo BVP augimo, padidėjus importui, išaugo užsienio prekybos deficitas. Tačiau Lietuvos situacija lyginant su Latvijos šiek tiek geresnė, kadangi Latvijoje rodiklis, siekiantis 8% buvo 2003 – 2009 m. laikotarpiu (žr. 10 pav.) Kaip matyti iš 8 paveikslo 2003 - 2008 m. laikotarpiu ESD didele dalimi buvo finansuojamas iš užsienio gautomis paskolomis. Dėl šios priežasties sparčiai išaugo šalies bendrosios skolos užsieniui lygis. Apskaičiavus nustatyta, jog bendrosios skolos užsieniui lygis išaugo nuo 6669,9 mln. eurų 2003 m. iki 23009,3 mln. eurų. Bendrosios skolos augimą daugiausia lėmė augantys bankų bei įmonių įsipareigojimai tiesioginiams investuotojams. Palyginus su Latvija nustatyta, jog Lietuvos bendroji skola užsieniui buvo didesnė 2000 m., o 2000 – 2010 m. laikotarpiu Lietuvos bendroji skola užsieniui buvo mažesnė negu Latvijos (žr. 24 priedas).

Kaip matyti iš 8 pav. finansuojant Lietuvos ESD kapitalo sąskaita turėjo labai nedidelę įtaką. Šios sąskaitos svarba padidėjo 2004 m., kuomet šios sąskaitos santykis su BVP sudarė 1,25%. Kapitalo sąskaitos svarbos išaugimą galima paaiškinti Lietuvos įstojimu į ES, kadangi Lietuvai tapus ES nare vienas svarbiausių privalumų buvo, paramos gavimas iš ES struktūrinių fondų bei Sanglaudos fondo, kurių dėka buvo finansuojamas ES sanglaudos politikos įgyvendinimas. Ypač kapitalo sąskaitos svarba išaugo 2009 – 2010 m., taip atsitiko dėl spartesnio ES struktūrinių fondų įsisavinimo.

Lietuvos ESD 2000 – 2002 m. laikotarpiu labiausiai buvo finansuojamas tiesioginėmis užsienio investicijomis. Remiantis Statistikos departamento duomenimis, tuo laikotarpiu daugiausia investuota į maisto produktų, gėrimų ir tabako gamybą (vidutiniškai 6,36% visų investicijų), didmeninę prekybą – 7,29%, paštą ir telekomunikacijas 8,62%, finansinį tarpininkavimą 9,40%. 2000 – 2002 m. laikotarpiu grynosiomis tiesioginėmis užsienio investicijomis finansuojamas ESD vidutiniškai sudarė 76,63%. Tai yra teigiama tendencija, kadangi tokių investicijų pagrindu, formuojasi ilgalaikiai ekonominiai santykiai tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės. 2003 m. sumažėjus tiesioginių užsienio investicijų srautui, šio šaltinio finansuojama ESD dalis tapo labai menka, kuomet jo santykis su BVP sudarė 0,76%. Remiantis Lietuvos banko analitikais (2003), tokiam sumažėjimui įtakos turėjo rezidentų pagrindinių privatizuotinių objektų įsigijimas. Iš 2003 m. Valstybės turto fondo veiklos ataskaitų buvo nustatyta, jog tais metais buvo rezidentai įsigijo AB „Vakarų skirstomieji tinklai“, AB „Stumbras“. Tiesioginių užsienio investicijų srautas per visą laikotarpį išskyrus 2009 m. buvo teigiamas. Tai galima sieti su Lietuvos įstojimu į ES, kadangi atsivėrusios sienos sudarė geresnes galimybes užsienio investuotojams, bei tai, kad Lietuvą imta laikyti kaip stabilesnę bei geresnes perspektyvas turinčią šalį. 2006 – 2008 m. jo finansuojama ESD dalis šiek tiek mažėjo, tačiau detaliau

paanalizavus, matyti, jog absoliutine verte tiesioginių užsienio investicijų srautai augo. Ta pati tendencija vyko ir Latvijoje. Tai reiškia, jog TUI srautas buvo nepakankamas, kad tuo laikotarpiu tokia pat dalimi finansuotų augantį ESD. Tai yra neigiama tendencija, kadangi TUI laikomos patikimiausia ESD finansavimo priemone, (tuo atveju, kai ESD finansuojamos portfelinėmis ar kitomis investicijomis, pasikeitus rinkos situacijai, jos gali greičiau išplaukti iš šalies, kas lemtų kapitalo lūžių atsiradimą). 2009 m. tiesioginis užsienio investicijų srautas tapo neigiamas, šio srauto apimtis būtų dar mažesnė, jei ne kelis pastaruosius metus smukęs Lietuvos įmonių investavimas į užsienį. Palyginus 2009 m. su 2008 m. nustatyta, kad tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje krito nuo 1341,10 mln. eurų iki 47,14 mln. eurų. Dėl tuo metu bendrovių patirtų nuostolių, neigiamos reinvesticijos, atitinkamai siekė -38,68 mln. eurų 2008 m. ir 1141,86 mln. eurų 2009 m. Neigiamas tiesioginių investicijų srautas rodo, kad tuo laikotarpiu daugiau buvo investuota užsienyje, o ne Lietuvoje.

Kitos investicijos 2003 – 2010 m. laikotarpiu sudarė didžiausią dalį finansinės sąskaitos, tačiau 2003 – 2008 m. laikotarpiu kitos investicijos turėjo teigiamą įtaką, o 2009 m. bei 2010 m. neigiamą įtaką finansinės sąskaitos balansui. Nustatyta, kad kitų investicijų dalis finansinės sąskaitos balanse sparčiai augo 2005 – 2007 m. laikotarpiu. 2005 m. palyginus su 2004 m. grynosios kitos investicijos išaugo 1132,12 mln. eurų. Tokį išaugimą lėmė paskolų suteikimas Lietuvos komerciniams bankams. Remiantis Lietuvos Banko analitikais (2007), kadangi turto grąža buvo didesnė negu patronuojančių bankų šalyse, dėl šios priežasties didėjo kapitalo srautai į Lietuvą. Tai yra nepalanki tendencija Lietuvai, kadangi toks finansavimas didina užsienio skolą. 2009 m. atsiradus einamosios sąskaitos perviršiui, taip pat atsirado grynasis kapitalo srautas iš Lietuvos. Tais metais finansinės sąskaitos deficitą padidino neigiamas kitų investicijų srautas iš Lietuvos. Šis srautas atsirado todėl, kad buvo intensyviau grąžinamos privačiojo sektoriaus skolos ir mažėjo įsiskolinimas už prekes ir paslaugas. Taip pat šių investicijų srautą iš Lietuvos padidino bankų lėšų augantis užsienio turtas. 2009 m. atsiradus einamosios sąskaitos pertekliui, jį taip pat didino valstybės skolinimasis. Tais metais valstybė gavo paskolų už 656,25 mln. eurų. 2010 m. palyginus su 2009 m. kitų investicijų grynasis srautas sumažėjo. Tais metais bankai grąžino paskolų už 2246,13 mln. eurų, o valstybė gavo paskolų už 346,95 mln. eurų.

Investicijų portfelis finansinei sąskaitai didžiausią įtaką turėjo 2009 – 2010 m. laikotarpiu. Remiantis 8 pav. matyti, jog 2009 palyginus su 2008 m. portfelinės investicijos išaugo nuo -173,8 mln. eurų iki 775,50 mln. eurų. Tokiam rodiklio pasikeitimui įtakos turėjo LR Vyriausybės skolinimasis užsienio rinkose, kuomet Vyriausybė spalio mėn. išplatino 1,5 mlrd. JAV dolerių vertės euroobligacijų. Tačiau investicijų portfelio perviršio augimą stabdė padidėjęs užsienio turtas, kurio atsiradimui daugiausia įtakos turėjo kitų sektorių nuosavybės bei skolos vertybinių popierių įsigijimas. Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 8 pav.), investicijų portfelis, analizuojamu laikotarpiu didžiausią reikšmę turėjo 2010 m. laikotarpiu, kuomet jo santykis su BVP sudarė 5,07%, tokį rodiklio dydį lėmė

įplaukos, gautos už valdžios sektoriaus išleistus skolos vertybinius popierius, kurie 2010 m. sudarė 1823,89 mln. eurų. Finansinės išvestinės priemonės tiriamu laikotarpiu sudarė labai mažą dalį finansinės sąskaitos balanso, todėl tiriamu laikotarpiu jos neturėjo įtakos finansinės sąskaitos balanso kitimui. Labiausiai finansinių išvestinių priemonių įtaka buvo išaugusi taip pat kaip ir Latvijoje 2009 m. Rodiklio išaugimą lėmė bankų įsipareigojimų sumažėjimas.

Analizuojant oficialiųjų tarptautinių atsargų srauto kitimą nustatyta, jog jos 2000 – 2003 m., laikotarpiu gausėjo ir didžiausią reikšmę įgijo 2002 m. kuomet, jų santykis su BVP sudarė 3,08%. Tuo laikotarpiu oficialiųjų tarptautinių atsargų srauto dydį mokėjimų balanse lėmė užsienio valiutos atsargos gryniaisiais pinigais ir indėliais. Tai reiškia, jog oficialiųjų tarptautinių atsargų padidėjimui įtakos turėjo padidėjęs Lietuvos Banko išleistų į apyvartą grynųjų pinigų kiekis, padidėję centrinės valdžios indėliai banke ir kiti veiksniai. 2004 – 2007 m. laikotarpiu didžiausias oficialiųjų atsargų srautas užfiksuotas 2006 m. kuomet jų santykis su BVP sudarė 4,89%. Didžiausią įtaką rodikliui turėjo užsienio valiutos atsargos gryniaisiais pinigais ir indėliais bei vertybiniais popieriais. 2008 m. oficialiųjų tarptautinių atsargų srautas buvo sumažėjęs, tačiau 2010 m. vėl pradėjo augti.

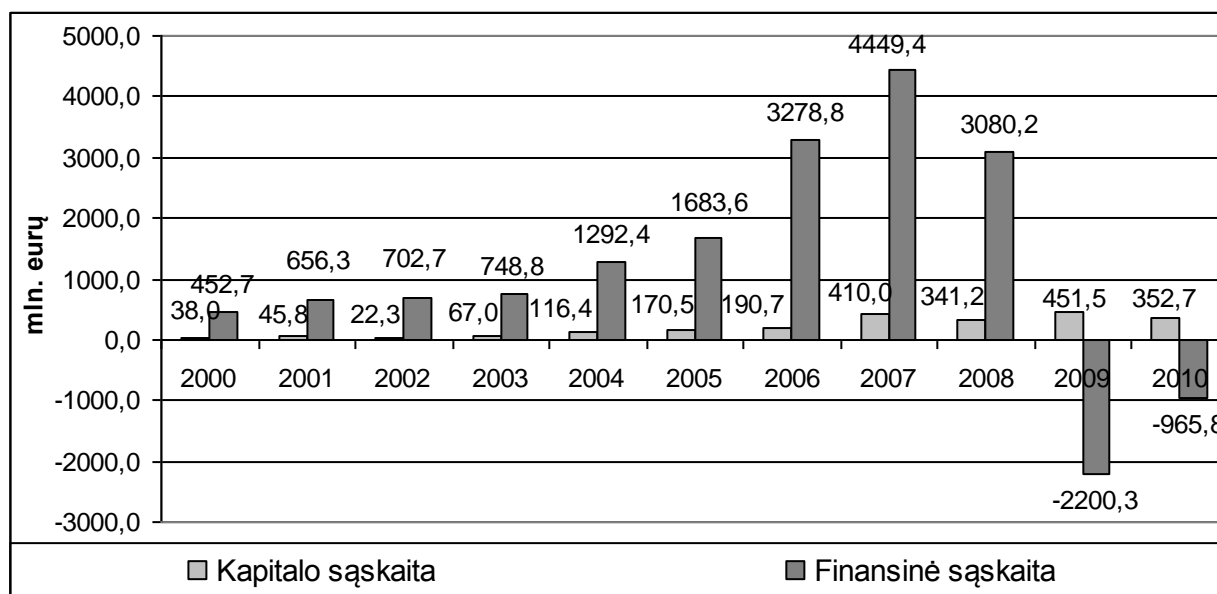
Analizuojant „Klaidų ir praleidimų“ dinamiką, nustatyta, jog didžiausią reikšmę jos įgijo 2000 – 2005 m. laikotarpiu bei 2006 m. Tačiau 2000 – 2004 m. laikotarpiu rodiklis buvo teigiamas (taip atsitiko dėl to, kad einamosios sąskaitos deficitas buvo didesnis nei kapitalo ir finansinės sąskaitų balanso). Tai reiškia, jog į statistinę ataskaitą nepateko dalis eksporto ir kapitalo įplaukų, vadinasi, tuo laikotarpiu Lietuvos ESD galėtų būti mažesnis, o 2006 m. „Klaidos ir praleidimai“ buvo su neigiamu ženklu, tai reiškia, jog tais metais einamosios sąskaitos deficitas galėtų būti didesnis, kadangi neigiamos „Klaidos ir praleidimai“ rodo į apskaitą nepatekusį importą.

Taigi, analizuojant ar sparčiau augo šalies įsipareigojimai, ar BVP, buvo nustatyta, jog sparčiau BVP augo 2001 – 2005 m. laikotarpiu. 2006 – 2010 m. laikotarpiu, Lietuvoje įsipareigojimai augo sparčiau. Tam įtakos turėjo spartesnis ESD santykio su BVP augimas lyginant su realiojo BVP augimu. Tačiau teigiama tendencija yra ta, jog 2010 m. panašiai augo tiek įsipareigojimai, tiek BVP. Tiriamu laikotarpiu kapitalo sąskaita augo, o jos augimui įtakos turėjo neatlygintinai pervedamas kapitalas augo dėl spartesnio ES struktūrinių fondų panaudojimo. Finansinė sąskaita, tiriamu laikotarpiu augo išskyrus 2009 – 2010 m. laikotarpį. 2000 – 2008 m. laikotarpiu augančios kapitalo įplaukos rodė gerėjantį šalies ekonominį klimatą, ir tai, jog šalis tapo vis patrauklesnė investuotojams. Tikėtina, jog kapitalo įplaukos galėjo būti didesnės, jei ne draudimas, investuotojams įsigyti Lietuvoje žemės ūkio paskirties žemę. Didelis finansinės sąskaitos augimas pastebimas 200 – 2007 m, kuomet finansinė sąskaita išaugo beveik 2 kartus. Tam įtakos daugiausia turėjo paskolų augimas siekiant finansuoti ESD. Importuojamos per bankinį sektorių paskolos 2005 – 2007 m. laikotarpiu sudarė 89,28% ESD. Vienos svarbiausių dalių – tiesioginių užsienio investicijų reikšmė išaugo 2004 – 2008 m. laikotarpiu. Tai galima sieti su Lietuvos įstojimu į ES, kadangi atsivėrusios sienos sudarė geresnes

galimybes užsienio investuotojams, bei tai, kad Lietuvą imta laikyti kaip stabilesnę bei geresnes perspektyvas turinčią šalį. 2006 – 2008 m. TUI finansuojama ESD dalis šiek tiek mažėjo, tačiau detaliau paanalizavus, matyti, jog absolute verte TUI srautai augo. Ta pati tendencija vyko ir Latvijoje. Tai reiškia, jog TUI srautas buvo nepakankamas, kad tuo laikotarpiu tokia pat dalimi finansuotų augantį ESD. Tačiau prasidėjus ekonomikos recesijai, 2009 m. sumažėjo TUI srautai į Lietuvą. Finansinės sąskaitos deficitą 2009 m. lėmė kitų investicijų srautas į užsienį. Neigiamas kitų investicijų srautas į užsienį atsirado dėl to, kad buvo intensyviau grąžinamos privačiojo sektoriaus skolos ir mažėjo įsiskolinimas už prekes ir paslaugas.

2.1.4. Latvijos kapitalo bei finansinės sąskaitos kitimo tendencijos

Latvijoje, skirtingai nei Lietuvoje kapitalo sąskaitos dydį tiriamu laikotarpiu lėmė ne tik kapitalo pervedimai, bet taip pat nepagaminto nefinansinio turto įsigijimas, pardavimas. Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 9 pav.) parodyta Latvijos kapitalo bei finansinė sąskaita 2000 – 2010 m.

9 pav. Latvijos mokėjimų balanso kapitalo bei finansinė sąskaita 2000 – 2010 m., mln. eurų.

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=19&table_level_1=&tables=3&lang=2&period-f=2000&period-t=2010&periodiskums=1¤cy=2&bopsy_lim=0&mervieniba=2 [žiūrėta 2011 09 24].

Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 9 pav.) kapitalo sąskaita, skirtingai nei finansinė, per visą tiriamą laikotarpį buvo teigiama. Kaip jau buvo minėta anksčiau, Latvijoje, skirtingai nei Lietuvoje, kapitalo sąskaitą sudarė dvi pagrindinės dalys: kapitalo pervedimai bei nepagaminto, nefinansinio turto įsigijimas. Tačiau, kadangi tiriamu laikotarpiu nepagaminto, nefinansinio turto įsigijimas vidutiniškai sudarė 0,25% kapitalo sąskaitos, tai rodiklis praktiškai neturėjo įtakos kapitalo sąskaitos kitimui. Labiausiai kapitalo pervedimai lyginant su ankstesniais metais išaugo 2007 m., kuomet rodiklis

padidėjo 119,70%. Rodiklio išaugimą lėmė padidėję ES struktūrinių fondų bei ES sanglaudos fondo srautai į Latviją. Taip pat tiriamu laikotarpiu nustatyta, jog ES struktūrinių fondų bei ES sanglaudos fondo srautai į Latviją buvo didžiausi 2009 m., kuomet sudarė 301,6 mln. eurų bei 138,3 mln. eurų.

Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 9 pav.), Latvijoje, taip pat kaip ir Lietuvoje, finansinės sąskaitos augimas pastebėtas 2005 – 2007 m. laikotarpiu. Tuo metu finansinės sąskaitos balansas daugiausia augo dėl kitų investicijų balanso augimo. Visa tai matyti sekančiame 10 paveiksle – Latvijos ESD finansavimo šaltiniai. Kadangi importuojamos per bankinį sektorių paskolos 2005 m. buvo didesnės nei ESD, tai 2005 – 2007 m. laikotarpiu kitos investicijos, importuojamos per bankinį sektorių vidutiniškai sudarė 107% ESD. Finansinės sąskaitos balansas Latvijoje taip pat kaip ir Lietuvoje augo iki 2007 m., tačiau 2008 m. sumažėjo 30,77%, kai tuo tarpu Lietuvoje sumažėjo 0,08%. Didžiausią įtaką 2008 m. rodiklio sumažėjimui turėjo tiesioginių užsienio investicijų srauto Latvijoje sumažėjimas nuo 834,8 mln. eurų bei paskolų importuojamų per bankinį sektorių srauto sumažėjimas 1499,50 mln. eurų. Sekančiais metais finansinės sąskaitos deficito atsiradimą taip pat kaip ir Lietuvoje lėmė kitų investicijų srautas į užsienį per bankinį sektorių, kas rodo, jog buvo gražinamos skolos, bei oficialiųjų tarptautinių atsargų padidėjimas.

Siekiant nustatyti, ar šalyje sparčiau augo BVP ar įsipareigojimai užsieniui, žemiau pateiktoje lentelėje (žr. 2 lent.) parodyta Latvijos realiojo BVP augimo ir ESD santykio su BVP rodiklis:

2 lentelė Lietuvos realiojo BVP augimo ir ESD santykio su BVP rodiklis 2000-2010 m.

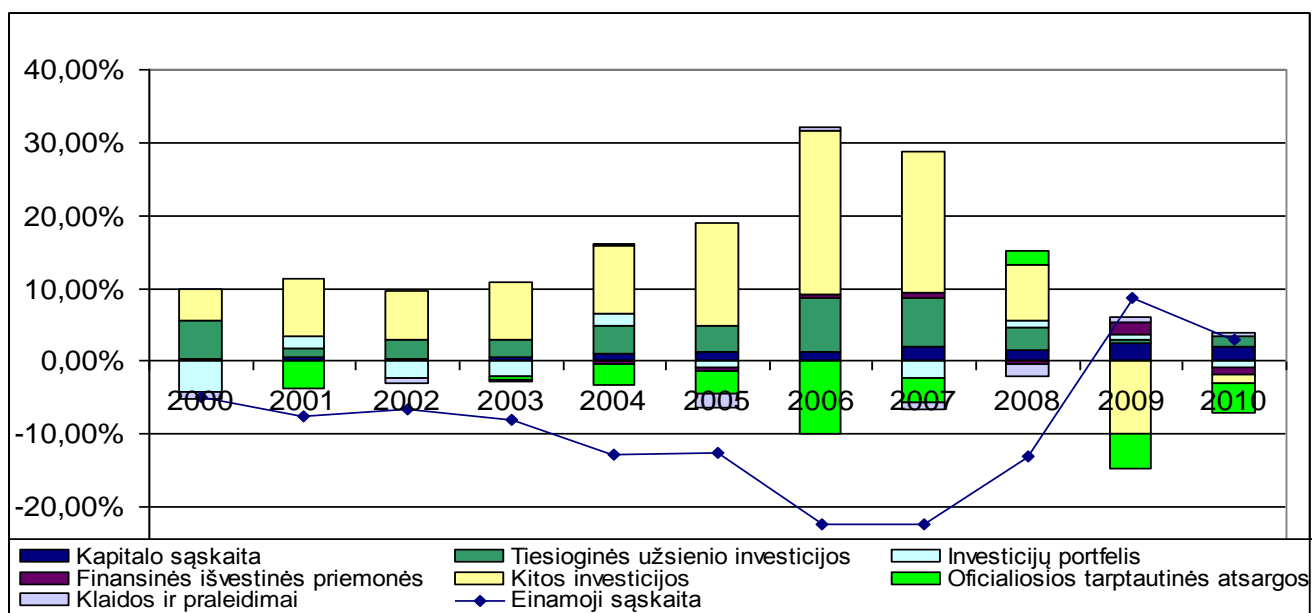
Metai	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Rodiklis	1,2	1,0	1,1	0,9	0,7	0,8	0,5	0,4	-0,3	-2,0	-0,1

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą: :

http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=19&table_level_1=&tables=3&lang=2&period-f=2000&period-t=2010&periodiskums=1¤cy=2&bopsy_lim=0&mervieniba=2 [žiūrėta 2011 09 24].

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsieb020&plugin=1> [Žiūrėta: 2011 09 24].

Kaip matyti iš pateiktos lentelės (žr. 2 lent.) Latvijoje BVP augo sparčiau negu įsipareigojimai 2000 – 2002 m. laikotarpiu. Vėliau šis dydis kiekvienais metais vis mažėjo, o tai atspindi augančius įsipareigojimus, BVP augimo atžvilgiu. Palyginus šį rodiklį su Lietuvos, matyti jog padėtis Latvijoje šiek tiek prastesnė, kadangi, Latvijoje rodiklis vis mažėjo, kai tuo tarpu Lietuvoje, kito netolygiai. Nepaisant to, Lietuvoje 2010 m. BVP augimas beveik siekė įsipareigojimų augimą, o Latvijoje – sparčiau augo įsipareigojimai. Kitame paveiksle (žr. 10 pav.) parodyta Latvijos ESD finansavimo šaltiniai.

10 pav. Latvijos ESD finansavimo šaltiniai 2000 – 2010 m. palyginti su BVP, proc.

Šaltinis: sudaryta pagal: http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=19&table_level_1=&tables=3&lang=2&period-f=2000&period-t=2010&periodiskums=1¤cy=2&bopsy_lim=0&mervieniba=2 [žiūrėta 2011 09 24].
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_gdp_c&lang=en [žiūrėta 2011 09 24].

Analizuojant Latvijos ESD santykio su BVP dinamiką matyti, jog rodiklis taip pat kaip ir Lietuvoje labiausiai buvo išaugęs 2006 – 2008 m. laikotarpiu. Rodiklis tiek išaugo dėl eksporto lygio neatitinkančio importo. O importo lygį tuo laikotarpiu, kaip jau buvo minėta anksčiau, lėmė išaugusi vidaus paklausa. Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 10 pav.) to laikotarpio ESD daugiausia buvo finansuojamas kitomis investicijomis, kas reiškia, jog didėjo Latvijos skolos užsieniui lygis. Apskaičiavus nustatyta, jog palyginus 2010 m. su 2000 m. Latvijos skola išaugo daugiau kaip penkis kartus, t.y. nuo 5118,4 mln. eurų iki 29978,2 mln. eurų. Neigiama tendencija yra ta, jog Latvijos bendroji užsienio skola yra didesnė nei Lietuvos. Tiriant kaip kito Latvijos ESD santykio su BVP dinamika nustatyta, jog rodiklis daugiau negu 8% turėjo 2003 – 2009 m. laikotarpiu. Lyginant su Lietuva nustatyta, Latvijos padėtis lyginant šiuo rodikliu yra prastesnė nei Lietuvos, kadangi Lietuvoje šis rodiklis viršijo 8% 2006 – 2008 m. laikotarpiu.

Kapitalo sąskaitos svarba finansuojant ESD tiriamu laikotarpiu nebuvo didelė. Nepaisant to, šios sąskaitos svarba išaugo 2004 m. kuomet jos santykis su BVP siekė 1,04%. Iki tol kapitalo sąskaitos santykis su BVP nesiekė 1%. 2004 m. kapitalo sąskaitos svarba finansuojant ESD išaugo dėl SAPARD ISPA bei kitų fondų, skirtų investiciniams projektams įgyvendinti. Palyginus su Lietuva matyti, jog Latvijoje kapitalo sąskaitos svarba, finansuojant ESD, buvo didesnė, nes dažniausiai tiriamu laikotarpiu rodiklis buvo didesnis nei Lietuvoje.

TUI svarba finansuojant ESD didžiausia buvo 2000, bei 2004 – 2007 m. laikotarpiu. Remiantis Latvijos banko duomenimis, 2004 – 2007 m. laikotarpiu didžiausias tiesioginių investicijų srautas buvo nukreiptas į finansinį tarpininkavimą, didmeninę ir mažmeninę prekybą, bei gamybą. 2008 –

2010 m. laikotarpiu, TUI svarba, finansuojant ESD, Latvijoje buvo žymiai mažesnė nei 2004 – 2007 m. laikotarpiu. O tai yra neigiama tendencija, kadangi TUI laikomos patikimiausia finansavimo priemone. Nepaisant to, kad Latvija, taip pat, kaip ir Lietuva, neleido supirkti užsieniečiams žemės ūkio paskirties žemės, kas lemia mažesnę užsienio kapitalo pritraukimą, tačiau pasak Šliužo K. (2010) 10 stambiausių bendrovių valdo 75 proc. Latvijos privačių žemės sklypų, o du trečdaliai šio ploto priklauso aštuonioms dešimtuose esančioms bendrovėms, kurių visą ar dalį kapitalo valdo užsieniečiai – daugiausia Švedijos, Danijos ir Norvegijos verslininkai. Taigi, nors draudimas yra, tačiau žemė vis tiek perkama netiesiogiai, per Latvijoje įkurtas įmones. Lyginant su Lietuva, nustatyta, jog tiek Latvijos, tiek Lietuvos ESD finansavimas TUI buvo panašus, kadangi tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje tiriamu laikotarpiu 3 metus ESD finansavimas TUI nesiekė 25%. Latvijoje, skirtingai nei Lietuvoje, tiesioginės užsienio investicijos buvo teigiamos, kas reiškia, jog per visą laikotarpį buvo daugiau investuota Latvijoje, o ne užsienyje. Mažiausią dalį TUI sudarė 2009 m., kuomet jų santykis su BVP sudarė 0,61%.

Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 10 pav.) Latvijoje tiriamu laikotarpiu labiausiai ESD finansavo kitos investicijos. Šios investicijos taip pat kaip ir Lietuvoje 2000 – 2008 m. laikotarpiu buvo teigiamos, o 2009 – 2010 m. laikotarpiu neigiamos. Kitos investicijos, kaip ESD finansavimo šaltinis didžiausią įtaką turėjo 2002, bei 2004 – 2007 m. laikotarpiu. Tai reiškia, jog tuo laikotarpiu ESD buvo finansuojamas užsienio paskolomis, kas yra neigiama tendencija, kadangi kuo šalis labiau įsiskolinusi, tuo jai vėliau sunkiau gauti naujas paskolas. Kitos investicijos 2004 – 2007 m. laikotarpiu augo dėl importuojamų per bankinį sektorių paskolų srauto augimo. 2008 m. šis srautas sumažėjo, o 2009 – 2010 m. laikotarpiu šis srautas buvo neigiamas, kas reiškia, jog buvo grąžinamos privačiojo sektoriaus skolos ir mažėjo įsiskolinimas už prekes ir paslaugas. Nepaisant to, kad mažėjo bankuose įsiskolinimas už prekes ir paslaugas, tačiau didėjo vyriausybės įsipareigojimai. Ženklus vyriausybės paskolų gavimas Latvijoje buvo 2008 – 2010 m. laikotarpiu, o Lietuvoje 2009 – 2010 m. laikotarpiu. Taigi, per paskutinius dvejus metus tiek Latvijoje, tiek Lietuvoje pastebėta ta pati tendencija – mažėjo privačiojo sektoriaus įsipareigojimai, tačiau didėjo valstybės įsipareigojimai. Taigi, 2009 – 2010 m. laikotarpiu siekiant mažinti einamosios sąskaitos nesubalansuotumą, būtina mažinti valstybės skolinimąsi. Tam, kad jį sumažinti reikia arba didinti valstybės pajamas arba mažinti išlaidas. Kaip matyti iš 14, 17 pav. tiek Lietuvos, tiek Latvijos valstybės biudžeto pajamos buvo žymiai mažesnės negu ekonominio pakilimo laikotarpiu, o tam įtakos turėjo sumažėjęs vidaus vartojimas. Išlaidos taip pat abiejose valstybėse mažėjo, tačiau jų mažėjimas buvo nepakankamas, kadangi didėjo abiejų šalių skolinimasis.

Latvijoje, taip pat kaip ir Lietuvoje investicijų portfelio dinamika buvo nepastovi. Didžiausią reikšmę investicijų portfelis buvo įgijęs 2000, 2002 – 2003 bei 2007 metais. Tačiau tais metais investicijų portfelis buvo neigiamas. Tokį rodiklio dydį lėmė augantis užsienio turtas, dėl bankų skolos

vertybinių popierių įsigijimo. Iš mokėjimo balanso duomenų matyti, jog vyriausybės įsipareigojimai, išleidžiant obligacijas, didėjo 2001, 2004 bei 2008 m. Tačiau 2009 – 2010 m. laikotarpiu, nors ir labai nedaug, tačiau mažėjo, priešingai nei Lietuvoje. Finansinės išvestinės priemonės praktiškai neturėjo įtakos finansuojant ESD. Šiek tiek rodiklio įtaką išaugo 2009 m., kuomet jų santykis su BVP sudarė 3,3%. Rodiklio išaugimui įtakos turėjo augantis centrinio banko turtas bei mažėjantys įsipareigojimai.

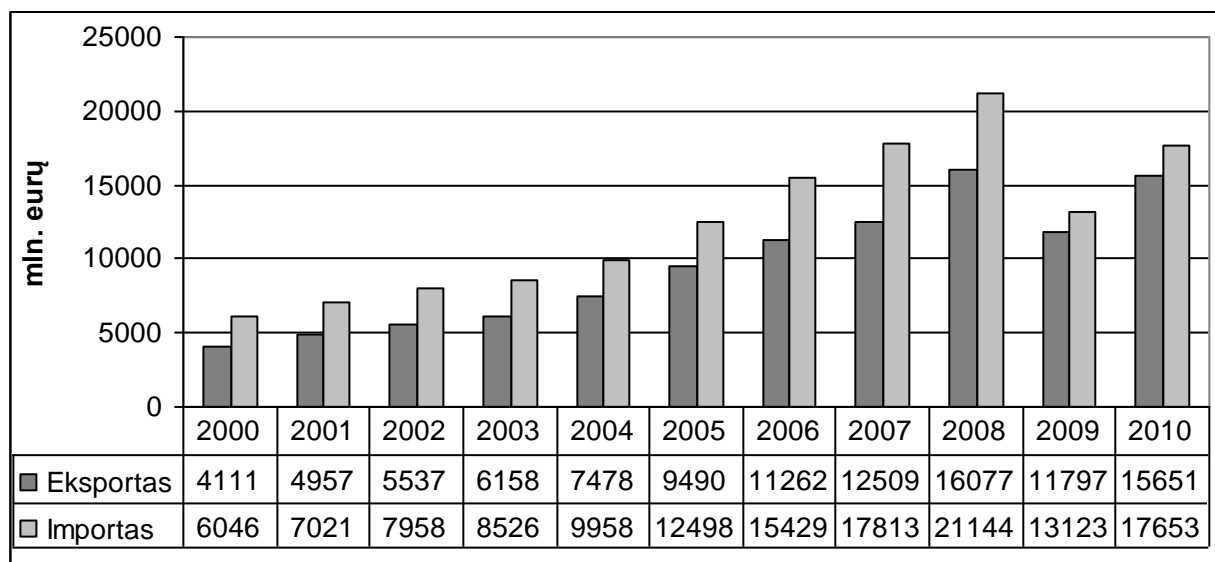
Analizuojant tarptautinių atsargų srauto santykį su BVP, matyti, jog rodiklis labiausiai išaugo 2006 m., kuomet jis sudarė -20,07%. Šis pokytis buvo susijęs su centrinės valdžios indėlių šalių centriniuose bankuose ir grynųjų pinigų apyvartoje augimu. Lietuvoje Oficialiųjų tarptautinių atsargų santykis su BVP 2006 m. taip pat išaugo, tačiau ne tiek drastiškai kiek Latvijoje, kuomet sudarė -4,89%. Tiek Latvijoje, tiek Lietuvoje oficialiosios tarptautinės atsargos tiriamu laikotarpiu daugiausia kito dėl konvertuojamosios valiutos pokyčių. Analizuojant Latvijos klaidų ir praleidimų dinamiką, matyti, jog jos buvo neigiamos 2000 – 2005 m., bei 2007 – 2008 m. laikotarpiu. Tai reiškia, kad tuo metu einamosios sąskaitos deficitas galėtų būti didesnis, kadangi neigiamos „Klaidos ir praleidimai“ rodo į apskaitą nepatekusį importą.

Taigi, Latvijoje BVP augo sparčiau negu įsipareigojimai 2000 – 2002 m. laikotarpiu. Vėliau šis dydis kiekvienais metais vis mažėjo, o tai atspindi augančius įsipareigojimus. Palyginus šį rodiklį su Lietuvos, matyti jog padėtis Latvijoje šiek tiek prastesnė, kadangi, Latvijoje rodiklis vis mažėjo, kai tuo tarpu Lietuvoje, kito netolygiai. Nepaisant to, Lietuvoje 2010 m. BVP augimas beveik siekė įsipareigojimų augimą, o Latvijoje – sparčiau augo įsipareigojimai. Kapitalo sąskaita, per visą tiriamą laikotarpį buvo teigiama. Tokį rodiklio dydį lėmė ES struktūrinių fondų bei ES sanglaudos fondo srautai į Latviją. Finansinė sąskaita buvo teigiama išskyrus 2009 – 2010 m. laikotarpį. Palyginus su Lietuva nustatyta, jog TUI srautai į Latviją buvo didesni 2004 – 2010 m. laikotarpiu. Tuo laikotarpiu didžiausias tiesioginių investicijų srautas buvo nukreiptas į finansinį tarpininkavimą, didmeninę ir mažmeninę prekybą, bei gamybą. Nepaisant to, kad Latvija, taip pat, kaip ir Lietuva, neleido supirkti užsieniečiams žemės ūkio paskirties žemės, kas lemia mažesnę užsienio kapitalo pritraukimą, tačiau buvo paskelbta, jog 10 stambiausių bendrovių valdo 75 proc. Latvijos privačių žemės sklypų, o du trečdaliai šio ploto priklauso aštuonioms dešimtuose esančioms bendrovėms, kurių visą ar dalį kapitalo valdo užsieniečiai – daugiausia Švedijos, Danijos ir Norvegijos verslininkai. Taigi, nors draudimas yra, tačiau žemė vis tiek perkama netiesiogiai, per Latvijoje įkurtas įmones. Einamosios sąskaitos augimas pastebėtas 2005 – 2007 m. laikotarpiu. Tuo metu finansinės sąskaitos balansas daugiausia augo dėl kitų investicijų balanso augimo. Kadangi importuojamos per bankinį sektorių paskolos 2005 m. buvo didesnės nei ESD, tai 2005 – 2007 m. laikotarpiu kitos investicijos, importuojamos per bankinį sektorių vidutiniškai sudarė 107% ESD. Finansinės sąskaitos balansas Latvijoje taip pat kaip ir Lietuvoje augo iki 2007 m., tačiau 2008 m. sumažėjo 30,77%, kai tuo tarpu Lietuvoje sumažėjo 0,08%. Didžiausią įtaką 2008 m. rodiklio sumažėjimui turėjo tiesioginių užsienio investicijų srauto

Latvijoje sumažėjimas nuo 834,8 mln. eurų bei paskolų importuojamų per bankinį sektorių srauto sumažėjimas 1499,50 mln. eurų. Sekančiais metais finansinės sąskaitos deficito atsiradimą taip pat kaip ir Lietuvoje lėmė kitų investicijų srautas į užsienį per bankinį sektorių, kas rodo, jog buvo gražinamos skolos, bei oficialiųjų tarptautinių atsargų padidėjimas.

2.2. Lietuvos ir Latvijos užsienio prekybos 2000 – 2010 m. analizė

Kadangi prekių balansas analizuojamu laikotarpiu vidutiniškai sudarė 53,27% einamosios sąskaitos struktūros, tai tikslinga analizuoti, kokios tiriamu laikotarpiu buvo eksporto, importo apimtys, kokios prekės sudarė didžiausią dalį eksporto, importo struktūroje, bei su kokios šalys bus pagrindinės užsienio prekybos partnerės. Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 11 pav.) parodyta Lietuvos eksporto, importo apimtys 2000 – 2010 m. mln. eurų.

11 pav. Lietuvos eksporto, importo apimtys 2000 – 2010 m. mln. eurų

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [Žiūrėta 2011 08 28]

Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 11 pav.) tiriamu laikotarpiu prekių importo apimtys buvo didesnės už eksporto apimtis. Šis atotrūkis labiausiai išaugo 2005 – 2007 m. laikotarpiu. Apskaičiavus nustatyta, jog vidutiniškai 2005 – 2007 m. laikotarpiu importas buvo didesnis už eksportą 29,02%. Kaip jau buvo minėta anksčiau importo augimą, tuo laikotarpiu lėmė išaugusi vidaus paklausa dėl darbo užmokesčio augimo, nedarbo lygio mažėjimo, vyriausybės politikos. Labiausiai importas lyginant su ankstesniais metais pakito 2009 m., kuomet palyginus su 2008 m. rodiklis sumažėjo 37,94%. 2.1.1 skyriuje buvo minėta, jog importo mažėjimą lėmė prasidėjusi recesija dėl kurios sumažėjo vidaus vartojimas. Tais metais lyginant su ankstesniais metais labiausiai sumažėjo ne tik

importas, bet ir eksportas. Apskaičiavus nustatyta, jog eksportas palyginus su ankstesniais metais sumažėjo 26,62%. Tačiau teigiama tendencija yra ta, jog 2009 m. neigiamas prekybos balansas per visą tiriamą laikotarpį buvo mažiausias. Sekančiais metais augo tiek eksportas, tiek importas, tačiau neigiama tendencija yra ta, jog importas augo sparčiau negu eksportas. Apskaičiavus nustatyta, jog eksportas lyginant su ankstesniais metais išaugo 32,67%, kai tuo tarpu importas – 34,52%. Siekiant nustatyti, kas lėmė eksporto importo kitimą, būtina išanalizuoti kaip kito eksportas importas pagal prekių grupes. Žemiau pateiktoje lentelėje (žr. 3 lent.) parodyta Lietuvos eksporto (X) bei importo (Z) importo struktūra pagal prekių grupes.

3 lentelė Lietuvos eksporto, importo struktūra pagal prekių grupes 2000-2010 m., proc.

	Mašinos ir įranga		Chemijos pramonės gaminiai		Drabužiai		Maisto produktai		Metalas ir jo gaminiai		Mineraliniai produktai		Transporto priemonės		Medienos gaminiai		Kita	
	X	Z	X	Z	X	Z	X	Z	X	Z	X	Z	X	Z	X	Z	X	Z
2000	11,6	17,4	8,0	10,5	20,8	10,3	11,4	10,1	3,7	4,9	23,6	24,2	6,1	8,2	7,0	3,6	7,8	10,8
2001	11,6	18,5	6,4	9,8	18,5	10,0	11,9	9,5	3,4	5,0	25,7	22,8	8,1	10,9	6,4	3,5	8,0	10,1
2002	11,0	19,5	6,5	9,5	16,8	9,2	10,3	8,3	3,3	5,2	20,6	18,5	16,0	16,4	6,5	3,4	9,0	9,9
2003	12,0	20,3	6,6	9,5	14,6	8,8	11,2	8,2	3,3	5,8	20,9	18,8	15,1	15,6	6,3	3,6	9,9	9,6
2004	13,8	20,7	7,0	9,2	12,3	8,1	11,6	8,6	4,5	7,1	25,7	20,2	9,0	13,0	5,8	3,9	10,4	9,2
2005	13,5	19,7	7,4	8,5	9,7	6,5	12,9	8,6	4,5	6,8	27,8	26,0	8,1	11,2	5,4	3,8	10,8	9,0
2006	13,7	19,3	6,6	9,2	8,8	6,1	14,0	9,3	4,8	6,9	24,5	24,1	10,0	13,3	5,1	3,5	12,6	8,4
2007	14,5	19,5	8,3	10,4	8,1	6,0	17,0	9,9	5,6	7,8	14,4	18,1	10,3	15,8	5,7	4,0	16,1	8,7
2008	12,9	16,1	9,9	10,7	6,0	5,0	15,9	11,1	5,1	6,1	25,5	28,9	8,4	11,7	4,0	3,2	12,3	7,3
2009	11,6	15,0	9,4	13,5	7,0	6,1	19,4	14,6	4,6	5,0	22,0	28,8	7,1	6,0	4,4	3,7	14,4	7,4
2010	12,0	14,1	8,5	12,1	6,5	5,3	17,7	13,1	4,7	5,0	24,1	33,0	7,5	7,1	4,8	3,5	14,0	6,9

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [Žiūrėta 2011 08 28]

Kaip matyti iš pateiktos lentelės (žr. 3 lent.), Lietuvoje tiriamu laikotarpiu eksporto bei importo struktūroje itin didelių pokyčių nebuvo. Eksporto struktūroje, Lietuvoje labiausiai pakito drabužių (tekstilės, avalynės, neišdirbtos odos, kailių gaminiai) dalis (sumažėjo nuo 20,8% iki 6,5%). Tikėtina, kad drabužių eksporto sumažėjimą, lėmė tos pačios priežastys kaip ir Latvijoje – auganti konkurencija su Azijos šalimis. Taip gana daug pakito kitų prekių dalis visoje eksporto struktūroje (išaugo nuo 7,8% iki 14%). Didžiausią įtaką tokiam pasikeitimui turėjo plastiko bei įvairių pramonės gaminių eksporto išaugimas. Didžiausią dalį eksporto, tiek importo struktūroje tiriamu laikotarpiu sudarė mineraliniai produktai. Pagrindinę mineralinių produktų dalį eksporte sudarė AB „Mažeikių nafta“ (nuo 2009 m. AB „Orlen Lietuva“) produkcija, o pagrindinę importo dalį – nafta. 2006 m. bei 2007 m. mineralinių produktų dalis eksporte ėmė mažėti, tam įtakos remiantis DnB Nord analitikais (2008), turėjo nutrauktas žalios naftos tiekimas iš Rusijos, dėl to įmonė dirbo nepilnu pajėgumu bei įmonės remontas tam tikrą laikotarpį. Mažiausią dalį prekių eksporto struktūroje sudarė metalas ir jo gaminiai (tiriamu laikotarpiu vidutiniškai sudarė 4,32% viso eksporto). Transporto priemonės sudarė palyginti nedidelę dalį eksporto struktūroje (tiriamu laikotarpiu vidutiniškai sudarė 9,62%), Tačiau jų eksportas išaugo

labiausiai. Apskaičiuotas nustatyta, jog vidutiniškai lyginant su ankstesniais metais transporto priemonių eksportas išaugo 24,02%. Palyginus 2009 su 2008 m. nustatyta, jog transporto priemonių eksportas išaugo 40,56%. Tam įtakos, turėjo suintensyvėjęs automobilių reeksportas į Kazachstaną ir Baltarusiją. Šis transporto priemonių eksportas buvo laikinas reiškinys, kadangi 2010 m. Kazachstanas, Baltarusija ir Rusija sudarė vieningą muitų sąjungą, dėl to padidėjo muitų tarifai ir sugriežtėjo reikalavimai įvežamiems automobiliams.

Importo struktūroje labiausiai pakito drabužių, rodiklis sumažėjo nuo (10,3% iki 5,3%) bei mineralinių produktų padidėjo nuo (24,2% iki 33%) importas. Nepaisant to, kad drabužių dalis importo struktūroje mažėjo, tačiau palyginus 2010 m. su 2000 m. nustatyta, kad drabužių importas išaugo 51,37% (žr. 12 priedas). Taigi, galima teigti, jog drabužių importas išaugo, tačiau, kadangi importo tempo augimas buvo kiek lėtesnis negu kitų dalių, tai lėmė drabužių importo mažėjimą visoje struktūroje.

Žemiau pateiktoje lentelėje (žr. 4 lent.) parodyta Lietuvos užsienio prekybos pasiskirstymas pagal regionus.

4 lentelė Lietuvos eksporto, importo struktūra pagal regionus 2000-2010 m., proc.

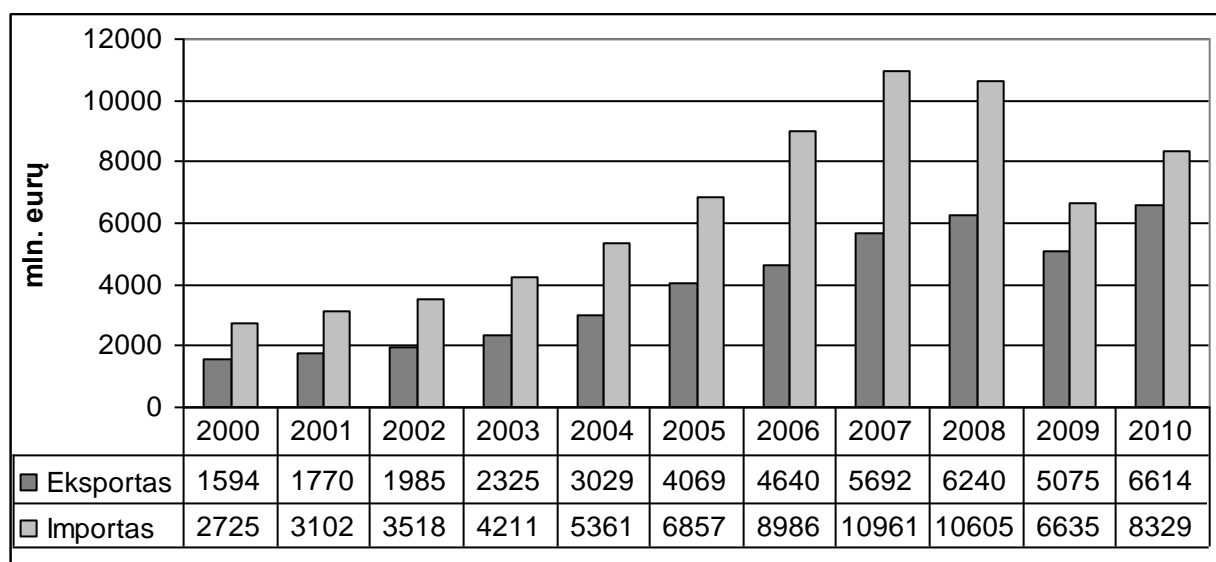
	ES		NVS		ELPA		KITOS	
	Eksportas %	Importas %	Eksportas %	Importas %	Eksportas %	Importas %	Eksportas %	Importas %
2000	47,9	43,3	16,3	31,7	2,5	1,8	33,3	23,2
2001	47,8	44	19,7	29,4	1,9	1,9	30,6	24,7
2002	48,4	44,5	19,2	26	4,1	2,5	28,3	27
2003	42	44,5	17	25,3	14,1	2,1	26,9	28,1
2004	66,9	63,3	16,3	26,7	6,9	1,5	9,9	8,5
2005	65,4	59,3	17,8	31,1	2,8	1,2	14,1	8,4
2006	63,2	62,6	21,2	27,9	3,3	1,0	12,3	8,5
2007	64,8	68,3	24,5	21,9	3,3	1,0	7,5	8,7
2008	60,3	57,6	25,8	33,9	3,2	1,0	10,8	7,5
2009	64,3	59,1	23,4	32,9	3,1	0,9	9,2	7,1
2010	61,0	56,6	27,0	35,7	3,1	0,7	8,9	7,1

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=394> [Žiūrėta 2011 10 29]
<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=395> [Žiūrėta 2011 10 29]
<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=620> [Žiūrėta 2011 10 29]
<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=608> [Žiūrėta 2011 10 29]
<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1801> [Žiūrėta 2011 10 29]
<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2075> [Žiūrėta 2011 10 29]
<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2386> [Žiūrėta 2011 10 29]
<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2639> [Žiūrėta 2011 10 29]
<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2795> [Žiūrėta 2011 10 29]

Kaip matyti iš pateiktos lentelės (žr. 4 lent.) tiriamu laikotarpiu Lietuva daugiausia prekiaavo su ES. Šalies prekybos apimtys dar labiau išaugo 2004 m., Lietuvai tapus ES nare. Stojimo sutartimi buvo panaikinti muitų tarifai su ES šalimis, o trečiosioms šalims pradėta taikyti vieninga ES prekybos

politika. Taigi, integracijos dėka, liberalizavus užsienio prekybą, padidėjo tiek prekių eksportas, tiek prekių importas į ES šalis. Įstojus į ES prekybos apimtys labiausiai išaugo su kaimyninėmis valstybėmis – Lenkija, Latvija bei Estija. Šios valstybės ES narėmis taip pat tapo 2004 m. Iš vakarų Europos valstybių – labiausiai užsienio prekyba padidėjo su Prancūzija. Teigiama tendencija yra ta, kad į Prancūziją labiau augo eksportas, o ne importas. Taip pat viena didžiausių užsienio prekybos partnerių iš vakarų Europos valstybių yra Vokietija, tačiau Lietuva daugiau importavo iš šios šalies. Taip pat remiantis 4 lentele matyti, jog nepaisant to, jog Lietuva tapo ES nare, augo užsienio prekybos apimtys su NVS šalimis. Didžiausios prekybos partnerės – Rusija, Baltarusija, Ukraina. Su kitomis valstybėmis užsienio prekyba sumažėjo nuo 2004 m., Lietuvai tapus ES nare.

Taigi, Lietuvos įstojimas į ES turėjo ypatingą reikšmę jos konkurencingumo didinimui globalioje erdvėje, kadangi prekybos perorientavimas iš Rytų į Vakarus atvėrė naujas tarptautinio konkurencingumo didinimo galimybes. Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 11 pav.) parodyta Latvijos eksporto, importo apimtys 2000 – 2010 m. mln. eurų.

12 pav. Latvijos eksporto, importo apimtys 2000 – 2010 m. mln. eurų

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

<http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=AT0040a&ti=AT04%2E+PRINCIPAL+EXPORTS>

&path=../DATABASEEN/atirdz/Annual%20statistical%20data/Foreign%20trade/&lang=1 [Žiūrėta 2011 08 28]

<http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=AT0050a&ti=AT05%2E+PRINCIPAL>

+IMPORTS&path=../DATABASEEN/atirdz/Annual%20statistical%20data/Foreign%20trade/&lang=1[Žiūrėta 2011 08 28]

Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 12 pav.) Latvijoje, taip pat kaip ir Lietuvoje, tiriamu laikotarpiu importo apimtys viršijo eksportą. Neigiama tendencija yra ta, jog nuo pat analizuojamo laikotarpio pradžios, šis atotrūkis vis didėjo. Labiausiai atotrūkis tarp importo ir eksporto išaugo 2006 m., kuomet palyginus su ankstesniais metais rodiklis padidėjo 55,92%. Sekančiais metais atotrūkio augimo tempas sumažėjo iki 21,22% dėl spartesnio eksporto augimo 22,69% lyginant su importo

augimu 21,98%. Importas augo iki 2007 m. t.y. iki tol BVP augimo tempas buvo teigiamas. Importo augimą lėmė išaugusi vidaus paklausa, kuri, kaip jau buvo minėta 2.1.2 skyriuje, augo dėl augančio darbo užmokesčio, mažėjančio nedarbo lygio bei palankių paskolų išdavimo sąlygų. Analizuojant eksporto kitimo tendencijas, nustatyta, jog po įstojimo į ES, eksportas 2004 – 2005 m. laikotarpiu palyginus su ankstesniais metais, vidutiniškai išaugo 32,29%. Tačiau 2006 m. eksporto augimo tempas sumažėjo perpus. Apskaičiavus nustatyta, jog 2006 m. palyginus su 2005 m. eksportas padidėjo 14,02%. Remiantis Swedbank analitikais (2006) viena priežasčių, lėmusių lėtesnius eksporto augimo tempus buvo devalvacijos efektas, nes 2005 m. latas buvo susietas su euru, kita priežastis – po įstojimo į ES pasikeitusi metodologija, ir dėl šios priežasties eksporto augimo tempai tuo laikotarpiu neatsipindėjo tikrųjų pokyčių. Importo apimtys lyginant su ankstesniais metais labiausiai pakito 2009 m., kuomet sumažėjo 37,43%. Rodiklio mažėjimui didžiausią įtaką turėjo nedarbo lygio išaugimas nuo 7,5% 2008 m. iki 16,9% 2009 m., sumažėjęs darbo užmokestis nuo 493,10 eurų 2008 m. iki 481,83 eurų 2009 m. bei sugriežtėjusios bankų paskolų išdavimo sąlygos. Žemiau pateiktoje lentelėje (žr. 5 lent.) parodyta Latvijos eksporto (X), importo (Z) struktūra pagal prekių grupes.

5 lentelė Latvijos eksporto, importo struktūra pagal prekių grupes 2000-2010 m., proc.

	Mašinos ir įranga		Chemijos pramonės gaminiai		Drabužiai		Maisto produktai		Metalas ir jo gaminiai		Mineraliniai produktai		Transporto priemonės		Mediena ir jos gaminiai		Kita	
	X	Z	X	Z	X	Z	X	Z	X	Z	X	Z	X	Z	X	Z	X	Z
2000	6,6	23,1	6,4	10,6	15,0	8,8	5,8	12,7	13,8	8,7	2,7	12,9	1,4	7,8	39,6	5,5	8,7	9,9
2001	7,1	23,3	6,3	10,5	15,1	8,6	8,8	12,8	13,1	8,7	1,7	11,1	1,9	9,4	36,8	5,5	9,2	10,1
2002	7,2	23,3	5,8	10,5	13,6	8,0	10,2	13,4	13,4	8,7	1,7	9,7	1,9	9,8	36,3	6,0	9,9	10,6
2003	7,9	22,9	5,9	10,1	13,7	7,8	9,0	12,1	12,8	9,7	1,6	9,9	2,1	10,5	37,0	6,1	10,1	10,9
2004	8,9	21,7	5,7	9,2	11,4	6,9	9,7	11,7	14,3	10,5	5,3	12,7	2,5	10,9	32,5	6,3	9,6	10,2
2005	10,5	21,6	5,5	8,4	9,3	6,0	12,2	11,6	13,3	9,5	9,2	15,5	3,9	10,7	27,0	5,9	9,1	10,7
2006	10,7	21,5	6,8	8,3	8,8	5,8	13,2	11,1	15,1	10,1	5,5	13,4	6,0	13,6	24,2	5,1	9,7	11,1
2007	11,9	22,4	7,4	8,1	7,3	5,5	14,4	11,2	14,9	10,2	4,1	11,5	7,0	14,6	24,2	5,7	8,9	10,8
2008	13,4	20,0	8,4	9,7	6,1	5,2	16,9	13,7	16,9	11,0	4,2	15,6	7,4	10,7	18,2	4,3	8,6	9,9
2009	15,1	17,5	8,5	11,8	5,7	6,3	18,6	18,3	12,6	8,6	5,5	17,2	7,1	6,5	18,3	4,3	8,6	9,6
2010	14,1	18,1	7,4	11,2	5,0	5,7	17,9	16,3	14,1	10,7	6,0	15,4	6,0	7,2	21,0	4,4	8,5	11,0

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

<http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=AT0040a&ti=AT04%2E+PRINCIPAL+EXPORTS&path=../DATABASEEN/atirdz/Annual%20statistical%20data/Foreign%20trade/&lang=1> [Žiūrėta 2011 08 28]

<http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=AT0050a&ti=AT05%2E+PRINCIPAL+IMPORTS&path=../DATABASEEN/atirdz/Annual%20statistical%20data/Foreign%20trade/&lang=1> [Žiūrėta 2011 08 28]

Kaip matyti iš pateiktos lentelės (žr. 5 lent.) Latvijos eksporto, importo struktūra pagal prekių grupes šiek tiek skiriasi nuo Lietuvos. Jei Lietuvoje didžiausią dalį užsienio prekybos sudarė mineraliniai produktai, tai Latvijoje didžiausią sudarė medienos, metalo bei drabužių (tekstilės,

avalynės, neišdirbtos odos, kailiai) gaminiai. Latvijos eksporto, importo direkcijoje teigiama (2011), jog miškų sektorius Latvijos ekonomikai yra vienas iš svarbiausių, kadangi 70% produkcijos yra eksportuojama. Šiame sektoriuje yra registruota 8% visų įmonių, bei dirba 5% visos darbo jėgos. Tekstilės ir drabužių sektorius yra orientuotas į eksportą, kadangi 84% visos pagamintos produkcijos eksportuojama. Mašinų gamybos ir metalo apdirbimo sektoriuje daugiau kaip 50% visos produkcijos eksportuojama. Tačiau, anot Latvijos eksporto, importo direkcijos (2011), dėl pasaulinio ekonomikos nuosmukio 2009 m., šios sektoriaus gaminamos produkcijos apimtis sumažėjo 39%.

Analizuojant Latvijos eksporto importo struktūrą pagal jos kitimo tendencijas, nustatyta, jog dviejų didžiausių medienos ir drabužių dalis eksporto struktūroje kiekvienais metais mažėjo, o metalo ir jo gaminių – augo. Medienos eksporto sumažėjimą eksporto struktūroje, remiantis Swedbanko analitikais (2006) lėmė išaugęs vartojimas vidaus rinkoje, nes nekilnojamojo turto pakilimas labai padidino vidaus paklausą. 2008 – 2009 m. laikotarpiu mažėjo medienos bei metalo gaminių eksportas. Šių gaminių eksporto mažėjimui įtakos turėjo sparčiai mažėjanti išorinė paklausa. Remiantis Swedbanko analitikais (2009), šiuose sektoriuose vyksta nepalankūs kainų pokyčiai, ir jiems kenkia statybos apimčių mažėjimas visame pasaulyje. Remiantis Benkovskiu K. ir kt. (2005) drabužių eksporto mažėjimą lėmė auganti konkurencija su Azijos šalimis. Analizuojant importo kitimą, nustatyta, jog labiausiai tiriamu laikotarpiu importo struktūroje išaugo maisto produktų, kadangi jų paklausa yra neelastinga bei mineralinių produktų importas. Remiantis Swedbank analitikais (2008) mineralinių produktų importo augimą lėmė ne apimties augimas, bet kainų didėjimas. Taip pat tiriamu laikotarpiu labai išaugo metalo ir jo gaminių importas. Taip atsitiko dėl to, kad metalas yra viena pagrindinių eksporto žaliavų.

Žemiau pateiktoje lentelėje (žr. 6 lent.) parodyta Latvijos eksporto, importo struktūra pagal regionus 2000 -2010 m., proc.

6 lentelė Latvijos eksporto, importo struktūra pagal regionus 2000-2010 m., proc.

	ES		NVS		ELPA		KITOS	
	Eksportas %	Importas %	Eksportas %	Importas %	Eksportas %	Importas %	Eksportas %	Importas %
2000	80,7	74,0	8,7	16,9	0,7	1,9	9,9	7,2
2001	78,6	75,8	10,3	14,8	0,7	1,9	10,4	7,6
2002	77,7	77,2	10,0	13,1	0,8	2,0	11,5	7,7
2003	79,3	75,4	9,8	14,5	1,0	2,0	9,9	8,2
2004	77,2	75,5	11,3	16,4	2,2	1,6	9,3	6,6
2005	76,4	75,2	12,2	16,7	2,2	1,1	9,2	7,0
2006	74,9	76,7	14,0	14,2	1,9	1,1	9,1	8,1
2007	76,1	77,9	14,5	13,2	1,4	1,1	7,9	7,8
2008	73,3	75,9	15,0	15,9	1,1	1,1	10,6	7,0
2009	71,8	75,2	13,9	15,9	0,7	1,8	13,6	7,1
2010	71,6	75,9	14,9	15,2	0,6	1,5	12,8	7,5

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

<http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=AT0020a&ti=ATG02%2E+EXPORTS+AND+IMPORTS+BY+COUNTRIES+AND+TERRITORIES+%28thsd+LVL%29&path=../DATABASEEN/atirdz/Annual%20statistical%20data/Foreign%20trade/&lang=1> [Žiūrėta 2011 08 28]

Kaip matyti iš pateiktos lentelės, Latvija, skirtingai nei Lietuva nuo pat tiriamo laikotarpio pradžios daugiausia prekiaavo su ES. Neigiama tendencija yra ta, kad prekių eksportas į ES visoje eksporto struktūroje mažėjo, o importo struktūroje – augo. Latvijai tapus ES nare, labiausiai eksportas išaugo į kaimynines valstybes taip pat ES nares Lietuvą, Lenkiją bei Estiją. Tiriamu laikotarpiu daugiausia produkcijos eksportavo į (Vakarų Europos valstybes ES nares) Jungtinę Karalystę, Vokietiją. Prekių eksporto dalis į NVS didėjo, o importo – mažėjo. Pagrindinės NVS partnerės – tos pačios šalys kaip ir Lietuvoje – Rusija ir Baltarusija. Užsienio prekybos apimtis su ELPA šalimis kito labai mažai, tačiau, kaip matyti iš pateikto paveikslo, tiek eksporto užimama dalis, tiek importo užimama dalis užsienio prekyboje mažėjo. Užsienio prekyboje su likusiu pasauliu, eksportuojama prekių dalis visoje struktūroje augo, o importuojamų – mažėjo.

Kadangi tiek Lietuvos, tiek Latvijos pagrindinė prekybos partnerė yra ES, tai apskaičiuojant RCA bei Lafay indeksą, siekiama nustatyti, kokiuose sektoriuose prekiaujant su ES šalimis Lietuva ir Latvija turi lyginamąjį pranašumą. Pateiktoje lentelėje (žr. 7 lent.) parodyta Lietuvos ir Latvijos prekybos specializacijos bei RCA indeksas.

7 lentelė Lietuvos, Latvijos RCA indeksas 2000-2010 m.

Prekių grupė	Valstybė	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Maistas, gėrimai, tabakas	Lietuva	1,02	1,02	1,02	1,10	1,35	1,57	1,67	1,92	1,55	1,68	1,65
	Latvija	0,53	0,68	0,73	0,72	0,85	1,16	1,34	1,42	1,43	1,39	1,42
Žaliavos	Lietuva	2,48	2,27	2,27	2,65	2,14	1,93	1,73	2,15	1,58	1,69	1,71
	Latvija	12,96	11,61	10,89	10,80	8,98	8,17	7,19	6,86	5,39	5,33	5,44
Mineralinis kuras, tepalai ir kitos medžiagos	Lietuva	5,70	7,59	5,82	2,62	5,31	4,37	3,66	2,45	3,82	3,95	3,80
	Latvija	0,43	0,40	0,43	0,36	0,99	1,51	0,73	0,59	0,46	0,99	0,87
Chemijos pramonės gaminiai	Lietuva	0,81	0,59	0,57	0,69	0,60	0,60	0,69	1,04	1,02	0,89	0,89
	Latvija	0,38	0,41	0,35	0,34	0,33	0,33	0,46	0,51	0,57	0,51	0,44
Kitos pagamintos prekės	Lietuva	1,30	1,24	1,31	1,40	1,21	1,12	1,12	1,09	0,89	0,98	0,93
	Latvija	1,59	1,74	1,78	1,75	1,61	1,44	1,47	1,34	1,37	1,21	1,26
Mašinos ir transporto įranga	Lietuva	0,30	0,28	0,42	0,57	0,42	0,41	0,44	0,43	0,34	0,36	0,36
	Latvija	0,13	0,15	0,16	0,18	0,19	0,30	0,36	0,42	0,53	0,61	0,54
Kiti niekur nepriskirti produktai	Lietuva	0,54	0,34	0,07	0,07	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
	Latvija	0,06	0,03	0,06	0,05	1,88	0,04	0,02	0,02	0,01	0,17	0,18

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ext_lt_intratrd&lang=en [Žiūrėta 2011 11 11]

Kaip matyti iš pateiktos lentelės (žr. 7 lent.), tiriamu laikotarpiu Lietuva didžiausią santykinį pranašumą pagal RCA rodiklį turėjo mineralinio kuro, tepalų ir kitų medžiagų eksporte. Kadangi rodiklis per visą tiriamą laikotarpį buvo didesnis negu 1, tai reiškia, jog šalyje daugiausia buvo specializuojamasi mineralinio kuro, tepalų ir kitų medžiagų eksporte. Tai visiškai natūralu, kadangi tiriamu laikotarpiu mineralinių produktų eksportas į ES vidutiniškai sudarė 22,8%. Labiausiai mineralinio kuro, tepalų ir kitų medžiagų RCA indeksas lyginant su ankstesniais metais išaugo 2004 m., padidėjo nuo 2,62 iki 5,31. Rodiklio išaugimą lėmė mineralinių produktų eksporto išaugimas, kuomet 2004 m. palyginus su 2003 m, mineralinių produktų eksportas išaugo 2,7 karto. Kaip jau buvo minėta anksčiau, didžiausia įmonė, veikianti mineralinio kuro, tepalų ir kitų medžiagų užsienio prekyboje yra AB „Orlen Lietuva“. Remiantis RCA indeksu matyti, jog šalis 2000 – 2004 m. laikotarpiu santykinį pranašumą turėjo žaliavų eksporte, kadangi, rodiklio indekso reikšmė siekė daugiau negu 1. Didžiausios įmonės veikiančios Lietuvoje žaliavų sektoriuje UAB „Swedspan Girių Bizonas“, AB „Klaipėdos mediena“. Kitų pagamintų prekių bei maisto, gėrimų, tabako sektoriai rodė neutralią padėtį ES šalių atžvilgiu. Tačiau, kaip matyti iš 7 lentelės maisto, gėrimų, tabako sektoriuose santykinis pranašumas augo. Didžiausios įmonės veikiančios šiame sektoriuje yra AB „Pieno žvaigždės“, AB „Rokiškio sūris“, AB „Žemaitijos pienas“. Prastesnė Lietuvos padėtis kitų šalių atžvilgiu buvo chemijos pramonės (tiesa, 2007 – 2008 m. laikotarpiu padėtis tapo neutralia ES atžvilgiu) sektoriuje. Didžiausios šiame sektoriuje veikiančios įmonės – AB „Lifosa“, AB „Achema“. Taip pat prastesnė padėtis kitų šalių atžvilgiu buvo mašinų ir transporto įrangos bei kitų niekur nepriskirtų gaminių atžvilgiu. Taip atsitiko dėl to, kad Lietuvos eksporte minėti sektoriai sudarė žymiai mažesnę dalį lyginant su ES šalimis.

Latvija didžiausią santykinį pranašumą turėjo žaliavų eksporte, tačiau rodiklis kiekvienais metais mažėjo. Žaliavų santykinio pranašumo mažėjimui ES mastu, įtakos turėjo žaliavų eksporto mažėjimas visoje eksporto struktūroje. Palyginus 2010 m. su 2000 m. nustatyta, jog žaliavų eksportas visoje eksporto struktūroje sumažėjo nuo 39% iki 19%. Didžiausios įmonės šioje prekių grupėje pagal eksporto apimtį būtų AS "Saldus mežrūpniecība", AS „Latvijas Finieris“, SIA „Metsaliitto Latvia“, SIA „Stora Enso Latvija“ – veikiančios medienos pramonės sektoriuje, AS „Liepājas metalurģs” – užsiimanti metalo gaminių gamyba, tiekimu. Taip pat santykinį pranašumą Latvija turėjo kitų pagamintų prekių sektoriuje, tačiau nuo 2005 m. rodiklis artėjo link vieneto, kas reiškia šalies vidutinę padėtį ES eksporto atžvilgiu. Didžiausios įmonės veikiančios šiuose sektoriuose pagal eksporto apimtį – SIA „Tehnoinform Trading“, užsiimanti popieriaus ir jo produktų gamyba, SIA „Lauma fabrics“, užsiimanti tekstilės gaminių gamyba, AS “Valmieras stikla šķiedra”, užsiimanti stiklo gaminių gamyba. Lyginamojo pranašumo Latvija neturėjo maisto produktų, gėrimų, tabako sektoriuose (tiesa RCA rodiklis išaugo 2005 m., nuo tada padėtis tapo vidutinė), didžiausios įmonės – AS „Brīvais vilnis“, AS “Latvijas balzams”, mašinų ir transporto įrangos sektoriuose – didžiausios įmonės „AS

"Daugavpils Lokomotīvu Remonta Rūpnīca", AS "Ditton pievadkēžu rūpnīca", AS "Rīgas elektromašīnbūves rūpnīca", AS "Rīgas kuģu būvētava" (Rygos vertybinių popierių birža, 2011). Taip pat lyginamojo pranašumo neturėjo mineralinio kuro, chemijos produktų, bei kitų niekur nepriskirtų produktų eksporte.

RCA indeksas geras tuo, kad lygina šalies tam tikro sektoriaus eksporto padėtį, kitų šalių atžvilgiu, tačiau, kaip jau buvo minėta anksčiau, šis indeksas neįvertina importuojamų produktų. Dėl šios priežasties buvo apskaičiuotas Lafay indeksas, kurio pagalba nustatomas šalies santykinis pranašumas atsižvelgiant ne tik į eksporto, bei taip pat į importo mastus. Žemiau pateiktoje lentelėje (žr. 8 lent.) parodytas Lietuvos ir Latvijos Lafay indeksas.

8 lentelė Lietuvos, Latvijos Lafay indeksas 2000-2010 m.

Prekių grupė	Valstybė	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Maistas, gėrimai, tabakas	Lietuva	-0,77	-0,31	0,31	0,75	1,16	1,69	1,51	2,57	-0,34	-0,68	-1,08
	Latvija	-4,02	-3,26	-3,02	-2,65	-2,11	-1,12	-0,34	0,16	-0,74	-2,69	-1,81
Žaliavos	Lietuva	1,86	1,32	1,45	2,15	1,56	1,35	1,38	2,15	1,15	0,93	1,36
	Latvija	17,15	13,85	12,80	13,01	11,40	10,36	9,17	8,95	6,74	6,11	7,49
Mineralinis kuras, tepalai ir kitos medžiagos	Lietuva	10,36	14,93	11,22	5,21	11,00	12,18	10,54	6,21	13,57	11,00	11,57
	Latvija	-1,11	-0,89	-0,93	-1,11	-1,22	0,67	-0,70	-1,11	-2,23	-1,09	-1,28
Chemijos pramonės gaminiai	Lietuva	-3,18	-4,57	-3,95	-2,76	-3,02	-3,26	-2,77	-0,33	-0,37	-3,11	-2,78
	Latvija	-3,79	-3,28	-3,71	-3,76	-3,30	-3,25	-2,15	-1,38	-1,98	-3,09	-3,82
Kitos pagamintos prekės	Lietuva	0,93	0,38	2,40	3,64	1,31	0,09	1,16	1,42	-1,10	-0,57	-0,16
	Latvija	4,60	6,93	7,92	7,36	6,84	4,40	4,89	4,30	4,77	2,48	3,82
Mašinos ir transporto įranga	Lietuva	-8,83	-11,69	-11,30	-8,95	-11,70	-12,03	-11,80	-12,00	-12,89	-7,47	-8,90
	Latvija	-12,87	-13,37	-13,10	-12,89	-11,82	-11,09	-10,87	-10,92	-6,57	-1,84	-3,75
Kiti niekur nepriskirti produktai	Lietuva	-0,38	-0,06	-0,12	-0,05	-0,32	-0,02	-0,02	-0,03	-0,03	-0,10	-0,01
	Latvija	0,04	0,01	0,04	0,03	0,22	0,03	0,01	0,01	0,00	0,12	-0,65

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ext_lt_intratrd&lang=en [Žiūrėta 2011 11 11]

Kaip matyti iš pateiktos lentelės (žr. 8 lent.), Lietuva lyginamąjį pranašumą taip pat kaip ir RCA indekse turi mineralinio kuro tepalų ir kitų medžiagų eksporte. Lyginant RCA su Lafay indeksu matyti, jog mineralinio kuro tepalų ir kitų medžiagų santykinis pranašumas kito tomis pačiomis tendencijomis išskyrus 2005 bei 2009 – 2010 m. laikotarpį. Lafay indeksas rodo, jog taip pat kaip ir RCA indekso atveju, Lietuva lyginamojo pranašumo neturėjo chemijos pramonės, mašinų ir transporto įrangos, bei kitų niekur nepriskirtų produktų. Tačiau RCA indeksas rodė chemijos pramonės gaminių neutralios

padėties atsiradimą ES šalių atžvilgiu, tačiau Lafay indeksas vis daro rodo neigiamą padėtį. Taip pat neigiama padėti kitų šalių atžvilgiu pastebėta maisto produktų, tabako, gėrimų sektoriuje (tiesa rodiklis buvo teigiamas 2002 – 2007 m. laikotarpiu), tačiau nepaisant to RCA rodiklis neigiamo padėties nerodė, skirtingai negu Lafay indeksas.

Latvija taip pat kaip ir RCA indekso atveju didžiausią santykinį pranašumą turėjo žaliavų eksporte. Tačiau kiekvienais metais santykinis pranašumas mažėjo. Taip pat Lafay indeksas rodo, jog Latvija santykinį pranašumą turėjo kitų pagamintų prekių eksporte. Visuose kituose sektoriuose išskyrus kitų, niekur nepriskirtų produktų eksportą Latvija turėjo neigiamą lyginamąjį pranašumą. Lyginant su RCA indeksu, jis rodė, jog maisto produktuose 2000 – 2004 m. laikotarpiu užfiksuotas neigiamas, o nuo 2005 m. – vidutinis lyginamasis pranašumas ES šalių atžvilgiu, tačiau Lafay indeksas, įvertinus importą, rodo, jog maisto produktų, gėrimų ir tabako sektoriaus padėtis per visą tiriamą laikotarpį išskyrus 2007 m. buvo neigiama.

Taigi, palyginus su Lietuva nustatyta, jog tiek Latvijos, tiek Lietuvos pagrindinė užsienio prekybos partnerė yra ES. Tačiau Lietuvos, tiek eksporto, tiek importo struktūroje, ES užima kiek mažesnę dalį, kadangi daugiau prekiaujama su NVS šalimis. Tiek Lietuvos, tiek Latvijos pagrindinės užsienio prekybos partnerės yra kaimyninės valstybės. Prekyba tarp kaimyninių valstybių itin padidėjo 2004 m., šalims tapus ES narėmis. Tiriamu laikotarpiu Lietuva didžiausią santykinį pranašumą pagal RCA rodiklį turėjo mineralinio kuro, tepalų ir kitų medžiagų eksporte. Tai visiškai natūralu, kadangi tiriamu laikotarpiu mineralinių produktų eksportas į ES vidutiniškai sudarė 22,8%. Latvija didžiausią santykinį pranašumą turėjo žaliavų eksporte, tačiau rodiklis kiekvienais metais mažėjo. Žaliavų santykinio pranašumo mažėjimui ES mastu, įtakos turėjo žaliavų eksporto mažėjimas visoje eksporto struktūroje. Palyginus 2010 m. su 2000 m. nustatyta, jog žaliavų eksportas visoje eksporto struktūroje sumažėjo nuo 39% iki 19%. Taip pat santykinį pranašumą Latvija turėjo kitų pagamintų prekių sektoriuje, tačiau nuo 2005 m. rodiklis artėjo link vieneto, kas reiškia šalies vidutinę padėtį ES eksporto atžvilgiu. Lietuva lyginamąjį pranašumą pagal Lafay indeksą turi mineralinio kuro tepalų ir kitų medžiagų eksporte. Latvija taip pat kaip ir RCA indekso atveju didžiausią santykinį pranašumą turėjo žaliavų eksporte. Tačiau kiekvienais metais santykinis pranašumas mažėjo. Taip pat buvo apskaičiuotas Lafay indeksas, pagal prekių grupes, viso pasaulio mastu (žr. 12, 13 priedai). Remiantis Lafay indeksu nustatyta, jog Lietuva, pasaulio mastu santykinį pranašumą turėjo avalynės, galvos apdangalų; medienos ir medienos gaminių; gyvūnų ir gyvūninės kilmės produktų eksporte. Latvija santykinį pranašumą turėjo medienos ir miedienos gaminių, tekstilės gaminių, netauriųjų metalo dirbinių eksporte.

3. LIETUVOS IR LATVIJOS MOKĖJIMŲ BALANSŲ RODIKLIŲ POVEIKIO ŠALIES EKONOMIKAI ANALIZĖ

3.1. Tiesioginių užsienio investicijų, valdžios sektoriaus išlaidų bei vidaus investicijų įtaka Lietuvos ir Latvijos einamajai sąskaitai 2000 – 2010 m.

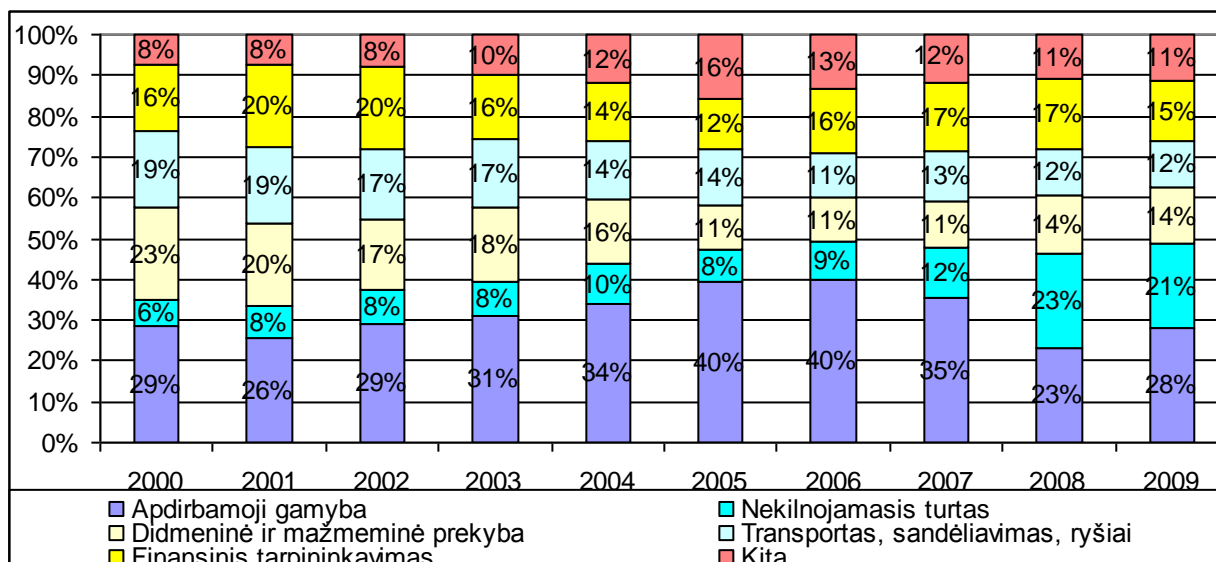
Siekiant įvertinti, kaip einamąją sąskaitą veikia tiesioginių užsienio investicijų srautas, valdžios sektoriaus išlaidos bei vidaus investicijos buvo sudarytas ekonometrinis modelis. Sudarant lygtį visi naudojami duomenys mln. eurų. Regresinės analizės pagalba buvo siekiama nustatyti, kaip einamąją sąskaitą (*ESD*) veikia tiesioginių užsienio investicijų srautas į šalį (*TUI*), valdžios išlaidos (*GOV*), vidaus investicijos (*BKF*). Atlikus regresinę analizę Lietuvai buvo gauti tokie rezultatai:

$$ESD = 290,040 - 0,303295 \cdot TUI - 0,468524 \cdot GOV - 1,08966 \cdot BKF$$

Šio modelio koreguotasis determinacijos koeficientas 0,916, o tai reiškia, kad šio regresinio modelio nepriklausomi kintamieji paaiškina priklausomą kintamąjį 91,6%. Atlikti heteroskedastiškumo ir multikolinearumo testai patvirtina, kad modelis yra gana patikimas. (žr. 13 priedas). Iš gautos regresinės lygties matyti, kad *TUI* srautas Lietuvoje daro neigiamą įtaką *ESD*. Taigi vidaus investicijoms padidėjus vienu mln. eurų, *ESD* padidės 0,303295 mln. eurų. Tačiau šis rodiklis, skirtingai negu Latvijoje nebuvo statistiškai reikšmingas.

Pereinamojo laikotarpio šalys, tokios kaip Lietuva, kurios aktyviai dalyvauja tarptautinėje prekyboje, yra patrauklios užsienio investuotojams. Dėl šios priežasties jos lengviau pritraukia užsienio kapitalą. Lietuvoje *ESD* augimas susijęs su pastoviu prekybos deficitu bei kapitalo ir finansinės sąskaitos liberalizavimu. *ESD* augimą nulėmė spartus ekonomikos augimas bei jos atvirumo didėjimas, kuris pasireiškė augančiais prekybos bei tiesioginių užsienio investicijų srautais didėjant investuotojų pasitikėjimui. Taigi, gautas tiesioginių užsienio investicijų koeficientas rodo, kad einamosios sąskaitos deficito augimas Lietuvoje yra susijęs su pastoviu prekybos deficitu bei kapitalo ir finansinės sąskaitos liberalizavimu.

Kitame puslapyje pateiktame paveiksle (žr. 13 pav.) parodyta Lietuvos *TUI* struktūra pagal ekonominės veiklos rūšis 2000 – 2010 m. proc.

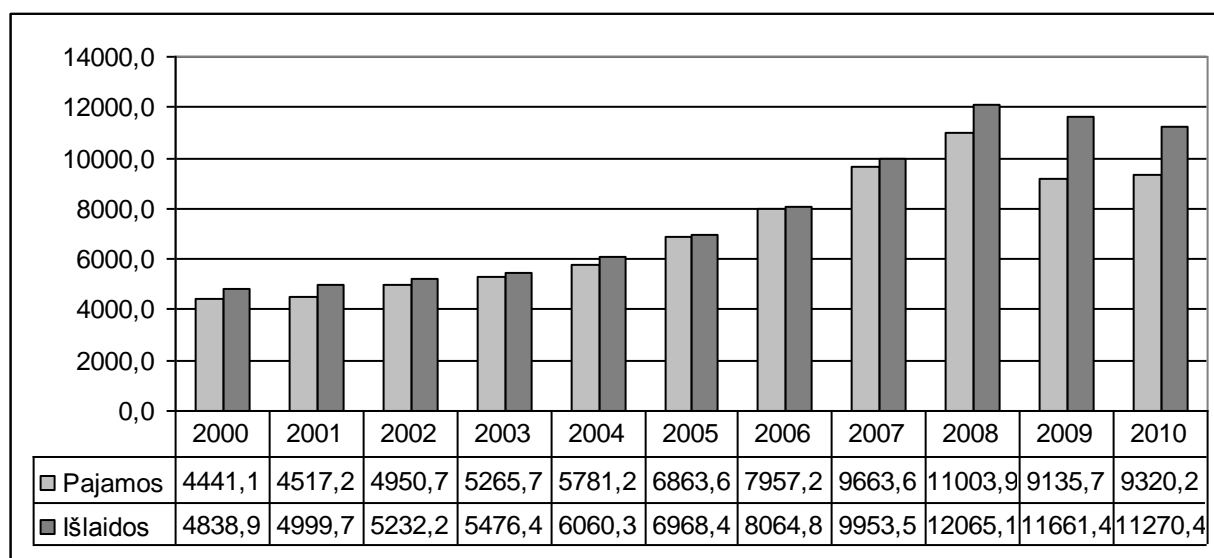

13 pav. Lietuvos TUI struktūra pagal ekonominės veiklos rūšis 2000 – 2010 m. proc.

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1024> [Žiūrėta 2011 11 14].

Iš pateikto paveikslo (žr. 13 pav.) matome, kaip TUI pasiskirsto pagal ekonominės veiklos rūšis. Kaip matyti, didžioji dauguma TUI nėra skirta eksporto konkurencingumui didinti, pvz. finansinis tarpininkavimas tiriamu laikotarpiu sudarė gana didelę dalį visų TUI t.y. finansinis tarpininkavimas tiriamu laikotarpiu sudarė nuo 12 – 20% visos TUI struktūros. Finansinis tarpininkavimas apima užsienio bankų pervedimus į Lietuvą tam, kad bankai galėtų patenkinti didelę paklausą kreditams. Kadangi didelė paskolų dalis skirta vartojimui finansuoti, kitaip tariant importui, o ne konkurencingumui didinti, dėl šios priežasties šios TUI nebuvo efektyvios. TUI į nekilnojamąjį turtą taip pat neturi jokios įtakos šalies konkurencingumui, kadangi jos nedidina eksporto konkurencingumo. Kitos TUI sudarė gana nemažą dalį, daugiausia kitų TUI sudarė elektros, dujų ir vandens tiekimas. Kadangi TUI į apdirbamąją pramonę sudarė mažiau negu pusę visų investicijų, tai galima teigti, kad TUI nebuvo labai efektyvios. Efektyvumas buvo išaugęs 2004 – 2007 m. laikotarpiu. Taigi, TUI naudojimas kelia nerimą, kadangi nemaža investicijų dalis ateityje šalies konkurencingumo nepagerins ir tai turės neigiamos įtakos einamosios sąskaitos balansui.

Regresinė analizė rodo, jog valdžios sektoriaus išlaidos taip pat turi neigiamą įtaką ESD. Gautas koeficientas – statistiškai reikšmingas. Taigi valdžios išlaidoms padidėjus vienu milijonu eurų ESD padidės 0,468524 mln. eurų. Kitame puslapyje pateiktame paveiksle parodyta (žr. 14 pav.), kaip tiriamu laikotarpiu kito valdžios sektoriaus pajamos bei išlaidos.

14 pav. Lietuvos valdžios sektoriaus pajamos bei išlaidos 2000 – 2010 m. mln. eurų

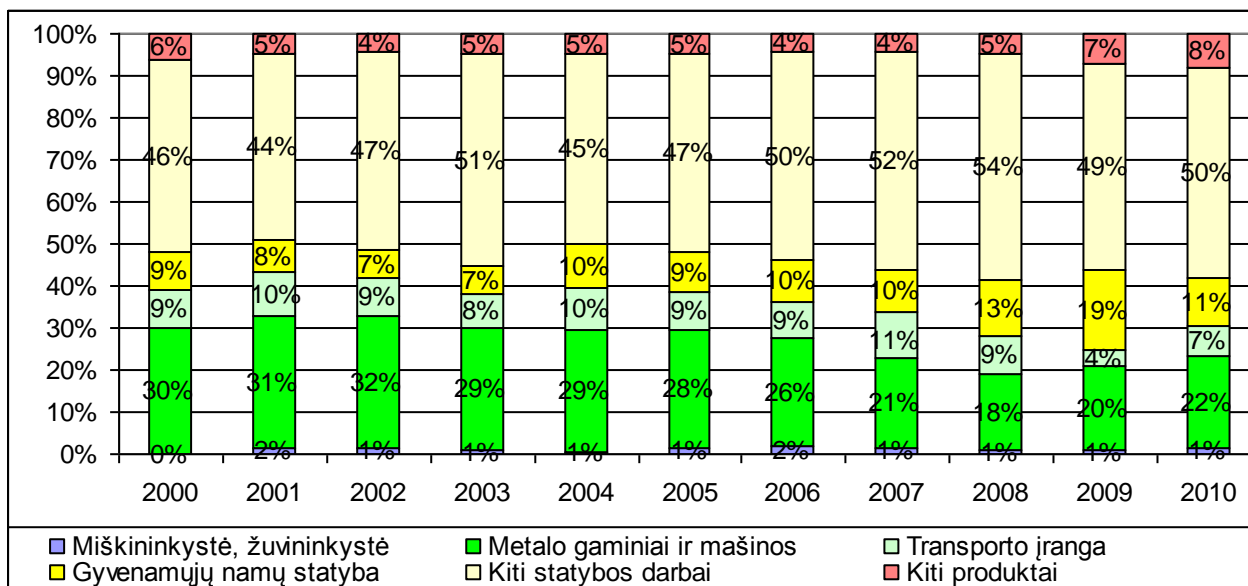
Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_a_main&lang=en [Žiūrėta 2011 11 14].

Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr 14 pav.) Lietuvoje valdžios sektoriaus išlaidos per visą tiriamą laikotarpį buvo didesnės už pajamas. Dėl didesnių išlaidų, auga valstybės skola, kuri yra našta tiek šalies biudžetui, tiek tą skolą mokantiems mokesčių mokėtojams. Augant skolos dydžiui, didėja šios skolos aptarnavimo išlaidos, t.y. didėja mokamų palūkanų dydis, ir dėl šios priežasties vis didesnė valstybės biudžeto pajamų dalis negali būti panaudota šalies socialinei, ekonominei aplinkai gerinti. Norint padengti didėjančias išlaidas, reikia arba didinti eksportą, arba papildomai skolintis. Prasidėjus krizei, Lietuvai didinti eksportą buvo pakankamai sudėtinga, kadangi pagrindinės Lietuvos eksporto partnerės – Latvija, Estija, Lenkija taip pat buvo apimtos recesijos. Valdžios sektoriaus išlaidų įtaka ESD yra netiesioginė, kadangi deficitinis biudžetas atspindi žemą taupymo normą. Dėl to šaliai tenka daugiau skolintis užsienyje ir dėl šios priežasties blogėja ESD.

Vidaus investicijos, turi neigiamą poveikį ESD. Gautas rodiklis statistiškai reikšmingas. Vidaus investicijoms padidėjus vienu mln. eurų, ESD padidės 1,08966 mln. eurų. Neigiamas vidaus investicijų koeficientas rodo, Lietuvos vidaus investicijų finansavimo poreikį užsienio lėšomis. Vertėtų pabrėžti, jog svarbu, kad vidaus investicijos būtų efektyvios, t.y. dauguma jų būtų panaudota naujų technologijų įsigijimui, gamybos efektyvumo gerinimui ir t.t., kadangi jos ilguoju laikotarpiu pagerintų einamosios sąskaitos balansą, nes būtų didinamas konkurencingumas.

Kitame puslapyje pateiktame paveiksle (žr. 15 pav.) parodyta bendrojo kapitalo formavimo pasiskirstymas pagal veiklos rūšis.

15 pav. Lietuvos bendrojo kapitalo formavimo pasiskirstymas pagal veiklos rūšis 2000 – 2010 m. proc.

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_pi6_c&lang=en [Žiūrėta 2011 11 14].

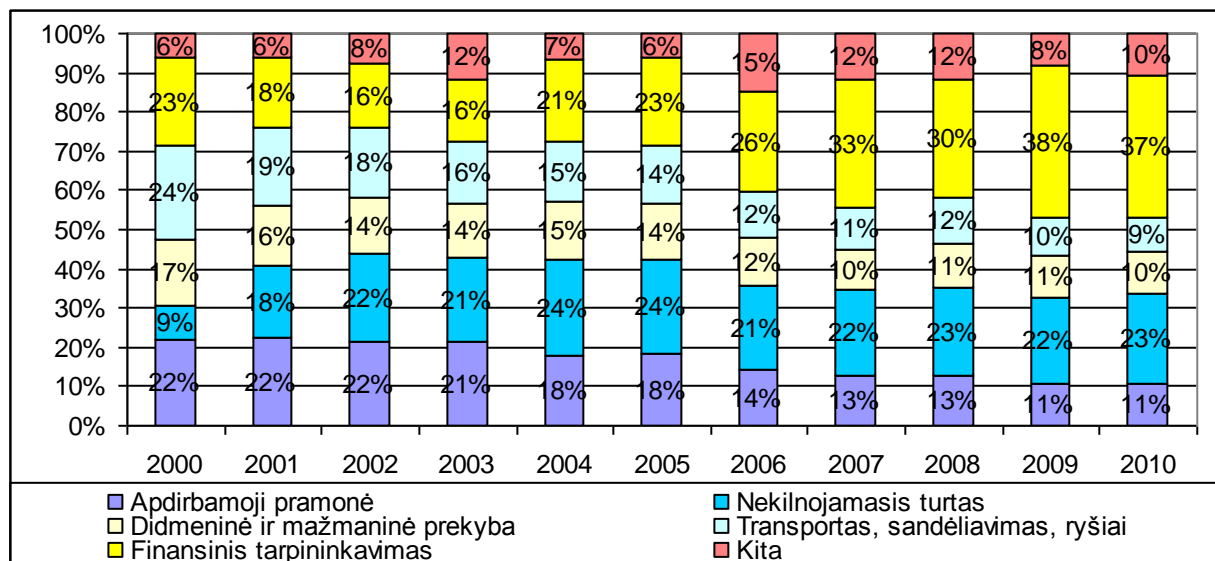
Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 15 pav.) daugiau negu pusė visų vidaus investicijų yra skirtos nekilnojamojo turto sektoriui. O nekilnojamojo turto sektorius, neturi didelės įtakos eksporto konkurencingumui didinti. Eksporto konkurencingumą turėtų didinti vidaus investicijos į metalo gaminius ir mašinas. Tačiau vidaus investicijos į šią veiklos rūšį sudarė trečdalį visų vidaus investicijų. Taigi, 15 paveikslas parodo, kad nemaža bendrojo kapitalo formavimo paskirstyta neefektyviai, todėl ilguoju laikotarpiu investicijų įtaka eksporto konkurencingumui ir einamosios sąskaitos balanso gerinimui bus gana ribota.

Apibendrinant galima teigti, jog tiek tiesioginių užsienio investicijų srautai, tiek valdžios sektoriaus išlaidos, tiek bendrojo kapitalo formavimas tiriamu laikotarpiu turėjo neigiamą įtaką ESD. Gauto modelio nepriklausomi kintamieji paaiškina priklausomą kintamąjį 91,6%, kadangi koreguotasis determinacijos koeficientas lygus 0,916. Lietuvoje, visi kintamieji išskyrus TUI srautą buvo statistiškai reikšmingi. Siekiant įvertinti kaip Latvijos einamąją sąskaitą veikia TUI srautas, valdžios sektoriaus išlaidos ir bendrojo kapitalo formavimas, sudaryta regresinė lygtis. Žemiau pateikiami Latvijos regresinės lygties rezultatai:

$$ESD = 118,588 - 1,49052 \cdot TUI - 0,589955 \cdot GOV - 0,982236 \cdot BKF$$

Šio modelio koreguotasis determinacijos koeficientas yra didesnis nei Lietuvoje 0,9467. Tai reiškia, jog nepriklausomi kintamieji paaiškina priklausomą kintamąjį 94,67%. Atlikti heteroskedastiškumo ir multikolinearumo testai patvirtina, kad modelis yra gana patikimas heteroskedastiškumo problemos nėra, o BKF multikolinearumas modelio tikslumą šiek tiek sumažino.

(žr. 14 priedas). Visi gauti regresijos koeficientai buvo statistiškai reikšmingi. Gauta regresinė lygtis rodo jog, TUI taip pat kaip ir Lietuvoje einamosios sąskaitos deficitui turi neigiamą įtaką. Tiesioginių užsienio investicijų srautui padidėjus vienu mln. eurų, Latvijos ESD padidėja 1,49052 mln. eurų. Latvijoje, taip pat kaip ir Lietuvoje, ESD augimą lėmė spartus ekonominis augimas, bei atvirumo didėjimas. Dėl šios priežasties didėjo tarptautinės prekybos srautai, taip pat, augant investuotojų pasitikėjimui, didėjo tiesioginės užsienio investicijos. Taigi, gautas tiesioginių užsienio investicijų koeficientas rodo, kad Latvijoje taip pat, kaip ir Lietuvoje ESD didėjimas yra susijęs su pastoviu prekybos deficitu bei kapitalo ir finansinės sąskaitos liberalizavimu.

16 pav. Latvijos TUI struktūra pagal ekonominės veiklos rūšis 2000 – 2010 m. proc.

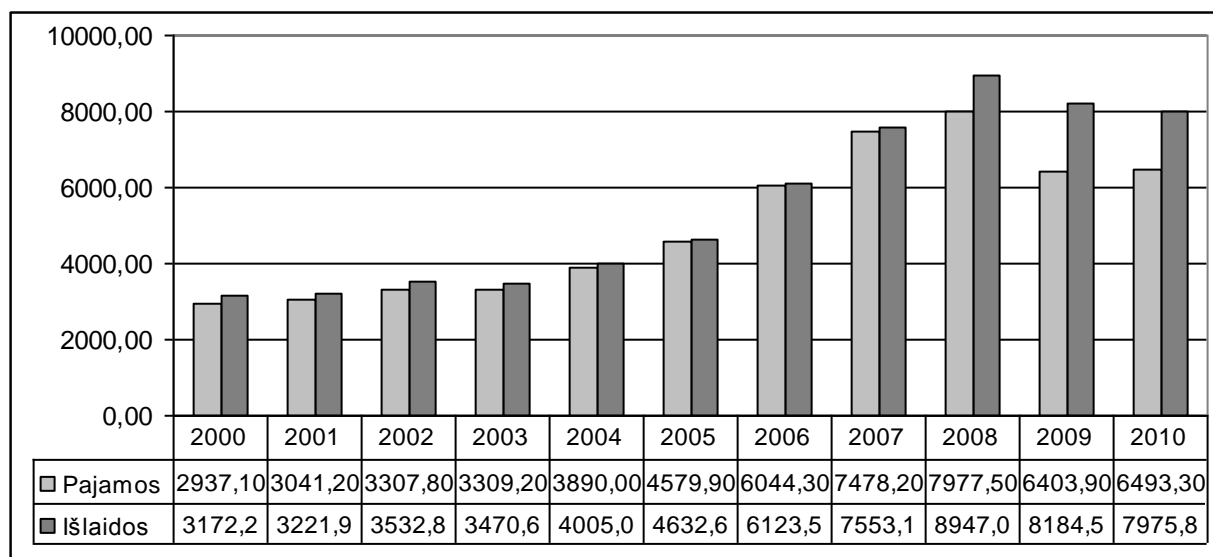
Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

<http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=IV0080a&ti=IVG08%2E+FOREIGN+INVESTMENT+STOCK+IN+COMPANY+EQUITY+CAPITAL+BY+KIND+OF+ACTIVITY+AT+END++OF+YEAR+%28thsd+lats%29&path=../DATABAS EEN/ekfin/Annual%20statistical%20data/05.%20Investment/&lang=1> [Žiūrėta 2011 11 14].

Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 16 pav.) Latvijoje TUI pasiskirsčiusios taip pat kaip ir Lietuvoje, t.y. didžioji dauguma TUI skirta ne eksporto konkurencingumo didinimui. Tačiau pastebėta, kad šis pasiskirstymas yra dar prastesnis nei Lietuvoje. Kadangi TUI į apdirbamąją pramonę tiriamu laikotarpiu vidutiniškai sudarė 17%, kai tuo tarpu Lietuvoje šis rodiklis siekė 31%, tai reiškia, kad investicijų dalis Latvijoje konkurencingumui didinti yra mažesnė nei Lietuvoje, ir tai, lyginant su Lietuva, ilguoju laikotarpiu turės didesnę neigiamą įtaką einamosios sąskaitos balansui. 2000 – 2004 m. laikotarpiu TUI dalis į kiekvieną veiklos rūšį buvo panaši, tačiau 2005 – 2010 m. laikotarpiu itin išaugo TUI dalis į finansinio tarpininkavimo bei nekilnojamojo turto veiklas, o sumažėjo į apdirbamąją pramonę. Tai yra neigiama tendencija, kadangi tai rodo, jog pastaruosius kelerius metus TUI skiriamos veiklos sritis, neturinčioms didelės įtakos eksporto konkurencingumo didinimui.

Valdžios išlaidos, remiantis gautais rezultatais, taip pat kaip ir Lietuvoje, turi neigiamą įtaką ESD. Valdžios išlaidoms išaugus vienu mln. eurų, ESD sumažėja 0,589955 mln. eurų. Žemiau

pateiktame paveiksle (žr. 17 pav.) parodyta Latvijos valdžios sektoriaus pajamos ir išlaidos 2000 – 2010 m. laikotarpiu, mln. eurų.

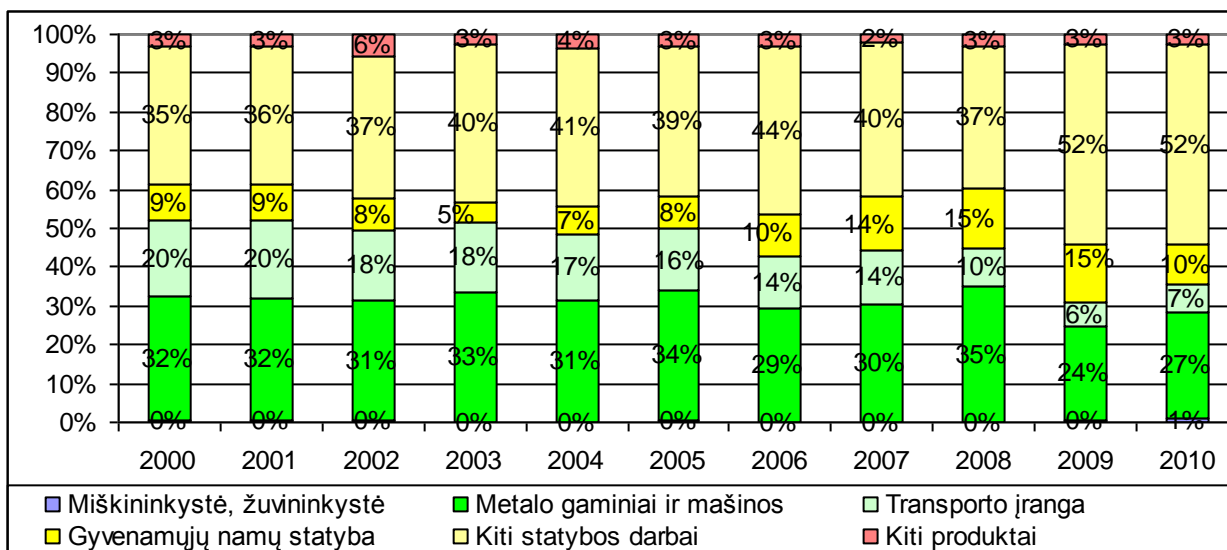
17 pav. Latvijos valdžios sektoriaus pajamos bei išlaidos 2000 – 2010 m. mln. eurų

Šaltinis: sudaryta pagal: priega per internetą:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_a_main&lang=en [Žiūrėta 2011 11 14].

Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 17 pav.), Latvijoje, taip pat kaip ir Lietuvoje, per visą analizuojamą laikotarpį valdžios sektoriaus išlaidos viršijo pajamas. Ypač šis skirtumas pradėjo didėti 2008 m. Siekiant kompensuoti šį skirtumą, valdžios sektorius turėjo skolintis. Ekonomistų nuomone, valstybinio sektoriaus skolinimasis gali paskatinti ekonomikos augimą, tačiau yra rizika, jog dėl per didelio naudojimosi kreditais, gali atsirasti papildomų šalies biudžeto išlaidų, kurios apsunkintų šalies ekonomikos plėtrą. Tas ir atsitiko Latvijai, kuomet savų valiutos rezervų einamosios sąskaitos deficitui padengti neužteko, todėl ji buvo priversta prašyti Tarptautinio Valiutos Fondo pagalbos. Augantis fiskalinis deficitas – tai tam tikras persiskirstymas tam dabartinės ir būsimųjų kartų. Dabartiniai mokesčių mokėtojai kaupia valstybės skolą, o būsimieji – turės ją aptarnauti. Kaip buvo minėta anksčiau, valdžios sektoriaus išlaidų įtaka ESD yra netiesioginė, kadangi turint deficitinį biudžetą, mažinamas nacionalinis taupymas. Dėl šios priežasties šaliai reikia daugiau skolintis užsienyje, kas lemia ESD blogėjimą.

Vidaus investicijos taip pat kaip ir Lietuvoje tiriamu laikotarpiu turėjo neigiamos įtakos ESD. Vidaus investicijoms padidėjus vienu mln. eurų, ESD padidės 0,982236 mln. eurų. Neigiamas vidaus investicijų koeficientas, rodo Latvijos vidaus investicijų finansavimo poreikį užsienio lėšomis. Tačiau dėl vidaus investicijų finansavimo poreikio padidėjus ESD nevisuomet turėtų būti vertinamas neigiamai. Tuo atveju, jei investicijos skiriamos gamybos pajėgumui didinti, gerėja šalies perspektyva sumažinti skolą. Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 18 pav.) parodyta Latvijos bendrojo kapitalo pasiskirstymas.

18 pav. Latvijos bendrojo kapitalo formavimo pasiskirstymas pagal veiklos rūšis 2000 – 2010 m. proc.

Šaltinis: sudaryta pagal: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_pi6_c&lang=en [Žiūrėta 2011 11 14].

Remiantis pateiktu paveikslu (žr. 18 pav.), galima teigti, jog Latvijos bendrojo pasiskirstymas tiriamu laikotarpiu buvo šiek tiek efektyvesnis nei Lietuvoje. Taip atsitiko dėl to, kad lyginant su Lietuva, vidaus investicijos į kitus statybos darbus, gyvenamųjų namų statybą, užėmė mažesnę dalį visų vidaus investicijų. Apskaičiavus nustatyta, jog tiriamu laikotarpiu vidaus investicijos į kitus statybos darbus sudarė 41%, o investicijos į gyvenamųjų namų statybą – 10% visų vidaus investicijų. Lietuvoje šie rodikliai atitinkamai sudarė 49% į kitus statybos darbus bei 10% į gyvenamųjų namų statybą. Investicijos į namų statybą, nedidina eksporto konkurencingumo. Taip pat Latvijoje 2000 – 2005 m. laikotarpiu lyginant su Lietuva buvo daugiau investuota į transporto įrangą. O tai turėjo teigiamos įtakos eksporto konkurencingumui didinti, kadangi vidaus investicijos į transporto įrangą apima transporto priemonių gamybą – variklinių transporto priemonių, bei kitų rūšių transporto įrangą – laivų, geležinkelių, motociklų, dviračių gamybą – tai šias priemones šalis vėliau galėjo eksportuoti. Tačiau nepaisant to 2006 – 2010 m. laikotarpiu investicijos į transporto priemonių įrangą visoje bendrojo kapitalo dalyje sumažėjo ir tai turėjo neigiamos įtakos šalies eksporto konkurencingumui.

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog abiejose šalyse tiesioginių užsienio investicijų srautai, valdžios sektoriaus išlaidos ir bendrasis kapitalo formavimas turėjo neigiamos įtakos šių šalių ESD. Lietuvoje gauto modelio nepriklausomi kintamieji paaiškina priklausomą kintamąjį 91,6%, kadangi koreguotasis determinacijos koeficientas lygus 0,916, kai tuo tarpu Latvijoje gauto modelio nepriklausomi kintamieji paaiškina priklausomą kintamąjį 94,67%. Analizuojant tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymą, pagal ekonominės veiklos rūšis buvo nustatyta, jog abiejose šalyse dauguma jų buvo skirta ne eksporto konkurencingumo didinimui. Dėl šios priežasties investicijų dalis ateityje

šalies konkurencingumo nepagerins, ir tai turės neigiamos įtakos einamosios sąskaitos balansui. Tačiau palyginus TUI efektyvumo pasiskirstymą, nustatyta, jog Lietuvoje TUI daugiau orientuotos į konkurencingumo didinimą negu Latvijoje. Tai įrodo investicijų dalis į apdirbamąją pramonę – Lietuvoje šis rodiklis vidutiniškai sudarė 31% visos TUI dalies, kaip tuo tarpu Latvijoje rodiklis siekė 17%. Abiejuose valstybėse valdžios sektoriaus išlaidos buvo didesnės už pajamas ir tai darė neigiamą įtaką ESD. Vertinant Lietuvą ir Latviją vidaus investicijų atžvilgiu, galima teigti, jog Latvijoje vidaus investicijos tiriamo laikotarpio pradžioje buvo pasiskirsčiusios efektyviau negu Lietuvoje, tačiau vėliau Latvijos padėtis tapo panaši į Lietuvos. Abiejose šalyse daugiau kaip 50% vidaus investicijų sudarė investicijos, skirtos gyvenamųjų ir kitų pastatų statybai, o tai reiškia, jog ateityje tai neturės didelės įtakos augti eksporto konkurencingumui ir dėl šios priežasties tai turės neigiamos įtakos einamosios sąskaitos balansui.

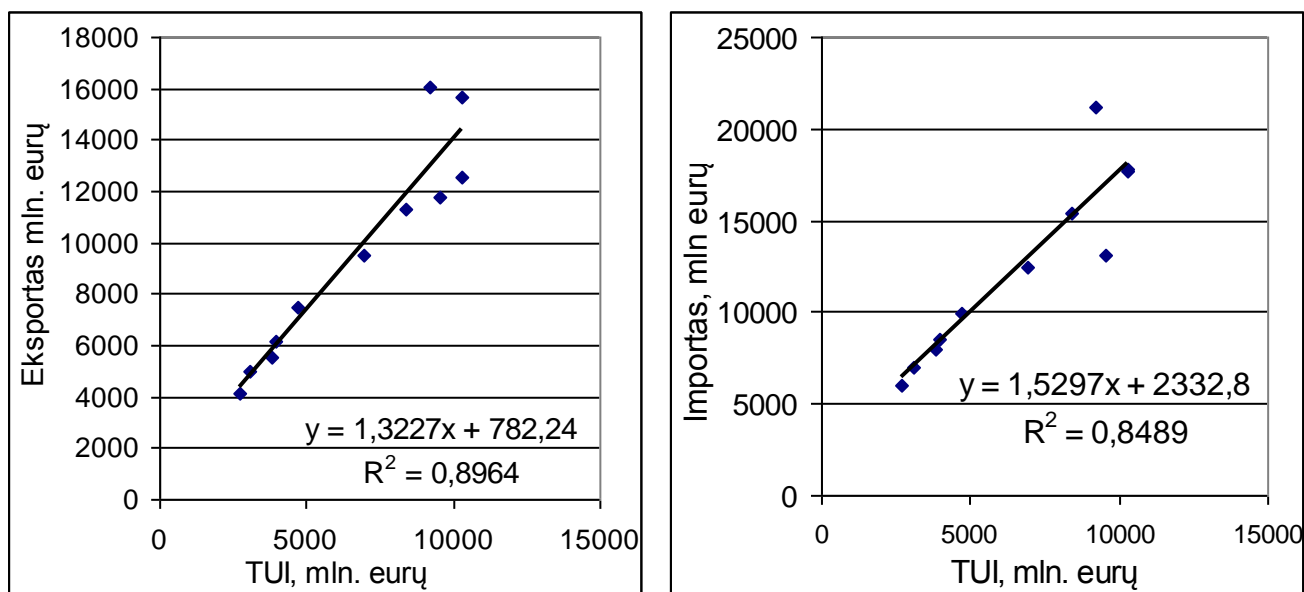
3.2. Einamosios sąskaitos, tiesioginių užsienio investicijų bei kitų investicijų įtaka Lietuvos ir Latvijos ekonominiam augimui 2000 – 2010 m.

Daugialypės regresijos pagalba, buvo siekta sudaryti modelį, kaip ESD, TUI srautas, kitų investicijų srautas veikia šalies realiojo BVP augimą, tačiau bendro modelio tiek Lietuvai, tiek Latvijai pritaikyti nepavyko. Lietuvoje modelio pritaikyti nepavyko dėl statistiškai nereikšmingų regresijos koeficientų, bei dėl to, kad koreguotasis determinacijos koeficientas priklausomą kintamąjį paaiškino 27,33%. Latvijoje modelio pritaikyti nepavyko dėl statistiškai nereikšmingų regresijos koeficientų, bei didelio nepriklausomų kintamųjų multikolinearumo (žr. 15, 16 priedai).

Kadangi didžiausią dalį finansinėje sąskaitoje tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje užėmė tiesioginės užsienio investicijos bei kitos investicijos, dėl šios priežasties tiriama kaip šie rodikliai veikė BVP apimtis. Tiriant priklausomybę pirmiausia buvo siekiama išsiaiškinti kaip TUI srautai veikia, eksporto bei importo apimtis. Taip pat kaip kitų investicijų srautas veikia BVP (rinkos kainomis) apimtis. Tačiau gautų, regresinių lygčių koreliacijos koeficientai rodė vidutinius ryšio stiprumus, bei determinacijos koeficientai turėjo mažas reikšmes (žr. 17 – 22 priedus). Dėl šios priežasties duomenys paimti iš šalių tarptautinių investicijų balanso, kadangi šis balansas glaudžiai susijęs su mokėjimų balansu.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, tiesioginių užsienio investicijų nauda vertinama nevienareikšmiškai. Taip yra todėl, kad jos skirtingai veikia investicijas priimančios šalies ekonomiką. Šalis, besiorientuojanti į inovacijų kūrimą, informacines sistemas, pritraukia „aukštos kokybės“ tiesiogines užsienio investicijas. Kita vertus į tam tikrą šalį investuojama, siekiant pasinaudoti pigiais investicijas priimančios šalies ištekliais. Kadangi eksportas bei importas yra BVP skaičiuojant išlaidų metodu sudėtinės dalys, tai siekiant nustatyti tiesioginių užsienio investicijų įtaką eksporto ir importo apimtims, panaudota regresinė analizė.

Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 19 pav.) parodyta tiesioginių užsienio investicijų bei eksporto ir importo apimties tarpusavio priklausomybė Lietuvoje 2000 – 2010 m. laikotarpiu.

19 pav. Lietuvos tiesioginių užsienio investicijų bei eksporto ir importo apimties tarpusavio priklausomybė

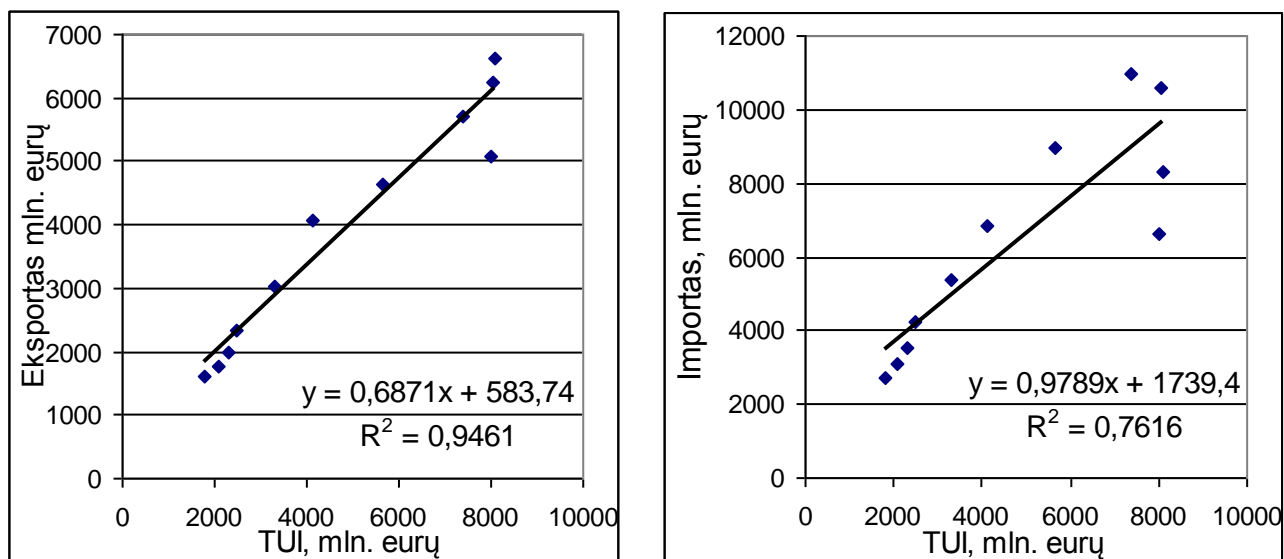
Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M2030301&PLanguage=0> [Žiūrėta: 2011 11 10].

<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M6050301&PLanguage=0> [Žiūrėta: 2011 11 10].

Tarp tiesioginių užsienio investicijų ir eksporto apimties buvo nustatytas stiprus koreliacinis ryšys $r=0,947$. Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 19 pav.), TUI turi teigiamą įtaką šalies eksporto apimties didėjimui. Determinacijos koeficientas rodo, jog modelis paaiškina 89,64% eksporto duomenų sklaidos. TUI taipogi turi įtakos importo kitimui. Tarp TUI ir importo nustatytas stiprus, tačiau kiek silpnesnis, negu tarp TUI ir eksporto, koreliacinis ryšys $r=0,921$. Determinacijos koeficientas rodo, kad modelis paaiškina 84,89% importo duomenų sklaidos. Regresinės lygtys rodo, jog TUI importą padidins labiau negu eksportą, t.y. tiesioginėms užsienio investicijoms padidėjus vienu mln. eurų importas išauga 2334,3297 mln. eurų, kai tuo tarpu eksportas padidėja – 783,5627 mln. Kadangi skaičiuojant bendrąjį vidaus produktą išlaidų metodu, įvertinamas eksporto ir importo skirtumas, tai galima daryti išvadą, kad Lietuvoje tiesioginės užsienio investicijos, labiau veikdamos importo apimtį, mažina bendrojo šalies produkto apimtį per grynąjį eksportą

Kitame puslapyje pateiktame paveiksle (žr. 20 pav.) parodyta tiesioginių užsienio investicijų bei eksporto ir importo apimties tarpusavio priklausomybė Latvijoje 2000 – 2010 m. laikotarpiu.

20 pav. Latvijos tiesioginių užsienio investicijų bei eksporto ir importo apimties tarpusavio priklausomybė

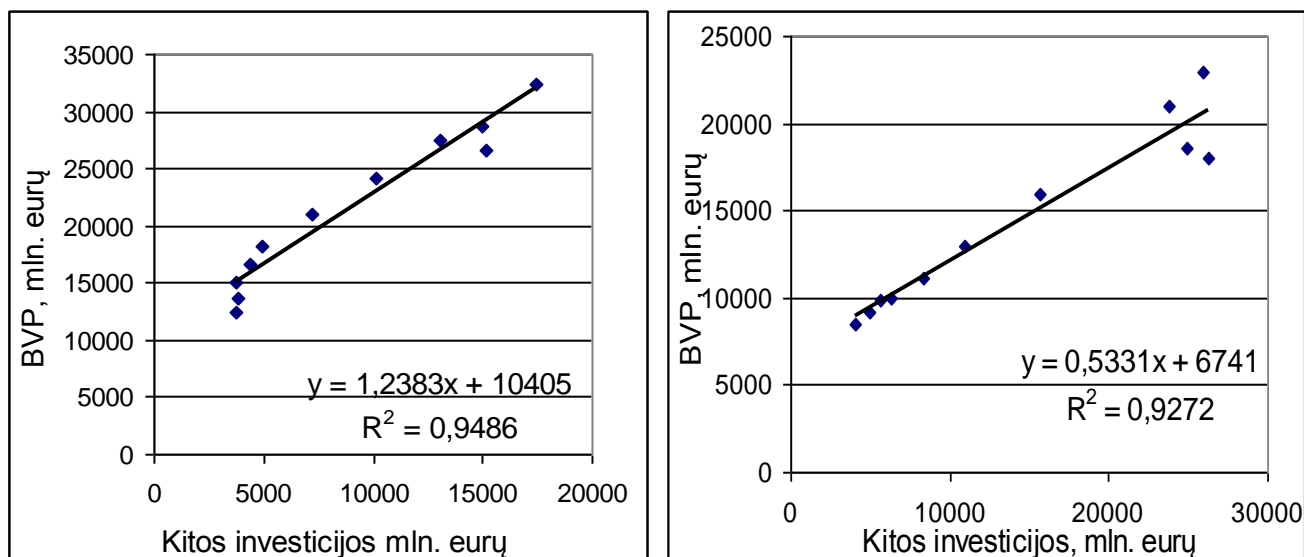
Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=22&table_level_1=&tables=6&lang=2 &period-f=2000&period-t=2010&periodiskums=1¤cy=2&bopsy_lim=0&mervieniba=1 [Žiūrėta: 2011 11 10].

<http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=AT0010a&ti=ATG01%2E+EXPORTS+AND+IMPORTS+BY+GROUPING+OF+COUNTRIES+%28thsd+LVL%29&path=../DATABASEEN/atirdz/Annual%20statistical%20data/Foreign%20trade/&lang=1> [žiūrėta: 2011 11 10].

Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 20 pav.), Latvijoje, taip pat kaip ir Lietuvoje, TUI veikė eksporto bei importo apimties kitimą. Latvijoje tarp tiesioginių užsienio investicijų ir eksporto apimties nustatytas labai stiprus koreliacinis ryšys $r = 0,973$. Šis ryšys yra stipresnis nei Lietuvoje. Determinacijos koeficientas rodo, jog modelis paaiškina 94,61% eksporto duomenų sklaidos. Tarp TUI ir importo apimties kitimo koreliacijos koeficientas $r=0,873$. Tačiau determinacijos koeficientas, yra žymiai mažesnis. Determinacijos koeficientas rodo, jog modelis paaiškina 76,16% importo duomenų sklaidos. Regresinė analizė rodo, jog Latvijoje taip pat kaip ir Lietuvoje, TUI importą padidins labiau negu eksportą, t.y. tiesioginėms užsienio investicijoms padidėjus vienu milijonu eurų importas padidėja 1740,3789, kai tuo tarpu eksportas padidėja 584,4271 mln. eurų. Taigi, galima daryti išvadą, jog abiejose šalyse tiesioginės užsienio investicijos, labiau veikia importo pokyčius, o tai reiškia, jog mažinamos šalies bendrojo produkto apimtys per grynąjį eksportą.

Kadangi tiek Lietuvos, tiek Latvijos mokėjimų balanse, didelę reikšmę turėjo kitų investicijų srautas, tai siekiama nustatyti, kaip kitos investicijos veikia BVP kitimą. Sekančiame puslapyje pateiktame paveiksle (žr. 21 pav.) parodyta kitų investicijų ir BVP rinkos kainomis tarpusavio priklausomybė.

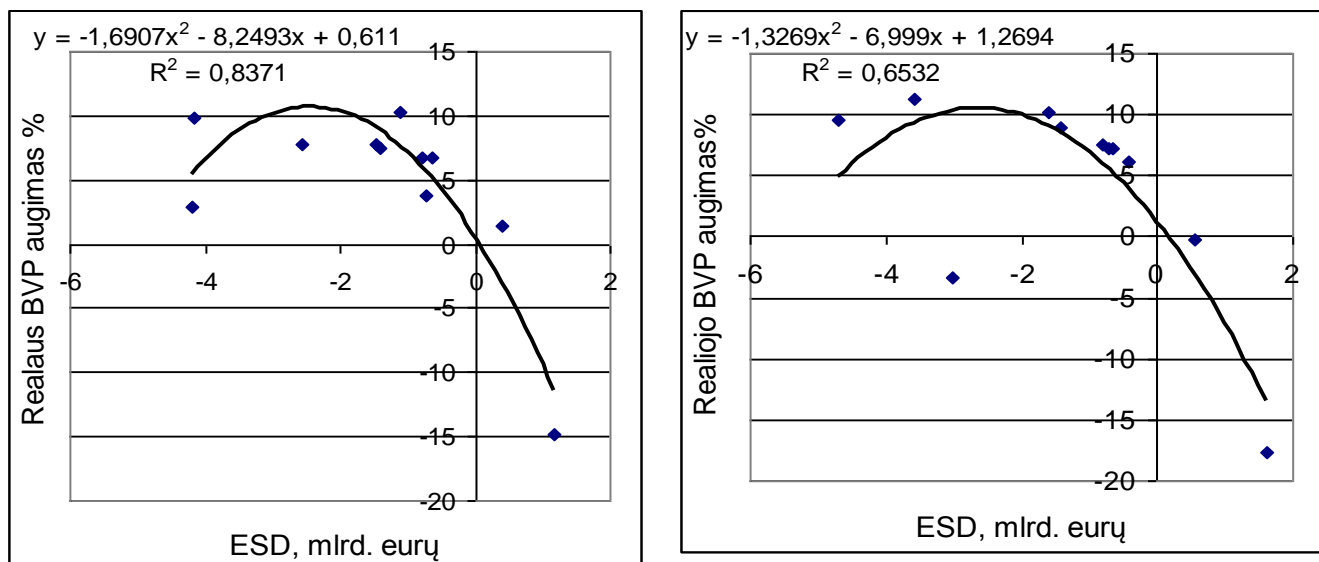

21 pav. Lietuvos ir Latvijos kitų investicijų tarpusavio priklausomybė su BVP

Šaltinis: sudaryta pagal: http://lb.lt/stat_pub/statbrowser.aspx?group=8025&lang=lt [Žiūrėta: 2011 11 10].
http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=22&table_level_1=&tables=6&lang=2&period-f=2000&period-t=2010&periodiskums=1¤cy=2&bopsy_lim=0&mervieniba=2 [Žiūrėta: 2011 11 10].
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_gdp_c&lang=en [Žiūrėta: 2011 11 10].

Kaip matyti iš pateikto paveikslo (žr. 21 pav.), tiek Lietuvoje tiek Latvijoje, kitos investicijos stipriai veikia BVP variaciją. Lietuvoje tarp kitų investicijų ir BVP rinkos kainomis užfiksuotas labai stiprus koreliacinis ryšys $r=0,973$. Kitos investicijos Lietuvoje, teigiamai veikia BVP kitimą. Determinacijos koeficientas rodo, jog modelis paaiškina 94,86% duomenų sklaidos. Latvijoje tarp kitų investicijų ir BVP rinkos kainomis užfiksuotas taip pat labai stiprus koreliacinis ryšys $r=0,962$. Latvijoje, taip pat kaip ir Lietuvoje, kitos investicijos teigiamai veikia BVP kitimą. Determinacijos koeficientas rodo, jog modelis paaiškina 92,72% duomenų sklaidos. Palyginus Lietuvą su Latvija matyti, jog Lietuvoje kitos investicijos BVP kitimą veikia labiau negu Latvijoje, kadangi $1,2383 > 0,5331$.

Regresinės lygties pagalba taip pat įvertinta, kaip visas ESD veikia realiojo BVP augimą. Kitame puslapyje pateiktame paveiksle (žr. 22 pav.) parodyta Lietuvos ir Latvijos ESD tarpusavio priklausomybė su realiojo BVP kitimu.

22 pav. Lietuvos ir Latvijos ESD tarpusavio priklausomybė su realiojo BVP kitimu

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://lb.lt/statistics/statbrowser.aspx?lang=lt&orient=vert&date_type=4&Year0=2000&Year1=2011&Q1=1&Q2=1&Q3=1&Q4=1&group=7233 [Žiūrėta: 2011 11 10].

http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=19&table_level_1=&tables=3&lang=2&period-f=2000&period-t=2010&periodiskums=1¤cy=2&bopsy_lim=0&mervieniba=2 [Žiūrėta: 2011 11 10].

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsieb020&plugin=1> [Žiūrėta: 2011 11 10].

Remiantis 2000 – 2010 m. statistinių duomenų atliktais skaičiavimais nustatyta, jog Lietuvoje tarp ESD ir realaus BVP augimo vidutinio stiprumo neigiamas parabolinis vidutinis koreliacijos koeficientas $r = -0,5576$. Gautas determinacijos koeficientas – 0,8371 reiškia, jog modelis paaiškina 83,71% duomenų sklaidos. Latvijoje tarp ESD ir realaus BVP augimo nustatytas taip pat neigiamas parabolinis vidutinis koreliacinjos koeficientas $r = -0,5699$. Gautas determinacijos koeficientas – mažesnis nei Lietuvoje 0,6532. Tai reiškia jog modelis paaiškina 65,32% duomenų sklaidos. Taigi, tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje ESD padidėjimas mažina realiojo BVP augimą. Tačiau Lietuvoje ESD padidėjimas realiojo BVP augimą mažina labiau negu Latvijoje, kadangi $1,6907 > 1,3269$.

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog tiek Latvijoje, tiek Lietuvoje tiesioginės užsienio investicijos, labiau veikia importo pokyčius, o tai reiškia, jog abiejose šalyse mažinamos šalies bendrojo vidaus produkto apimtys per grynąjį eksportą. Abiejose šalyse kitos investicijos turi teigiamos įtakos BVP apimčiai, tačiau Lietuvoje kitos investicijos BVP augimą padidins labiau negu Latvijoje. Tiriant ESD poveikį realiojo BVP augimui, abiejose šalyse buvo nustatytas vidutinis neigiamas koreliacijos koeficientas. Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje ESD kitimas, turi neigiamos įtakos realiojo BVP augimui, tačiau Lietuvoje ESD padidėjimas, realiojo BVP augimą mažina labiau negu Latvijoje. Taigi, tarptautinių ekonominių santykių palaikymas daro tiesioginį poveikį abiejų šalių ekonominiam augimui.

IŠVADOS

1. Mokėjimų balansas apibrėžiamas kaip statistinė ataskaita, parodanti šalies ekonomines operacijas su užsieniu. Pagrindinis šios statistinės ataskaitos tikslas – parodyti šalies ryšių su užsieniu subalansuotumo lygį. Mokėjimų balansą sudaro einamoji, kapitalo bei finansinė sąskaitos. Einamojoje sąskaitoje parodoma šalies užsienio prekyba, pajamos ir einamieji pervedimai, o kapitalo bei finansinėje sąskaitoje parodoma užsienio turto ir įsipareigojimų kitimas. Šalies mokėjimų balansas yra svarbus tuo, kad nagrinėjant šalies makroekonominis procesus, remiantis šia ataskaita galima nustatyti, kaip kinta šalies konkurencingumas, ar pagamintos prekės turi paklausą užsienio šalyse bei kaip kinta šalies finansiniai reikalavimai ir įsipareigojimai kitoms šalims. Daugiausia mokslinės literatūros pateikiama mokėjimų balanso krizės, mokėjimų balanso reguliavimo, mokėjimų balanso ryšio su šalies išsivystymu temomis, mokėjimų balanso modeliai kuriami siekiant įvertinti mokėjimų balanso poveikį šalies ekonomikai, mokėjimų balanso krizės modeliai bei mokėjimų balanso pusiausvyros modeliai. Nors mokslinėje literatūroje pateikiama daug mokėjimų balanso reguliavimo teorijų bei modelių, tačiau praktikoje juos pritaikyti sunku, kadangi daug prielaidų bei atsiribojama nuo įvairių veiksnių.

2. Tiriamu laikotarpiu Lietuvos ir Latvijos mokėjimų balansų kitimas buvo panašus. Abiejų šalių einamoji sąskaita, tiriamu laikotarpiu išskyrus 2009 – 2010 m. buvo deficitinė. Abiejų šalių einamosios sąskaitos deficitas ėmė augti tapus ES narėmis. Didžiausią įtaką einamosios sąskaitos deficito susidarymui turėjo neigiamas prekių balansas, kuris 2000 – 2008 m. laikotarpiu Lietuvoje vidutiniškai sudarė 58,65% einamosios sąskaitos struktūros, o Latvijoje 67,32%. Aukščiausią lygį einamosios sąskaitos deficitas Latvijoje buvo pasiekęs 2007 m., Lietuvoje – 2008 m. Tai galima paaiškinti tuo, kad recesija Latvijoje prasidėjo kiek anksčiau nei Lietuvoje. 2009 m. abiejose šalyse atsirado einamosios sąskaitos perteklius, tačiau sekančiais metais, šis perteklius sumažėjo. Tikėtina tendencija, kad vėliau einamosios sąskaitos deficitas vėl išaugs. Siekiant jį sumažinti, reikia mažinti importą, skatinant abiejų šalių piliečius pirkti savo šalyje pagamintas prekes. Tiek Lietuvos, tiek Latvijos einamosios sąskaitos struktūros pasikeitimas intensyviausiais lyginant su ankstesniais bei lyginant su baziniais metais buvo 2009 m. Didžiausią įtaką tokiam pasikeitimui abiejose šalyse turėjo neigiamo prekių balanso sumažėjimas bei pajamų balanso pertekliaus atsiradimas.

Palyginus Lietuvos ir Latvijos einamosios sąskaitos deficito finansavimo šaltinius nustatyta, jog abiejose šalyse kapitalo sąskaita augo, o jų augimui įtakos turėjo neatlygintinai pervedamas kapitalas, kuris didėjo dėl spartesnio ES struktūrinių fondų panaudojimo. Palyginus Lietuvos ir Latvijos finansines sąskaitas, nustatyta, jog Lietuvos padėtis 2000 – 2002 m. laikotarpiu buvo geresnė negu Latvijos, kadangi tuo metu Lietuvos einamosios sąskaitos deficitas daugiausia buvo finansuojamas tiesioginėmis užsienio investicijomis. Tuo tarpu Latvijoje nuo pat analizuojamo laikotarpio pradžios

kitos investicijos turėjo didelę reikšmę finansuojant Latvijos einamosios sąskaitos deficitą. Tiesioginių užsienio investicijų dydis itin augo 2004 – 2008 m. laikotarpiu. Tai galima sieti su šalių įstojimu į ES, kadangi atsivėrusios sienos sudarė geresnes galimybes užsienio investuotojams, bei tai, jas imta laikyti kaip stabilesnėmis bei geresnes perspektyvas turinčiomis šalimis. Neigiama tendencija yra ta, jog tiesioginių užsienio investicijų srautai sumažėjo prasidėjus abiejų šalių ekonomikų recesijoms. Abiejose šalyse kitų investicijų dydžiui daugiausia įtakos turėjo paskolų importuojamų per bankinį sektorių išaugimas. Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje jos augo, dėl perdėto optimizmo bei lūkesčių, kuriuos paskatino gerėjančios gyvenimo sąlygos dėl nedarbo lygio mažėjimo, bei darbo užmokesčio augimo. 2009 – 2010 abiejose šalyse pastebėtas kitų investicijų srautas į užsienį, taip atsitiko dėl grąžinamų privačiojo sektoriaus skolų, dėl kurių mažėjo įsiskolinimas už prekes ir paslaugas. Abiejose šalyse kitų investicijų srautas į užsienį būtų dar didesnis, tačiau jį mažino abiejų valstybių vyriausybių gautos paskolos. Palyginus Lietuvos ir Latvijos gautas valstybių paskolas, nustatyta, jog Latvijoje jos buvo didesnės.

3. Tiek Lietuvos, tiek Latvijos pagrindinė užsienio prekybos partnerė yra ES. Tačiau Lietuvos, eksporto bei importo struktūroje, ES užima kiek mažesnę dalį negu Latvijoje, kadangi tiriamu laikotarpiu daugiau buvo prekiaujama su NVS šalimis. Tiek Lietuvos, tiek Latvijos pagrindinės užsienio prekybos partnerės yra kaimyninės valstybės. Prekyba tarp kaimyninių valstybių itin padidėjo 2004 m., šalims tapus ES narėmis. RCA ir Lafay indeksai parodė, jog tiriamu laikotarpiu Lietuva didžiausią santykinį pranašumą pagal ES šalyse turėjo mineralinio kuro, tepalų eksporte, Latvija – žaliavų eksporte. Lafay indeksas, pagal prekių grupes, viso pasaulio mastu parodė, jog Lietuva, santykinį pranašumą turėjo avalynės, galvos apdangalų; medienos ir jos gaminių; gyvūnų ir gyvūninės kilmės produktų eksporte. Latvija santykinį pranašumą turėjo medienos ir jos gaminių, tekstilės gaminių, netauriųjų metalo dirbinių eksporte.

4. Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje tiesioginių užsienio investicijų srautai, valdžios sektoriaus išlaidos ir bendrasis kapitalo formavimas turėjo neigiamos įtakos šių šalių einamosios sąskaitos deficitui. Buvo nustatyta, jog abiejose šalyse dauguma tiesioginių užsienio investicijų skirta ne eksporto konkurencingumo didinimui. Dėl šios priežasties investicijų dalis ateityje abiejų šalių konkurencingumo nepagerins, ir tai turės neigiamos įtakos einamosios sąskaitos balansui. Tačiau Lietuvoje tiesioginės užsienio investicijos daugiau orientuotos į konkurencingumo didinimą negu Latvijoje. Abiejuose valstybėse valdžios sektoriaus išlaidos buvo didesnės už pajamas, ir tai darė neigiamą įtaką einamajai sąskaitai. Vertinant Lietuvą ir Latviją vidaus investicijų atžvilgiu, galima teigti, jog Latvijoje vidaus investicijos tiriamo laikotarpio pradžioje buvo pasiskirsčiusios efektyviau negu Lietuvoje, tačiau vėliau Latvijos padėtis tapo panaši į Lietuvos. Kadangi abiejose šalyse daugiau kaip 50% vidaus investicijų sudarė investicijos, skirtos gyvenamųjų ir kitų pastatų statybai, tai reiškia,

jog ateityje jos neturės didelės įtakos augti eksporto konkurencingumo augimui, ir dėl šios priežasties tai turės neigiamos įtakos einamosios sąskaitos balansui.

5. Atlikus mokėjimų balansą sudarančių rodiklių poveikį Lietuvos ir Latvijos ekonomikoms koreliacinės regresinės analizės metodu tarp nagrinėjamų rodiklių daugeliu atvejų nustatytas stiprus ir labai stiprus ryšys. Tiesioginės užsienio investicijos tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje labiau veikia importo pokyčius, o tai reiškia, jog abiejose šalyse mažinamos šalies bendrojo vidaus produkto apimtys per grynąjį eksportą. Abiejose šalyse kitos investicijos turi teigiamos įtakos BVP apimčiai, tačiau Lietuvoje kitos investicijos BVP augimą padidins labiau negu Latvijoje. Tiriant ESD poveikį realiojo BVP augimui, nustatyta, jog abiejose šalyse ESD kitimas, turi neigiamos įtakos realiojo BVP augimui, tačiau Lietuvoje ESD padidėjimas, realiojo BVP augimą mažina labiau negu Latvijoje.

Sprendžiant iškeltus uždavinius buvo patvirtinta, hipotezė, jog mokėjimų balanso nesubalansuotumą lemia einamoji sąskaita, kuriai didžiausią įtaką turi užsienio prekyba, bei valstybės skolinimasis. Abiejų šalių mokėjimų balanso nesubalansuotumą 2000 – 2008 m. laikotarpiu lėmė einamosios sąskaitos deficitas, kurio atsiradimui didžiausią įtaką turėjo neigiamas prekybos balansas, o 2009 – 2010 m. atsiradud einamosios sąskaitos pertekliui, jį dar labiau didino išaugęs abiejų valstybių skolinimasis. Šio teiginio teisingumą įrodė, Lietuvos ir Latvijos einamosios bei finansinės sąskaitos analizė.

LITERATŪRA

1. **Alessandrini M. et al.** The changing pattern of foreign trade specialization in Indian manufacturing// Oxford Review of Economic Policy. – 2007, Nr. 2, p. 9. <http://oxrep.oxfordjournals.org/content/23/2/135.full.pdf> [žiūrėta 2011 02 27].
2. **Ardalan K.** The monetary approach to the balance of payments: a review of the seminal long – run empirical research// Allied Academies international conference. Proceedings of the Academy for Economics and Economic Education. 2003, p. 1. <http://www.sbaer.uca.edu/research/allied/2003/Economics/new/Econ02.pdf> [žiūrėta: 2011 01 22].
3. **Benkovskis K. ir kt.** Ārējais līdzsvars un struktūrpolitikas loma tā uzturēšanā// Latvijas Republikas Ekonomikas ministrijas 2005 http://www.em.gov.lv/em/images/modules/items/item_file_21440_2.pdf [žiūrėta: 2011 10 15].
4. **Ataskaitų Lietuvos Respublikos mokėjimų balansui sudaryti pildymo paaiškinimai** <http://www.lbank.lt/docs/word/000629fl.doc> [žiūrėta: 2009-11-05].
5. **Bade R., Parkin M.** Foundations of economics. University Of western Ontario., 2009 ISBN 0-321-56437-5
6. **Balčiūnas N. ir kt.** Mokėjimų balansas: teoriniai pagrindai ir einamosios sąskaitos deficitas//Vilnius: Vilniaus universitetas. 2002, p.67 – 70. – ISBN: 9986-19-502-0
7. **Baltijos regiono makroekonomikos apžvalga Swedbank.** http://www.swedbank.lt/lt/previews/get/49/1219755627_br2006.11.pdf [žiūrėta 2011 10 01].
8. **Baltijos šalių apžvalga. Swedbank.** http://www.swedbank.lt/lt/previews/get/268/1227187898_LT_formatas_November.pdf [žiūrėta 2011 10 20].
9. **Baltijos šalių apžvalga. Swedbank.** [http://www.swedbank.lt/lt/previews/get/901/1249910310_Baltijos_saliu_apzvalga_\(2009_m._balandzio_men.\).pdf](http://www.swedbank.lt/lt/previews/get/901/1249910310_Baltijos_saliu_apzvalga_(2009_m._balandzio_men.).pdf) [žiūrėta 2011 10 20].
10. **Bender S., Li K.** The changing trade and revealed comparative advantages of Asian and Latin American manufacture exports. Center discussion paper no. 843, 2002, p. 23, 24. http://www.econ.yale.edu/growth_pdf/cdp843.pdf [žiūrėta 2011 10 20].
11. **Bendroji skola užsieniui.** http://www.lb.lt/stat_pub/statbrowser.aspx?group=8000 [žiūrėta 2011 08 28]
12. **Blynaitė E.** Tiesioginių užsienio investicijų statistinio tyrimo metodika// Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2008 m. vasario 27 d. įsakymu Nr.DĮ-65. 2008 http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/TUI_metodika_65.doc?PHPSESSID=95b2117582a37980cb82229ecfe3bdf4 [žiūrėta: 2009 12 12].

13. **Caune A., Sautins A.** Financial information collection system in the Bank of Latvia: Heading toward direct reporting and surveys. 2000 <http://isi.cbs.nl/iamamember/cd2/pdf/147.PDF> [žiūrėta 2009 12 13].
14. **Čičinskas J.** Išorės ekonominių santykių strategija. http://www.google.lt/url?sa=t&source=web&cd=4&ved=0CCoQFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.ukmin.lt%2Flt%2Fstrategija%2Fdoc%2F3.%2520isores%2520ekonominiu%2520santykiu%2520pletotes%2520strategija.doc&ei=gCGHTtPcA4Sq8QPwu40v&usg=AFQjCNH_4YfgSyHcfJktqsL-eiUWjrZCcw [žiūrėta 2011 10 01].
15. **Čiočytė O.** Baltijos šalių einamosios sąskaitos deficito pokyčiai ir tvarumo problema// Lietuvos ekonomikos apžvalga. Vilnius, 2006, p. 1. http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/download_release/?id=1159&download=1&doc=235 [žiūrėta: 2009 12 03].
16. **Dabrowski M.** Rethinking balance of payments constraints in a globalized world. 2008, p 14, 15. http://www.piie.com/publications/chapters_preview/4181/03iie4181.pdf [žiūrėta 2010 08 28].
17. **Das S.K.** The monetary theory of balance of payments. An empirical study of Bangladesh. 2000. http://www.bdresearch.org/home/attachments/article/505/BP__Monetary_Theory.pdf [žiūrėta 2011 10 01].
18. **Daskapan S.** Trade performance indicators in the new economy//Biennial conference of the international telecommunications society. – 2008, p. 15. <http://www.canavents.com/its2008/abstracts/95.pdf> [žiūrėta 2011 10 01].
19. **Davulis G.** Euro įvedimo pasekmių analizė, atsižvelgiant į užsienio šalių patyrimą//Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. – Šiauliai 2008. Nr. 4(13), p. 3, - ISSN 1648 9098. <http://www.su.lt/filemanager/download/6342/Davulis.pdf> [žiūrėta 2010 08 28].
20. **Economy and finance. Annual data.** Gross domestic product. Chain linked referente year 2000. <http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=IK0010a&ti=IK01%2E+GROSS+DOMESTIC+PRODUCT&path=../DATABASEEN/ekfin/Annual%20statistical%20data/02.%20Gross%20domestic%20product/&lang=1> [Žiūrėta 2011 09 07].
21. **Ehimare O. A.** Foreign direct investment and its effect on Nigerian economy. Business intelligence journal. 2011, Nr. 2, p. 2,3. http://www.saycocorporativo.com/saycoUK/BIJ/journal/Vol4No2/Article_4.pdfA [žiūrėta 2011 10 01].
22. **Eksportas ir importas. Požymiai: Kombinuotoji nomenklatūra (2-jų ženklų), metai.** <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1229> [žiūrėta 2011 09 24].
23. **Employment and unemployment. Activity rate, employment rate and unemployment rate.** <http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=NB0020a&ti=NBG02%2E+ACTIVITY+RATE%2C+EMPLOYMENT+RATE+AND+UNEMPLOYMENT+RATE+%28%25%29&path=../DATABAS>

- EEN/Iedzsoc/Annual%20statistical%20data/05.%20Employment%20and%20unemployment/&lang=1 [žiūrēta 2011 10 16].
24. **Emitentų sąrašas. The NASDAQ OMX Group.** <http://www.nasdaqomxbaltic.com/market/?pg=issuers&lang=lt> [žiūrēta: 2011 12 10].
 25. **European union balance of payments/International investment position statistical methods.** European Central Bank 2007, p.19-22 http://www.ecb.int/pub/pdf/other/bop_052007en.pdf?bec5f877d06c94efa96311f9854b852e [žiūrēta: 2010 09 14].
 26. **Exports and imports by grouping of countries.** <http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=AT0020a&ti=ATG02%2E+EXPORTS+AND+IMPORTS+BY+COUNTRIES+AND+TERRITORIES+%28thsd+LVL%29&path=../DATABASEEN/atirdz/Annual%20statistical%20data/Foreign%20trade/&lang=1> [žiūrēta 2011 08 28].
 27. **Foreign investment stock in company equity capital by kind of activity at the end of year.** <http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=IV0080a&ti=IVG08%2E+FOREIGN+INVESTMENT+STOCK+IN+COMPANY+EQUITY+CAPITAL+BY+KIND+OF+ACTIVITY+AT+END++OF+YEAR+%28thsd+lats%29&path=../DATABASEEN/ekfin/Annual%20statistical%20data/05.%20Investment/&lang=1> [žiūrēta 2011 11 14].
 28. **Foreign trade. Annual data. Principal exports.** <http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=AT0040a&ti=AT04%2E+PRINCIPAL+EXPORTS&path=../DATABASEEN/atirdz/Annual%20statistical%20data/Foreign%20trade/&lang=1> [žiūrēta 2011 08 28].
 29. **Foreign trade. Annual data. Principal imports.** <http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=AT0050a&ti=AT05%2E+PRINCIPAL+IMPORTS&path=../DATABASEEN/atirdz/Annual%20statistical%20data/Foreign%20trade/&lang=1> [žiūrēta 2011 08 28].
 30. **GDP and main components. Current prices.** http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_gdp_c&lang=en [žiūrēta 2011 09 29].
 31. **Government revenue, expenditure and main aggregates.** http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_a_main&lang=en [žiūrēta 2011 11 14].
 32. **Gross domestic product. At current prices.** <http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=IK0010a&ti=IKG01%2E+GROSS+DOMESTIC+PRODUCT&path=../DATABASEEN/ekfin/Annual%20statistical%20data/02.%20Gross%20domestic%20product/&lang=1> [žiūrēta 2011 10 15].
 33. **Gross fixed capital formation by 6 asset types. Current prices.** http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_pi6_c&lang=en [žiūrēta 2011 11 14].
 34. **Hansen J.D., Kvedaras V.** Balance of payments constrained economic growth in Baltics. 2004, p. 3 – 5. ISSN 1392 1258. <http://www.google.lt/url?sa=t&source=web&cd=1&ved=0CB0QFjAA&url=http%3A%2F%2Fciteseerx.ist.psu.edu%2Fviewdoc%2Fdownload%3Fdoi%3D10.1.1.111.525%26rep%3Drep1%26type%3Dpdf&rct=j&q=Balance%20of%20Payments%20Constrained%20E>

conomic%20Growth%20in%20the%20Baltics&ei=pT5YTYL_B4qYOrL25JkF&usg=AFQjCNGM7Ao7exsebtIctFh4xFQNbSyioQ. [žiūrėta: 2011 01 22].

35. **IMF crisis lending. International monetary fund factsheet.** p.3. <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/pdf/crislend.pdf> [žiūrėta 2011 08 28].
36. **Interest rate statistics. Loans to households (in lats).** <http://www.bank.lv/en/statistics/data-room/main-indicators/key-indicators-of-interest-rate-statistics>. [žiūrėta 2011 10 20].
37. **International Monetary Fund.** About the IMF History. Societal change in Eastern Europe and Asian upheaval (1990-2004). <http://www.imf.org/external/about/histcomm.htm> [žiūrėta: 2010-07-25].
38. **Intra and Extra-EU trade by Member State and by product group.** http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ext_lt_intratrd&lang=en [žiūrėta 2011 11 11].
39. **Kalantzis Y.** Balance of payments crisis in an external debt – led growth regime. – 2004, p.1-3, 31 – 32. http://www.univ-orleans.fr/deg/GDRecomofi/Activ/kalantzis_nice.pdf. [žiūrėta 2009 12 06].
40. **Kaminsky G. L, Reinhart C. M.** The twin crises: the causes of banking and balance of payments problems. The American economic review. – 1999, p. 1, 2. http://mpa.ub.uni-muenchen.de/14081/1/TwinCrises_3.pdf [žiūrėta 2011 11 11].
41. **Khan Z., Batra A.** Revealed comparative advantage: an analysis for India and China// ICRIER Working Paper. – 2005, Nr. 168, p. 11. <http://www.icrier.org/pdf/wp168.pdf> [žiūrėta 2011 11 11].
42. **Kropas S., Šidlauskas G.** Tarptautinis valiutos fondas ir Lietuva: bendradarbiavimo raidos bruožai bei perspektyvos// Pinigų studijos: integracijos aspektai. Vilnius, 2002 Nr. 3 http://www.lbank.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2002_3/kropas.pdf [žiūrėta 2009 12 06].
43. **Krungman P.** A model of balance of payments crisis//Journal of Money, Credit and Banking. – 2000, p.3, 15. <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/1991793.pdf?acceptTC=true> [žiūrėta 2009 12 06].
44. **Kvainauskaitė V.** Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai. Kaunas. Technologija. 2007, p. 33.
45. **Labovic N.** Causes of disequilibrium, and key measures for achieving a balance of payments equilibrium in Montenegro//Montenegro economic trends. – 2004, Nr.16, p.1, ISSN 1451-3617 <http://web.ebscohost.com/bsi/viewarticle?data=dGJyMPPp44rp2%2fdV0%2bnjisfk5Ie45PFJt6uxSbSk63nn5Kx68d%2b%2bSq2nt0ewpq9JnqewUrKruEmwls5lpOrweezp33vy3%2b2G59q7SbGmrkivqbNI5zqeezdu33snOJ6u9jygKTq33%2b7t8w%2b3%2bS7SbGrU2yprc%2b5OXwhd%2fqu4ji3MSN6uLSffbq&hid=8> [žiūrėta 2009 12 06].
46. **Latvia`s balance of payments. 2000 - 2010 m.** http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=19&table_level_1=&tables=3&lang=2&period-f=2000&periodt=2010&periodskums=1¤cy=2&bopsy_lim=0&mervieniba=2 [žiūrėta 2011 09 24].

47. **Latvian Export and Import directory. Industries** http://www.exim.lv/?object_id=5256 [žiūrēta 2011 12 10].
48. **Latvia's external debt (annual data).** http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=8&table_level_1=&tables=&lang=2&period-f=2000&period-t=2010&periodiskums=1¤cy=2&mervieniba=2 [žiūrēta 2011 08 28]
49. **Latvia's international investment position (annual data).** http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=22&table_level_1=&tables=6&lang=2&period-f=2000&period-t=2010&periodiskums=1¤cy=2&bopsy_lim=0&mervieniba=2 [žiūrēta 2011 11 10].
50. **Latvijas Banka.** Basic principles for compiling statistics. The balance of payments. p.1,8 http://www.bank.lv/images/img_lb/statistika/lmb/Stat_sagat_pamatprinc.pdf [žiūrēta: 2010 09 14].
51. **Laursen K.** Revealed comparative Advantage and the alternatives as measures of international specialisation//Druid working paper. – 1998, Nr. 98 – 30, p. 9. <http://www3.druid.dk/wp/19980030.pdf> [žiūrēta 2011 10 13].
52. **Lietuvos Banko įstatymas** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=340488&p_query=&p_tr2= [žiūrēta 2009 11 11].
53. **Lietuvos banko pranešimas Seimui.** http://lb.lt/pranesimas_seimui_2003_m [žiūrēta 2011 10 13]
54. **Lietuvos banko pranešimas Seimui.** http://lb.lt/pranesimas_seimui_2009_m__lapkritis [žiūrēta 2011 10 01].
55. **Lietuvos banko pranešimas Seimui.** http://lb.lt/pranesimas_seimui_2007_m__i_pusm [žiūrēta 2011 10 01].
56. **Lietuvos ekonomikos perspektyvos. DnB Nord. 2008 m.** http://www.dnb nord.lt/files/Apzvalgos/lep/lep_2008_lt.pdf [žiūrēta 2011 10 20].
57. **Lietuvos išorės sektoriaus statistika. Mokėjimų balansas. 2000 – 2010 m.** http://lb.lt/statistics/statbrowser.aspx?lang=lt&orient=vert&date_type=4&Year0=2000&Year1=2011&Q1=1&Q2=1&Q3=1&Q4=1&group=7233 [žiūrēta 2011 09 24].
58. **Lietuvos Respublikos mokėjimų balanso, tarptautinių investicijų balanso bendrieji metodologiniai sudarymo principai ir duomenų informacijos šaltiniai.** <http://www.lb.lt/lt/statistika/met5sk.html> [žiūrēta: 2009 11 05].
59. **Makin A.** A monetary model of exchange rate and balance of payments adjustment//Economic issues. – 2005. Nr. 1(10), p. 9, 10 <http://www98.griffith.edu.au/dspace/bitstream/10072/4623/1/29614.pdf> [žiūrēta 2009 12 06].
60. **Masanori O.** Balance of payments stages in the world over three decades. Fukushima University, 2011, p.1. <http://www.tcer.or.jp/wp/pdf/e31.pdf> [žiūrēta 2011 10 01].

61. **Metiniai užsienio prekybos duomenys. Eksportas ir importas.** Požymiai: standartinis tarptautinės prekybos klasifikatorius (SITC). <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [žiūrėta 2011 08 28].
62. **Misiūnas A., Rukšaitė A.** Sutrikimų ekonomikoje vertinimo galimybės.//Ernersto Galvanausko tarptautinė mokslinė konferencija ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. – 2005, Nr. 5, p. 2, 3 -ISSN1648-9098 http://www.smf.su.lt/documents/konferencijos/Galvanauskas%202005/2005%20m.%20leidinys/Misiunas_Ruksaite.pdf [žiūrėta 2009 12 06].
63. **Misiūnas A., Rukšėnaitė J.** Mokėjimų balansų panašumai ir skirtumai naujosiose ES narėse//Lietuvos ekonomikos apžvalga.-2007, Nr. 2, p. 36 – 43. - ISSN 1392 – 351X.
64. **Monetary review. Latvian banka.** http://www.bank.lv/public_files/images/img_lb/izdevumi/latvian/quarter/2006/q1/1-2006_Mon_Apsk.pdf [žiūrėta 2011 09 27].
65. **Nedarbo lygis. Požymiai lytis, gyvenamoji vietovė amžius ir metai.** <http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3030901&PLanguage=0> [žiūrėta 2011 09 07].
66. **Polak J.J.** The two monetary approaches to the balance of payments: Keinesan and Johnssonian. IMF working paper, 2001. Nr. 01/100. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2001/wp01100.pdf> [žiūrėta 2009 12 06].
67. **Principal exports.** <http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=AT0040a&ti=AT04%2E+PRINCIPAL+EXPORTS&path=../DATABASEEN/atirdz/Annual%20statistical%20data/Foreign%20trade/&lang=1> [žiūrėta 2011 08 28]
68. **Principal imports.** <http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=AT0050a&ti=AT05%2E+PRINCIPAL+IMPORTS&path=../DATABASEEN/atirdz/Annual%20statistical%20data/Foreign%20trade/&lang=1> [žiūrėta 2011 08 28].
69. **Razgallah B.** The Balance of payments stage `hypothesis': A reappraisal// University Panthéon-Assas 2004, p. 5,7,11 http://www.univ-orleans.fr/deg/GDRecomofi/Activ/razgallah_nice.pdf [žiūrėta: 2011 01 22].
70. **Riley G.** AS macroeconomics/ International Economy. Balance of payments.UK, 2006 <http://tutor2u.net/economics/revision-notes/as-macro-balance-of-payments.html> [žiūrėta 2009 12 07].
71. **Rivera – Solis et. al.** International adjustment for Kenya: The relevance of the traditional and monetary approaches. 2000 http://books.google.lt/books?id=9QOgeG2ldhcC&pg=PA125&lpg=PA125&dq=%22International+Adjustment+for+Kenya:+the+Relevance+of+the+Traditional+and+Monetary+Approaches%22&source=bl&ots=xU38sz27r9&sig=HCloGvcOkRHni51vttpKkdxHkOc&hl=lt&ei=JRPiTsrBG4HngaO26zOBQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CBsQ6AEwAA#v=onepage&q=%22International%20Adjustment%20for%20Kenya%3A%20the%20

Relevance%20of%20the%20Traditional%20and%20Monetary%20Approaches%22&f=false
[žiūrėta 2011 10 01].

72. **Real GDP growth rate.** <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsieb020&plugin=1> [žiūrėta 2011 09 29].
73. **Rodzko R.** Lietuvos einamosios sąskaitos deficito priimtino vertinimas// Pinigų studijos: apžvalginiai straipsniai. Vilnius, 2005 Nr. 4 http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2005_4/rodzko.pdf [žiūrėta 2009 12 07].
74. **Rubaszek M.** A model of balance of payments equilibrium exchange rate//Eastern European economics. – 2004, p.2,10,14, Nr. 3, – ISSN 0012–8775/2004. <http://akson.sgh.waw.pl/~mrubaszek/EMER/Rubaszek2004.pdf>. [žiūrėta 2009 12 07].
75. **Sanidas E., Shin Y.** Comparison of revealed comparative advantage indices with application to trade tendencies of East Asian countries. 2009, p. 3. [http://www.akes.or.kr/eng/papers\(2010\)/24.full.pdf](http://www.akes.or.kr/eng/papers(2010)/24.full.pdf) [žiūrėta 2011 10 01].
76. **Santis R. A., Luhrmann M.** On the determinants of external imbalances and net international portfolio flows. A global perspective//ECB working paper. 2006, Nr. 651, p. 13. <http://www.ecb.int/pub/pdf/scpwps/ecbwp651.pdf> [žiūrėta 2011 10 01].
77. **Sawkut R.** Small island developing states: trade patterns, determinants and performance. – 2006, p. 12. http://www.policyinnovations.org/ideas/policy_library/data/01404/_res/id=sa_File1/rojid_SIDS.pdf [žiūrėta 2011 10 01].
78. **Seymen D., Utkulu U.** Revealed comparative advantage and competitiveness: evidence for Turkey *vis-à-vis* the EU/15. – 2004, p.8. <http://www.etsg.org/ETSG2004/Papers/seymen.pdf> [žiūrėta 2011 10 01].
79. **Singh A.** Capital account liberalization, free long-term capital flows, financial crises and economic development. 2002, p. 3. http://www.networkideas.org/feathm/dec2002/Ajit_Singh_Paper.pdf [žiūrėta 2011 10 01].
80. **Sixth Edition of the IMF's Balance of Payments and International Investment Position Manual.** 2009, p.10-28,152 <http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf> [žiūrėta 2010 07 29].
81. **Snowdon B., Vane H.R.** The Marshall-Lerner Condition 2003, p.1,2 [http://glendon.yorku.ca/sites/xavierhome.nsf/00a275e5baf6d458525647900760437/4f350d7b79a4ad768525701b007850b9/\\$FILE/Marshall.pdf](http://glendon.yorku.ca/sites/xavierhome.nsf/00a275e5baf6d458525647900760437/4f350d7b79a4ad768525701b007850b9/$FILE/Marshall.pdf) [žiūrėta 2010 07 29].
82. **Šliužas K.** Žemė užsieniečiams: parduoti negalima, bet parduoda <http://www.ekonomika.lt/naujiena/zeme-uzsienieciams-parduoti-negalima-bet-parduoda-video-2322.html?page=2> [žiūrėta 2011 10 01].

83. **Tarasov V.** Theoretical aspects of currency regulation, balance of payments and anti-inflation policy status. 2008, p. 5 <http://www.nbrb.by/eng/publications/Conferences/II/19.pdf> [žiūrėta 2010 07 29].
84. **Tarptautinių investicijų balansas.** http://lb.lt/stat_pub/statbrowser.aspx?group=8025&lang=lt. [žiūrėta 2011 11 10].
85. **Tiesioginės užsienio investicijos, tūkst. litų. Požymiai: ekonominės veiklos rūšis.** <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=> [Žiūrėta 2011 11 14].
86. **Uegaki A.** Balance of payments from a comparative perspective: China, India, and Russia under Globalization 2009, p.2 http://kms1.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/132653/ichaptersection_singledocument/499e2feb-66b7-41b0-ab15-b6ba4e255f07/en/P2-C3_Uegaki.pdf [žiūrėta 2011 10 01].
87. **Valkauskas R. Zaicev S.** Lietuvos bendrasis vidaus produktas: struktūra ir jos pokyčiai//Lietuvos statistikos darbai// Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės. 2007, p. 89-91. – ISSN 1392-642X. http://www.google.lt/url?sa=t&source=web&cd=1&ved=0CBYQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.stat.gov.lt%2F%2Fcatalog%2Fdownload_release%2F%3Fid%3D1874%26download%3D1%26doc%3D941&rct=j&q=Valkauskas%2C%20R.%2C%20Zaicev%2C%20S.%20%20Lietuvos%20bendrasis%20vida%20produktas%3A%20strukt%2C%20ir%20jos%20poky%2C%204%20dial.&ei=dg51TeGhM43fsgafkZiEDg&usq=AFQjCNF2_MI4ADY1aLOR1zVgMPpTXcAJ-Q [žiūrėta 2010 07 29].
88. **Wages and salaries. Average monthly wages and salaries by statistical region of Latvia.** <http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=DS0100a&ti=DSG10%2E+AVERAGE+MONTHLY+WAGES+AND+SALARIES+BY+STATISTICAL+REGION+OF+LATVIA&path=../DATABA SEEN/Iedzsoc/Annual%20statistical%20data/Wages%20and%20salaries/&lang=1> [žiūrėta 2011 10 16].
89. **Valstybės turto fondo veiklos ataskaita.** 2003, p. 4. <http://www.vtf.lt/images/AD/2003veikl.doc> [žiūrėta 2011 10 01].
90. **Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis. Požymiai sektorius, statistiniai rodikliai ir metai.** <http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3060801&PLanguage=0> [žiūrėta 2011 09 07].
91. **Vitunskienė V., Serva E.** Atskleistas santykinis pranašumas: teorinis požiūris ir Lietuvos pieno sektoriaus analizė ES 15 atžvilgiu//Ekonomika ISSN 1392 – 1258. – 2006, p. 2,3. http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Ekonomika/73/Vlada_Vitunskiene__Evaldas_Serva.pdf. [žiūrėta 2011 10 01].

92. **Zaghini A.** Trade advantages and specialization dynamics in acceding countries//ECB working paper. – 2003, Nr. 249, p. 10 – 11. <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp249.pdf> [žiūrēta 2011 02 24].
93. **Zanghieri P.** Current Accounts Dynamics in new EU members: Sustainability and Policy Issues//CEPII working paper. – 2004, p. 8 – 9. <http://www.cepii.fr/anglaisgraph/workpap/pdf/2004/wp04-07.pdf> [žiūrēta 2011 02 24].

Laučienė R. Lietuvos ir Latvijos mokėjimų balansai ir jų kitimo tendencijos. Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovė prof. dr. R. Kanapickienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2011. – 90 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuoti Lietuvos ir Latvijos pagrindiniai mokėjimų balanso straipsniai, nustatytos jų kitimo tendencijos, išsiaiškintos priežastys, lėmusios šias kitimo tendencijas. Pirmojoje nagrinėjama mokėjimų balanso samprata, sudarymo problemos bei reikšmė šalies ekonomikai, analizuojamos mokėjimų balanso reguliavimo teorijos bei mokėjimų balanso modeliai. Antrojoje dalyje tiriama, kaip kito Lietuvos ir Latvijos einamoji, kapitalo bei finansinė sąskaitos, išsiaiškinamos priežastys, turėjusios įtakos, šių sąskaitų kitimui. Analizuojama, koku intensyvumu pakito Lietuvos ir Latvijos einamoji sąskaita, bei nustatoma, kokiose srityse, Lietuva ir Latvija turi lyginamąjį pranašumą užsienio prekyboje. Trečiojoje dalyje, išsiaiškinta, kaip pasirinkti kintamieji veikia Lietuvos ir Latvijos einamąją sąskaitą, bei nustatoma, kokią įtaką pagrindiniai mokėjimų balansą sudarantys rodikliai turi šalių ekonomikoms.

Pagrindiniai žodžiai: Mokėjimų balansas, einamoji sąskaita, kapitalo bei finansinė sąskaita, lyginamasis pranašumas, mokėjimų balanso rodiklių įtaka šalies ekonomikai.

Laučienė R. Lithuanian and Latvian balance of payments and their variation tendencies in 2000 – 2010 m. Master`s work of Financial markets. Supervisor assoc. prof. dr. R. Kanapickienė. – Vilnius: Faculty of Economics and finance management, Mykolas Romeris university, 2011. – 90 p.

ANOTATION

The paper of masters degree analyses basic items of Lithuanian and Latvian balance of payments, and find out the main reasons that determine their variation tendencies. In the first part of the work it is presented the concept of balance of payments, its formation problems, importance to national economy and researched well known balance of payments theories and models. The second part of the work analyzes Lithuanian and Latvian current, capital and financial account and investigates the intensity, that changed current account. Also it identifies in what branches Lithuania and Latvia has comparative advantage in their trade balance. In the third part it is analysed how selected variables influence Lithuanian and Latvian current account and what influence has basic balance of payments items to national economies.

Laučienė R. Lietuvos ir Latvijos mokėjimų balansai ir jų kitimo tendencijos. Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovė prof. dr. R. Kanapickienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2011. – 90 p.

SANTRAUKA

Atliktas tyrimas aktualus, nes tokioms atviroms valstybėms kaip Lietuva ir Latvija, išoriniai veiksniai gali turėti lemiamą įtaką šių šalių ekonominiam gyvenimui. Per pastaruosius 10 metų, Lietuvos ir Latvijos ekonomikoms sparčiai kylant aukštyn, tolygiai didėjo mokėjimų balanso nesubalansuotumas, o 2009 m. stipriai smukus Lietuvos ir Latvijos ekonomikoms imta kalbėti net apie šalių bankroto grėsmę. Dėl šios priežasties būtina analizuoti, kaip per pastaruosius dešimt metų kito Lietuvos ir Latvijos mokėjimų balansą sudarantys rodikliai, nustatyti, kokios priežastys lėmė šių rodiklių kitimą, įvertinti kokią įtaką turi mokėjimų balansą sudarantys rodikliai šalių ekonomikoms.

Analizuojant Lietuvos ir Latvijos mokėjimų balanso kitimo tendencijas iškeliamą tyrimo problema tokiu klausimu „Ar Lietuvos mokėjimų balansą sudarančios dalys kito ta pačia kryptimi kaip ir Latvijos, ir kokios priežastys sąlygojo šių dalių kitimą?“.

Tyrimo hipotezė: Lietuvos bei Latvijos mokėjimų balansų nesubalansuotumą lemia einamoji sąskaita, kurios dydžiui didžiausią įtaką turi užsienio prekyba, bei valstybės skolinimasis.

Tyrimo objektas: Lietuvos ir Latvijos statistiniai mokėjimų balanso rodikliai. ,

Tyrimo tikslas – išanalizuoti Lietuvos ir Latvijos mokėjimų balansus, jų kitimo tendencijas per pastaruosius dešimt metų bei nustatyti priežastis, turėjusias įtakos šių šalių mokėjimų balansų rodiklių kitimui.

Tyrimo uždaviniai:

1. aptarti mokėjimų balanso sampratą, sudarymą, pagrindines teorijas ir modelius Lietuvos bei užsienio autorių moksliniuose darbuose;
2. išanalizuoti pagrindinius Lietuvos ir Latvijos mokėjimų balanso straipsnius, nustatyti jų kitimo tendencijas ir išsiaiškinti priežastis, lėmusias šias kitimo tendencijas;
3. išanalizuoti Lietuvos ir Latvijos užsienio prekybos kitimo tendencijas ir nustatyti kokiuose sektoriuose Lietuva ir Latvija turėjo lyginamąjį pranašumą prekiaujant su kitomis šalimis;
4. išsiaiškinti, kaip pasirinkti kintamieji – tiesioginės užsienio investicijos, valdžios sektoriaus išlaidos bei vidaus investicijos, veikia einamąją sąskaitą;
5. įvertinti mokėjimų balanso poveikį Lietuvos ir Latvijos ekonomikoms;

Tyrimo metodai: analizuojant Lietuvos bei Latvijos mokėjimų balanso kitimo tendencijas, taikyti teoriniai ir empiriniai metodai. Teoriniai metodai: lyginamoji analizė, sisteminimas, bei loginis apibendrinimas. Empiriniai tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, antrinė duomenų analizė, statistinė duomenų analizė.

Sprendžiant minėtus uždavinius patvirtinta tyrimo hipotezė, jog tiek Lietuvos tiek Latvijos mokėjimų balanso nesubalansuotumą lemia einamoji sąskaita, kuriai didžiausią įtaką turi užsienio prekyba, bei valstybės skolinimasis. Atlikus analizę buvo nustatyta, jog abiejų šalių mokėjimų balansų ESD pradėjo augti šalims tapus ES narėmis. Abiejų šalių ESD augo dėl didėjančio importo, o importo augimą savo ruožtu paskatino gerėjančios gyvenimo sąlygos dėl mažėjančio nedarbo lygio, darbo užmokesčio augimo. Abiejose šalyse pablogėjus ekonominei situacijai sumažėjo vartojimas, kuris sumažino importą ir dėl šios priežasties einamoji sąskaita tapo pertekline. Atsiradus einamosios sąskaitos pertekliui ji, tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje didino valstybės skolinimasis.

Laučienė R. Lithuanian and Latvian balance of payments and their variation tendencies in 2000 – 2010 m. Master's work of Financial markets. Supervisor assoc. prof. dr. R. Kanapickienė. – Vilnius: Faculty of Economics and finance management, Mykolas Romeris university, 2011. – 90 p.

SUMMARY

The topic is relevant, because the external factors to such open countries like Lithuania and Latvia can have decisive influence on the country's economic life. Over past ten years Lithuanian and Latvian economies had an increase of balance of payments imbalances. In 2009 when Lithuania and Latvia had experienced significant economics decline, it started to talk about counties bankruptcy. For this reason, it is necessary to analyze, how over past ten years the main indicators of balance of payments changed in Lithuanian and Latvian economies.

Themes problem, "Does the component items of Lithuanian balance of payments, changed in the same direction as in Latvia, and what causes led to the change of these parts?".

The study hypothesis: Lithuanian and Latvian balance of payments current account imbalances, due to the size of the most affected by foreign trade, and government borrowing.

The research focused on: The main statistical indicators of Lithuanian and Latvian balance of payments statistics.

Objective of the study – to analyze the Lithuanian and Latvian balance of payments, their variation tendencies over past ten years and the causes that affected the balance of payments indicators.

Objectives of the study:

1. Discuss the concept of balance of payments, basic theories and models in foreign and Lithuanian authors scientific work;
2. Analyze the main items of Lithuanian and Latvian balance of payments, to determine their variation tendencies and find out the reasons which led to these trends;
3. Analyze Lithuanian and Latvian foreign trade and determine in which sectors Lithuania and Latvia had a comparative advantage in trade with other countries;
4. Figure out how chosen variables - foreign direct investment, government expenditure, other investment influence the current account;
5. Evaluate the impact of balance of payments basic items to the Lithuanian and Latvian economies.

Research methods: There were used theoretical and empirical methods. Theoretical methods: a comparative analysis, and logical generalization. Empirical research methods: scientific literature review, secondary data analysis, statistical data analysis.

The analysis has showed that the greatest impact both to Lithuanian and Latvian balance of payments current account imbalance, has foreign trade and government borrowing. It was found out that in both countries current account deficit began to grow upon the accession to the European Union. current account deficit in both countries has grown due to the increasing imports. Import growth was influenced by living conditions improvement. In that time decreased unemployment rate, grew wages. In both countries the worsening economic situation decreased consumption, which reduced imports and for this reason, the current account was in surplus. In the event a current account surplus, either in Lithuania and Latvia increased by public borrowing.

PRIEDAI

LIETUVOS MOKĖJIMŲ BALANSAS 2000 – 2010 m. (mln. EUR)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
I. EINAMOJI SĄSKAITA											
Kreditas	6013,78	7 276,18	8 387,13	8 907,07	10222,11	13116,38	15744,42	17525,36	21587,32	16993,51	21444,13
Debitas	-6751,43	-7914,88	-9159,25	-10023,3	-11615,7	-14597,7	-18295,6	-21674,3	-25781,78	-15812,10	-21034,28
Balansas	-737,65	-638,7	-772,12	-1116,2	-1393,6	-1481,3	-2551,2	-4149	-4194,46	1181,41	409,85
A. Prekės ir paslaugos											
Kreditas	5544,19	6753,84	7923,46	8434,01	9446,43	11992,8	14141,77	15440,61	19318,26	14453,72	18766,30
Debetas	-6338,28	-7479,91	-8756,12	-9376,11	-10711,5	-13504,3	-16618,2	-19258,6	-23115,11	-14788,21	-19062,90
Balansas	-794,09	-726,07	-832,66	-942,1	-1 265,09	-1511,5	-2476,4	-3818	-3796,85	-334,49	-296,60
a. Prekės											
Kreditas	4394,97	5460,83	6363,01	6772,8	7477,73	9490,04	11262,83	12509,36	16077,07	11796,80	15650,74
Debetas	-5603,28	-6696,89	-7770,16	-8261,67	-9398,15	-11849	-14599,9	-16788	-20279,77	-12648,46	-16922,19
Balansas	-1208,3	-1236,1	-1407,2	-1488,9	-1920,4	-2359	-3337	-4278,7	-4202,70	-851,66	-1271,45
b. Paslaugos											
Kreditas	1149,22	1293,01	1560,45	1661,21	1968,7	2502,76	2878,94	2931,25	3241,19	2656,92	3115,56
Debetas	-735	-783,02	-985,96	-1114,44	-1313,37	-1655,29	-2018,32	-2470,61	-2835,34	-2139,75	-2140,71
Balansas	414,22	509,99	574,49	546,77	655,33	847,47	860,62	460,64	405,85	517,17	974,85
B. Pajamos											
Kreditas	201,97	229,6	214,36	208,53	285,5	361,17	467,24	577,49	768,10	590,27	549,06
Debetas	-408,46	-430,03	-400,02	-640,26	-780,41	-862,22	-1119,78	-1756,22	-1865,45	-234,97	-1174,31
Balansas	-206,49	-200,43	-185,66	-431,73	-494,91	-501,05	-652,54	-1178,7	-1097,35	355,30	-625,25
C. Einamieji pervedimai											
Kreditas	267,62	292,74	249,31	264,53	490,18	762,41	1135,41	1507,26	1500,96	1949,52	2128,77
Debetas	-4,69	-4,94	-3,11	-6,88	-123,8	-231,19	-557,67	-659,49	-801,22	-788,92	-797,07
Balansas	262,93	287,8	246,2	257,65	366,38	531,22	577,74	847,77	699,74	1160,60	1331,70

II. KAPITALO IR FINANSINĖS SĄSKAITŲ BALANSAS	604,92	462,51	610,08	974,11	1245,21	1523,82	2777,43	4177,43	4190,43	-1182,77	-411,85
A. Kapitalo sąskaita											
Kreditas	2,8	1,65	59,32	60,01	228,68	267,43	279,24	499,84	591,08	906,83	739,02
Debetas	-0,49	-0,13	-0,37	-0,65	-0,76	-0,09	-0,17	-	-0,07	-0,32	-
Balansas	2,31	1,52	58,95	59,36	227,92	267,34	279,07	499,84	591,01	906,51	739,02
B. Finansinė sąskaita	602,61	460,99	551,13	914,75	1017,29	1256,48	2498,36	3677,59	3599,42	-2089,28	-1150,87
1. Tiesioginės investicijos	408,46	490,85	753,99	126,23	411,46	548,32	1216,01	1036,22	1111,63	-109,31	508,36
1.1. Užsienyje	-3,84	-7,97	-17,73	-33,7	-211,61	-277,66	-232,16	-436,59	-229,47	-156,45	-59,67
1.2. Lietuvoje	412,3	498,82	771,72	159,93	623,07	825,98	1448,17	1472,81	1341,10	47,14	568,03
2. Investicijų portfelis	267,41	288,36	11,81	244,86	170,18	-215,45	-194,04	-215,23	-173,8	775,50	1396,13
2.1. Užsienio turtas	-156	31,13	-137,81	28,53	-176,5	-632,61	-873,65	-620,05	-12,37	-824,25	-403,7
2.2. Įsipareigojimai	423,41	257,23	149,62	216,33	346,68	417,16	679,61	404,82	-161,43	1599,75	1799,83
3. Finansinės išvestinės priemonės	-	-1,38	-2,92	-25,17	2,01	10,61	-8,69	-1,48	9,90	29,52	-67,38
3.1. Užsienio turtas	-	20,56	20,9	24,73	47,91	22,11	7,63	3,52	135,56	130,06	-106,94
3.2. Įsipareigojimai	-	-21,94	-23,82	-49,9	-45,9	-11,5	-16,32	-5	-125,66	-100,54	39,56
4. Kitos investicijos	56,48	53,71	254,19	1046,01	334,35	1466,47	2662,91	3710,96	1867,86	-2847,57	-2466,61
4.1. Užsienio turtas	58,89	-242,19	178,38	-89,38	-540,72	-631,47	-378,75	-1104,3	-453,59	-484,62	-304,2
4.2. Įsipareigojimai	-2,41	295,9	75,81	1135,39	875,07	2097,94	3041,66	4815,26	2321,45	-2362,95	-2162,41
5. Oficialiosios tarptautinės atsargos	-129,74	-370,55	-465,94	-477,18	99,29	-553,47	-1177,8	-852,88	783,83	62,58	-521,37
III. KLAIDOS IR PRALEIDIMAI	132,73	176,19	162,04	142,07	148,41	-42,49	-226,23	-28,46	4,03	1,36	2,45
A. Lietuvos investicijos užsienyje	-100,95	-198,47	43,74	-69,82	-880,92	-1519,6	-1476,9	-2157,4	-559,87	-1335,26	-718,99
B. Užsienio investicijos Lietuvoje	833,3	1030,01	973,33	1461,75	1798,92	3329,58	5153,12	6687,89	3375,46	-816,60	-7,03

Saltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://lb.lt/statistics/statbrowser.aspx?lang=lt&orient=vert&date_type=4&Year0=2000&Year1=2011&Q1=1&Q2=1&Q3=1&Q4=1&group=7233 [žiūrėta 2011 09 24].

LATVIJOS MOKĒJIMU BALANSAS 2000 – 2010 m. (mln. EUR)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
I. EINAMOJI SĀSKAITA											
Kreditas	4180,3	4550,0	4876,5	5274,3	6260,0	7785,8	9267,3	11248,2	12317,7	10406,6	11733,0
Debitas	-4592,6	-5251,7	-5527,5	-6080,2	-7689,1	-9395,9	-12838,7	-15939,4	-15324,8	-8800,9	-11192,9
Balansas	-412,3	-701,8	-651,0	-805,9	-1429,1	-1610,1	-3571,4	-4691,2	-3007,1	1605,7	540,1
A. Prekēs ir paslaugos											
Kreditas	3503,8	3821,5	4005,2	4134,7	4826,9	6056,1	6984,1	8692,6	9614,1	8032,7	9659,4
Debetas	-4150,8	-4748,3	-4987,3	-5386,3	-6584,7	-8009,0	-10518,6	-12994,4	-12770,0	-8233,2	-9832,4
Balansas	-647,0	-926,8	-982,1	-1251,6	-1757,9	-1953,0	-3534,5	-4301,8	-3156,1	-200,6	-172,9
a. Prekēs											
Kreditas	2256,4	2504,8	2691,5	2801,5	3394,5	4313,1	4883,0	5996,6	6526,9	5276,2	6872,5
Debetas	-3399,4	-3997,7	-4247,6	-4566,4	-5637,4	-6753,4	-8947,3	-11028,0	-10599,5	-6601,7	-8152,5
Balansas	-1143,0	-1492,9	-1556,1	-1764,9	-2242,9	-2440,4	-4064,3	-5031,4	-4072,7	-1325,5	-1279,9
b. Paslaugos											
Kreditas	1247,4	1316,7	1313,7	1333,2	1432,4	1743,0	2101,1	2696,0	3087,2	2756,5	2786,9
Debetas	-751,4	-750,6	-739,7	-819,9	-947,3	-1255,6	-1571,3	-1966,4	-2170,5	-1631,5	-1679,9
Balansas	496,0	566,1	574,0	513,3	485,0	487,4	529,8	729,6	916,6	1124,9	1107,0
B. Pajamos											
Kreditas	235,4	310,6	305,9	326,3	400,7	622,5	856,5	1082,5	1219,5	954,1	839,9
Debetas	-212,2	-247,2	-251,9	-348,3	-625,8	-761,8	-1280,2	-1745,9	-1582,1	221,4	-780,6
Balansas	23,2	63,5	54,0	-22,0	-225,1	-139,3	-423,8	-663,5	-362,6	1175,5	59,4
C. Einamieji perveidimai											
Kreditas	441,0	417,9	565,4	813,3	1032,4	1107,2	1426,8	1473,2	1484,2	1419,8	1233,6
Debetas	-229,6	-256,3	-288,3	-345,6	-478,6	-625,1	-1039,9	-1199,1	-972,6	-789,1	-580,0
Balansas	211,5	161,6	277,1	467,7	553,8	482,1	386,9	274,1	511,5	630,7	653,7

II. KAPITALO IR FINANSINĒS SAŠKAITŪ BALANSAS	490,8	702,0	725,0	815,8	1408,9	1854,0	3469,5	4859,4	3421,4	-1748,8	-635,6
A. Kapitālo šķēķaitā											
Kreditā	43,5	55,6	28,1	70,2	121,9	176,8	198,8	417,6	356,6	462,4	363,5
Debetā	-5,4	-9,9	-5,8	-3,2	-5,4	-6,4	-8,1	-7,6	-15,4	-10,8	-11,3
Balānsā	38,0	45,8	22,3	67,0	116,4	170,5	190,7	410,0	341,2	451,5	352,2
B. Finānsinē šķēķaitā	452,7	656,3	702,7	748,8	1292,4	1683,6	3278,8	4449,4	3080,2	-2200,3	-987,8
1. Tiesioginē investicijō	434,8	128,3	265,9	227,6	424,0	464,9	1190,4	1428,0	696,7	112,3	270,4
1.1. Uģsienyje	-12,9	-19,7	-3,2	-43,5	-88,7	-103,0	-136,0	-269,8	-166,3	44,8	-16,0
1.2. Latvijojē	447,7	148,0	269,1	271,1	512,6	567,9	1326,3	1697,8	863,0	67,6	286,5
2. Investicijū portfelis	-353,7	136,1	-221,6	-200,3	179,1	-102,5	24,7	-493,8	253,5	123,5	-164,8
2.1. Uģsiēnio turtā	-381,2	-71,8	-241,1	-261,0	-30,6	-210,3	-207,5	-458,0	194,2	118,6	-141,3
2.2. Īsipareigojimā	27,5	207,9	19,6	60,8	209,7	107,8	232,2	-35,8	59,4	4,9	-23,5
3. Finānsinē īšvestinē priemonē	2,4	1,2	13,7	5,6	-37,5	-63,0	46,3	164,6	-71,2	302,7	-168,3
3.1. Uģsiēnio turtā	2,5	3,8	-8,0	-4,0	-27,1	45,4	102,2	239,3	217,2	476,0	191,2
3.2. Īsipareigojimā	-0,1	-2,6	21,7	9,6	-10,4	-108,4	-55,9	-74,7	-288,4	-173,3	-359,5
4. Ķitō investicijō	359,7	735,6	639,0	772,7	1050,4	1802,6	3586,9	4065,2	1745,6	-1817,4	-200,5
4.1. Uģsiēnio turtā	-433,3	-89,7	-487,9	-595,7	-1423,4	-343,2	-1535,5	-4359,9	-314,5	-741,9	-661,6
4.2. Īsipareigojimā	793,0	825,3	1126,9	1368,4	2473,8	2145,7	5122,4	8425,1	2060,1	-1075,5	461,1
5. Oficiālosiō tarptāutinē atsargō	9,5	-344,8	5,8	-56,7	-323,6	-418,4	-1569,4	-714,6	455,6	-921,5	-724,7
III. KLĀIDOS IR PRĀLEIDIMĀI	-78,5	-0,3	-74,0	-9,9	20,2	-243,9	101,8	-168,2	-414,3	143,1	95,5

Šāltinis: sudārytā pagāl: prieigā per internētā:

http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=19&table_level_1=&tables=3&lang=2&periodf=2000&periodt=2010&periodskums=1¤cy=2&bopsy_lim=0&mervieniba=2 [ģiūrētā 2011 09 24].

Marshall – Lerner sąlyga

Autoriai Snowdon B., Vane H.R. (2003) teigia, kad Marshallo– Lernerio sąlyga mokėjimų balanso elastingumo požiūriu esmė. Ši sąlyga taip pavadinta trijų ekonomistų Alfred Marshall, Abba Lerner ir Joan Robinson garbei. Remiantis elastingumo požiūriu, pasak Balčiūno N. ir kt. (2002) nacionalinės valiutos devalvacijos poveikis užsienio prekybos balansui iš esmės priklauso nuo šalyje ir užsienyje gaminamų prekių paklausos ir pasiūlos elastingumo kainai arba nuo užsienio valiutos pasiūlos ir paklausos elastingumo kainai.

Pagal šią sąlygą (siekiant ją supaprastinti) laikoma, jog prekyba paslaugomis, investicijų pajamų srautai bei neatlygintini pervedimai yra lygūs nuliui. Taip daroma tam, kad prekybos balansas būtų lygus einamajai sąskaitai. Paprasčiausiu atveju, Marshall – Lerner sąlyga parodo, kad valiutos devalvacija arba valiutos nuvertėjimas pagerins prekybos balansą, jei paklausos eksportui ir importui elastingumų suma absoliučia verte yra didesnė už vienetą. t.y. $(\epsilon + \epsilon^* > 1)$.

Eksporto paklausos elastingumas:

Kai eksporto paklausos elastingumas lygus 1, tuomet pasak Balčiūno N. ir kt. (2002) 10 proc. devalvacija sukels 10 proc. eksporto apimties padidėjimą. Dėl šios pairesasties užsienio valiutos pajamos išliks vienodos tiek prieš, tiek po devalvacijos.

Kai eksporto paklausos elastingumas daugiau už 1, tuomet pasak Balčiūno N. ir kt. (2002) 10 proc. devalvacija, sukels didesnę, nei 10 proc. eksporto apimties padidėjimą. Remiantis autoriais, tokiu būdu užsienio valiutos pajamos padidės, ir atsiras galimybė padengti užsienio prekybos deficitą.

Kai paklausos eksporto elastingumas yra nulinis, tuomet eksporto vertė vidaus valiuta išliks tokia pat, kitaip tariant 10% valiutos nuvertėjimas, nesukels eksporto padidėjimo, kas lemia užsienio valiutos pajamų sumažėjimą ir šiuo atveju dar labiau pablogėja mokėjimų balansas.

Importo paklausos elastingumas:

Kai paklausos elastingumas importui yra didesnis už 0, tai, remiantis Balčiūnu N. ir kt. (2002), po devalvacijos importo kiekis, bei užsienio valiutos kiekis, sumažėja. Kuo importo paklausos elastingumas didesnis, tuo didesnis užsienio valiutos paklausos sumažėjimas. Devalvacijos atveju, bus pagerinamas užsienio prekybos balansas iš paklausos pusės.

Tuo atveju, kai yra nulinis importo paklausos elastingumas, tuomet, devalvacijai valiutą, importo vertė vidaus valiuta padidės valiutos nuvertėjimo procentu. Šiuo atveju, remiantis Balčiūnu N. ir kt. (2002) užsienio valiutos paklausa yra neelastinga, ir devalvacija užsienio prekybos balansą iš paklausos pusės nei pablogins, nei pagerins.

4 PRIEDAS

LIETUVOS EINAMOSIOS SĄSKAITOS BALANSĄ, SUDARANČIŲ RODIKLIŲ KITIMO TENDENCIJOS 2000 – 2010 m. (mln. EUR)

		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EINAMOJI SĄSKAITA		-737,65	-638,70	-772,12	-1116,18	-1393,62	-1481,33	-2551,20	-4148,97	-4194,46	1181,41	409,85
Santykinė	Grandininis		-13,41%	20,89%	44,56%	24,86%	6,29%	72,22%	62,63%	1,10%	-128,17%	-65,31%
	Bazinis		-13,41%	4,67%	51,32%	88,93%	100,82%	245,86%	462,46%	468,62%	-260,16%	-155,56%
Absoliutinė	Grandininis		98,95	-133,42	-344,06	-277,44	-87,71	-1069,87	-1597,77	-45,49	5375,87	-771,56
	Bazinis		98,95	-34,47	-378,53	-655,97	-743,68	-1813,55	-3411,32	-3456,81	1919,06	1147,50
Prekės		-1208,31	-1236,06	-1407,15	-1488,87	-1920,42	-2358,97	-3337,02	-4278,65	-4202,70	-851,66	-1271,45
Santykinė	Grandininis		2,30%	13,84%	5,81%	28,99%	22,84%	41,46%	28,22%	-1,78%	-79,74%	49,29%
	Bazinis		2,30%	16,46%	23,22%	58,93%	95,23%	176,17%	254,10%	247,82%	-29,52%	5,23%
Absoliutinė	Grandininis		-27,75	-171,09	-81,72	-431,55	-438,55	-978,05	-941,63	75,95	3351,04	-419,79
	Bazinis		-27,75	-198,84	-280,56	-712,11	-1150,66	-2128,71	-3070,34	-2994,39	356,65	-63,14
Dalis einamojoje sąskaitoje		163,81%	193,53%	182,24%	133,39%	137,80%	159,25%	130,80%	103,13%	100,20%	-72,09%	-310,22%
Paslaugos		414,22	509,99	574,49	546,77	655,33	847,47	860,62	460,64	405,85	517,17	974,85
Santykinė	Grandininis		23,12%	12,65%	-4,83%	19,85%	29,32%	1,55%	-46,48%	-11,89%	27,43%	88,50%
	Bazinis		23,12%	38,69%	32,00%	58,21%	104,59%	107,77%	11,21%	-2,02%	24,85%	135,35%
Absoliutinė	Grandininis		95,77	64,50	-27,72	108,56	192,14	13,15	-399,98	-54,79	111,32	457,68
	Bazinis		95,77	160,27	132,55	241,11	433,25	446,40	46,42	-8,37	102,95	560,63
Dalis einamojoje sąskaitoje		-56,15%	-79,85%	-74,40%	-48,99%	-47,02%	-57,21%	-33,73%	-11,10%	-9,68%	43,78%	237,86%
Pajamos		-206,49	-200,43	-185,66	-431,73	-494,91	-501,05	-652,54	-1178,73	-1097,35	355,30	-625,25
Santykinė	Grandininis		-2,93%	-7,37%	132,54%	14,63%	1,24%	30,23%	80,64%	-6,90%	-132,38%	-275,98%
	Bazinis		-2,93%	-10,09%	109,08%	139,68%	142,65%	216,02%	470,84%	431,43%	-272,07%	202,80%
Absoliutinė	Grandininis		6,06	14,77	-246,07	-63,18	-6,14	-151,49	-526,19	81,38	1452,65	-980,55
	Bazinis		6,06	20,83	-225,24	-288,42	-294,56	-446,05	-972,24	-890,86	561,79	-418,76
Dalis einamojoje sąskaitoje		27,99%	31,38%	24,05%	38,68%	35,51%	33,82%	25,58%	28,41%	26,16%	30,07%	-152,56%
Einamieji pervedimai		262,93	287,80	246,20	257,65	366,38	531,22	577,74	847,77	699,74	1160,60	1331,70
Santykinė	Grandininis		9,46%	-14,45%	4,65%	42,20%	44,99%	8,76%	46,74%	-17,46%	65,86%	14,74%
	Bazinis		9,46%	-6,36%	-2,01%	39,35%	102,04%	119,73%	222,43%	166,13%	341,41%	406,48%
Absoliutinė	Grandininis		24,87	-41,60	11,45	108,73	164,84	46,52	270,03	-148,03	460,86	171,10
	Bazinis		24,87	-16,73	-5,28	103,45	268,29	314,81	584,84	436,81	897,67	1068,77
Dalis einamojoje sąskaitoje		-35,64%	-45,06%	-31,89%	-23,08%	-26,29%	-35,86%	-22,65%	-20,43%	-16,68%	98,24%	324,92%

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://lb.lt/statistics/statbrowser.aspx?lang=lt&orient=vert&date_type=4&Year0=2000&Year1=2011&Q1=1&Q2=1&Q3=1&Q4=1&group=7233 [žiūrėta 2011 09 24].

5 PRIEDAS

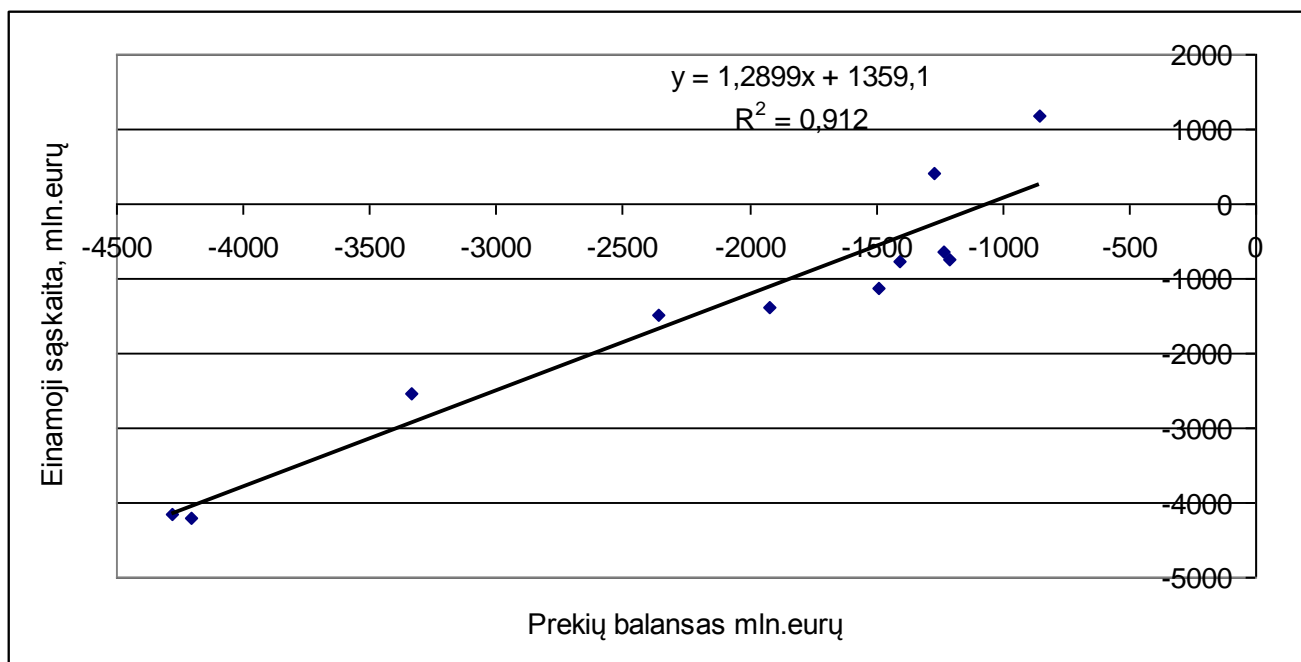
LATVIJOS EINAMOSIOS SAŠKAITOS BALANSA, SUDARANČIŲ RODIKLIŲ KITIMO TENDENCIJOS 2000 – 2010 m. (mln. EUR)

		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EINAMOJI SAŠKAITA		-412,3	-701,8	-651,0	-805,9	-1429,1	-1610,1	-3571,4	-4691,2	-3007,1	1605,7	540,1
Santykinė	Grandininis		70,22%	-7,24%	23,79%	77,33%	12,67%	121,81%	31,35%	-35,90%	-153,40%	-66,36%
	Bazinis		70,22%	57,89%	95,46%	246,62%	290,52%	766,21%	1037,81%	629,35%	-489,45%	-231,00%
Absoliutinė	Grandininis		-289,50	50,80	-154,90	-623,20	-181,00	-1961,30	-1119,80	1684,10	4612,80	-1065,60
	Bazinis		-289,50	-238,70	-393,60	-1016,80	-1197,80	-3159,10	-4278,90	-2594,80	2018,00	952,40
Prekės		-1143,0	-1492,9	-1556,1	-1764,9	-2242,9	-2440,4	-4064,3	-5031,4	-4072,7	-1325,5	-1279,9
Santykinė	Grandininis		30,61%	4,23%	13,42%	27,08%	8,81%	66,54%	23,79%	-19,05%	-67,45%	-3,44%
	Bazinis		30,61%	36,14%	54,41%	96,23%	113,51%	255,58%	340,19%	256,32%	15,97%	11,98%
Absoliutinė	Grandininis		-349,90	-63,20	-208,80	-478,00	-197,50	-1623,90	-967,10	958,70	2747,20	45,60
	Bazinis		-349,90	-413,10	-621,90	-1099,90	-1297,40	-2921,30	-3888,40	-2929,70	-182,50	-136,90
Dalis einamojoje sąskaitoje		277,23%	212,72%	239,03%	219,00%	156,94%	151,57%	113,80%	107,25%	135,44%	-82,55%	-236,97%
Paslaugos		496,0	566,1	574,0	513,3	485,0	487,4	529,8	729,6	916,6	1124,9	1107,0
Santykinė	Grandininis		14,13%	1,40%	-10,57%	-5,51%	0,49%	8,70%	37,71%	25,63%	22,73%	-1,59%
	Bazinis		14,13%	15,73%	3,49%	-2,22%	-1,73%	6,81%	47,10%	84,80%	126,79%	123,19%
Absoliutinė	Grandininis		70,10	7,90	-60,70	-28,30	2,40	42,40	199,80	187,00	208,30	-17,90
	Bazinis		70,10	78,00	17,30	-11,00	-8,60	33,80	233,60	420,60	628,90	611,00
Dalis einamojoje sąskaitoje		-120,30%	-80,66%	-88,17%	-63,69%	-33,94%	-30,27%	-14,83%	-15,55%	-30,48%	70,06%	204,96%
Pajamos		23,2	63,5	54,0	-22,0	-225,1	-139,3	-423,8	-663,5	-362,6	1175,5	59,4
Santykinė	Grandininis		173,71%	-14,96%	-140,74%	923,18%	-38,12%	204,24%	56,56%	-45,35%	-424,19%	-94,95%
	Bazinis		173,71%	132,76%	-194,83%	-1070,26%	-700,43%	1926,72%	-2959,91%	-1662,93%	4966,81%	156,03%
Absoliutinė	Grandininis		40,30	-9,50	-76,00	-203,10	85,80	-284,50	-239,70	300,90	1538,10	-1116,10
	Bazinis		40,30	30,80	-45,20	-248,30	-162,50	-447,00	-686,70	-385,80	1152,30	36,20
Dalis einamojoje sąskaitoje		1,24%	2,78%	2,19%	0,79%	6,42%	3,92%	7,84%	9,91%	6,18%	27,62%	1,92%
Einamieji pervedimai		211,5	161,6	277,1	467,7	553,8	482,1	386,9	274,1	511,5	630,7	653,7
Santykinė	Grandininis		-23,59%	71,47%	68,78%	18,41%	-12,95%	-19,75%	-29,15%	86,61%	23,30%	3,65%
	Bazinis		-23,59%	31,02%	121,13%	161,84%	127,94%	82,93%	29,60%	141,84%	198,20%	209,08%
Absoliutinė	Grandininis		-49,90	115,50	190,60	86,10	-71,70	-95,20	-112,80	237,40	119,20	23,00
	Bazinis		-49,90	65,60	256,20	342,30	270,60	175,40	62,60	300,00	419,20	442,20
Dalis einamojoje sąskaitoje		-51,30%	-23,03%	-42,57%	-58,03%	-38,75%	-29,94%	-10,83%	-5,84%	-17,01%	39,28%	121,03%

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=19&table_level_1=&tables=3&lang=2&periodf=2000&periodt=2010&periodiskums=1¤cy=2&bopsy_lim=0&mervieniba=2 [žiūrėta 2011 09 24].

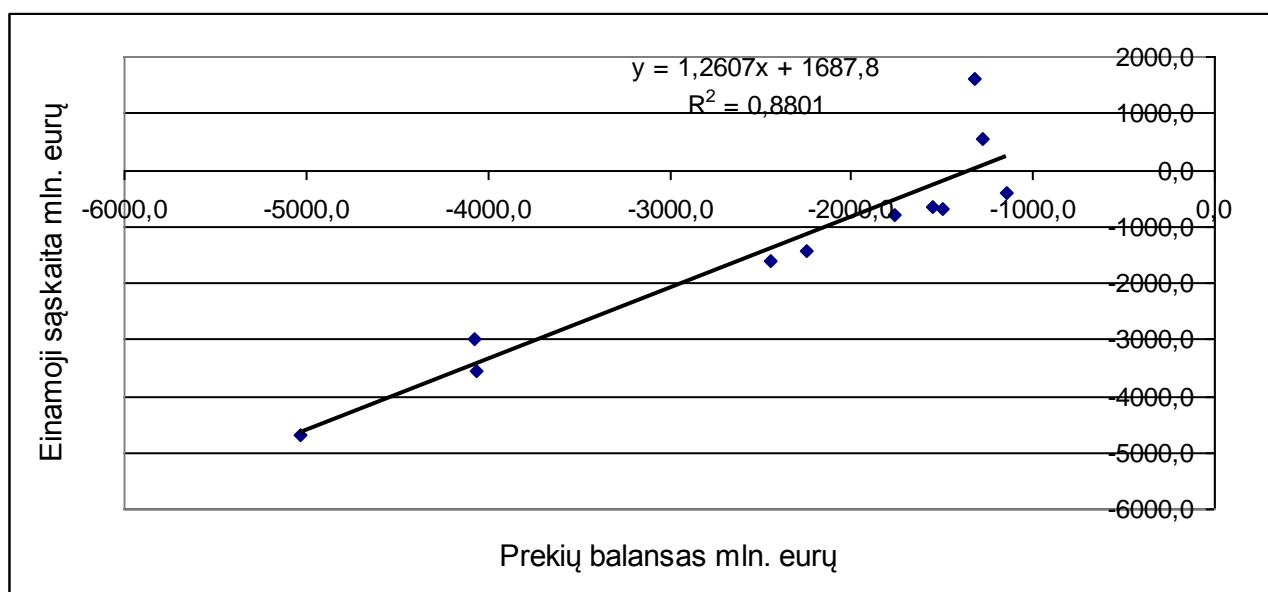
**LIETUVOS PREKIŲ BALANSO IR EINAMOSIOS SĄSKAITOS TARPUSAVIO
PRIKLAUSOMYBĖ**

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://lb.lt/statistics/statbrowser.aspx?lang=lt&orient=vert&date_type=4&Year0=2000&Year1=2011&Q1=1&Q2=1&Q3=1&Q4=1&group=7233 [žiūrėta 2011 09 24].

**LATVIJOS PREKIŲ BALANSO IR EINAMOSIOS SĄSKAITOS TARPUSAVIO
PRIKLAUSOMYBĖ**

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=19&table_level_1=&tables=3&lang=2&period-f=2000&period-t=2010&periodiskums=1¤cy=2&bopsy_lim=0&mervieniba=2 [žiūrėta 2011 09 24].

LIETUVOS EKSPORTĄ SUDARANČIŲ RODIKLIŲ KITIMO TENDENCIJOS (tūkst. EUR), 2000-2010 m.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Mašinos ir įranga	476616	574254	611025,9	741886	1029171	1277753	1542103	1818046	2073017,5	1371458,7	1876242,5
Santykinė	Grandininis	20,49%	6,40%	21,42%	38,72%	24,15%	20,69%	17,89%	14,02%	-33,84%	36,81%
	Bazinis	20,49%	28,20%	55,66%	115,93%	168,09%	223,55%	281,45%	334,94%	187,75%	293,66%
Absoliutinė	Grandininis	97637,66	36771,98	130860,46	287285,10	248581,47	264349,63	275943,52	254971,36	-701558,73	504783,77
	Bazinis	97637,66	134409,64	265270,10	552555,20	801136,67	1065486,30	1341429,83	1596401,18	894842,45	1399626,22
Chemijos pramonės gaminiai	327804	319391	359454,6	408020	520930,5	697950,1	738182,4	1037399	1593949,2	1108132,2	1333839,1
Santykinė	Grandininis	-2,57%	12,54%	13,51%	27,67%	33,98%	5,76%	40,53%	53,65%	-30,48%	20,37%
	Bazinis	-2,57%	9,66%	24,47%	58,92%	112,92%	125,19%	216,47%	386,25%	238,05%	306,90%
Absoliutinė	Grandininis	-8412,88	40063,17	48565,31	112910,54	177019,58	40232,36	299216,84	556549,96	-485816,99	225706,82
	Bazinis	-8412,88	31650,28	80215,59	193126,13	370145,71	410378,07	709594,91	1266144,87	780327,88	1006034,70
Drabužiai	855902	915390	929799,8	899102	917081,7	925010,9	992281	1017369	971426,06	828787,65	1021654,4
Santykinė	Grandininis	6,95%	1,57%	-3,30%	2,00%	0,86%	7,27%	2,53%	-4,52%	-14,68%	23,27%
	Bazinis	6,95%	8,63%	5,05%	7,15%	8,07%	15,93%	18,87%	13,50%	-3,17%	19,37%
Absoliutinė	Grandininis	59488,62	14409,70	-30697,81	17979,67	7929,16	67270,16	25088,04	-45943,00	-142638,41	192866,75
	Bazinis	59488,62	73898,31	43200,50	61180,17	69109,33	136379,49	161467,53	115524,53	-27113,88	165752,87
Maisto produktai	470639	588540	568179,5	692271	865421,5	1225668	1578758	2123830	2559229,1	2288049,4	2773534,9
Santykinė	Grandininis	25,05%	-3,46%	21,84%	25,01%	41,63%	28,81%	34,53%	20,50%	-10,60%	21,22%
	Bazinis	25,05%	20,73%	47,09%	83,88%	160,43%	235,45%	351,27%	443,78%	386,16%	489,31%
Absoliutinė	Grandininis	117901,73	-20360,84	124091,06	173150,92	360246,12	353089,98	545072,17	435399,39	-271179,74	485485,46
	Bazinis	117901,73	97540,89	221631,95	394782,87	755028,99	1108118,98	1653191,15	2088590,54	1817410,80	2302896,26
Metalas ir jo gaminiai	152752	170816	184670,7	201132	338120,4	423206,6	538544,5	703919,8	812683,62	541304,65	735959,95
Santykinė	Grandininis	11,83%	8,11%	8,91%	68,11%	25,16%	27,25%	30,71%	15,45%	-33,39%	35,96%
	Bazinis	11,83%	20,90%	31,67%	121,35%	177,06%	252,56%	360,83%	432,03%	254,37%	381,80%
Absoliutinė	Grandininis	18064,44	13854,49	16461,36	136988,36	85086,25	115337,90	165375,29	108763,79	-271378,97	194655,29
	Bazinis	18064,44	31918,94	48380,30	185368,66	270454,91	385792,81	551168,10	659931,88	388552,91	583208,21
Mineraliniai produktai	968519	1273397	1140516	1286848	1922534	2634864	2763458	1796106	4094548	2591177,1	3776310,4
Santykinė	Grandininis	31,48%	-10,44%	12,83%	49,40%	37,05%	4,88%	-35,01%	127,97%	-36,72%	45,74%
	Bazinis	31,48%	17,76%	32,87%	98,50%	172,05%	185,33%	85,45%	322,76%	167,54%	289,91%
Absoliutinė	Grandininis	304877,98	-132880,79	146331,99	635686,23	712329,53	128594,04	-967352,29	2298442,45	-1503370,95	1185133,37
	Bazinis	304877,98	171997,19	318329,18	954015,41	1666344,94	1794938,98	827586,68	3126029,14	1622658,19	2807791,56
Transporto priemonės	251314	402021	887523,3	928057	675702,8	770001,8	1121953	1291363	1348897,4	840126,71	1180862,7
Santykinė	Grandininis	59,97%	120,77%	4,57%	-27,19%	13,96%	45,71%	15,10%	4,46%	-37,72%	40,56%

	Bazinis		59,97%	253,15%	269,28%	168,87%	206,39%	346,43%	413,84%	436,74%	234,29%	369,87%
Absoliutinė	Grandininis		150706,85	485502,14	40533,39	-252353,86	94298,97	351951,49	169409,78	57534,29	-508770,65	340735,95
	Bazinis		150706,85	636208,99	676742,38	424388,53	518687,50	870638,99	1040048,77	1097583,06	588812,41	929548,37
Mediena ir jos gaminiai		286984	315218	359143	389198	433895,6	514692,6	569188,3	712592	650544,02	523946,45	758157,9
Santykinė	Grandininis		9,84%	13,93%	8,37%	11,48%	18,62%	10,59%	25,19%	-8,71%	-19,46%	44,70%
	Bazinis		9,84%	25,14%	35,62%	51,19%	79,35%	98,33%	148,30%	126,68%	82,57%	164,18%
Absoliutinė	Grandininis		28233,49	43925,36	30055,06	44697,52	80797,03	54495,74	143403,67	-62047,99	-126597,57	234211,45
	Bazinis		28233,49	72158,86	102213,91	146911,43	227708,47	282204,21	425607,88	363559,89	236962,32	471173,77
Kita		320104	398445	496480,8	611570	774886,1	1020906	1417983	2008753	1972793,5	1703820,5	2194170,6
Santykinė	Grandininis		24,47%	24,60%	23,18%	26,70%	31,75%	38,89%	41,66%	-1,79%	-13,63%	28,78%
	Bazinis		24,47%	55,10%	91,05%	142,07%	218,93%	342,98%	527,53%	516,30%	432,27%	585,46%
Absoliutinė	Grandininis		78341,43	98035,42	115088,83	163316,47	246019,55	397077,36	590769,95	-35959,48	-268973,04	490350,15
	Bazinis		78341,43	176376,85	291465,68	454782,15	700801,70	1097879,05	1688649,01	1652689,53	1383716,49	1874066,64

Saltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1229> [žiūrėta 2011 09 24].

LIETUVOS IMPORTĄ SUDARANČIŲ RODIKLIŲ KITIMO TENDENCIJOS (tūkst. EUR), 2000-2010 m.

		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Mašinos ir įranga		1053793,53	1299604,00	1552853,63	1728388,03	2057583,70	2456774,21	2978937,27	3476033,07	3398839,38	1965501,56	2489651,36
Santykinė	Grandininis		23,33%	19,49%	11,30%	19,05%	19,40%	21,25%	16,69%	-2,22%	-42,17%	26,67%
	Bazinis		23,33%	47,36%	64,02%	95,25%	133,14%	182,69%	229,86%	222,53%	86,52%	136,26%
Absoliutinė	Grandininis		245810,47	253249,62	175534,41	329195,67	399190,51	522163,06	497095,81	-77193,70	-1433337,81	524149,79
	Bazinis		245810,47	499060,10	674594,50	1003790,17	1402980,68	1925143,74	2422239,54	2345045,85	911708,03	1435857,83
Chemijos pramonės gaminiai		632821,51	687991,02	754653,24	807384,04	913524,62	1058640,70	1412939,96	1856135,11	2267417,37	1767199,61	2131661,35
Santykinė	Grandininis		8,72%	9,69%	6,99%	13,15%	15,89%	33,47%	31,37%	22,16%	-22,06%	20,62%
	Bazinis		8,72%	19,25%	27,58%	44,36%	67,29%	123,28%	193,31%	258,30%	179,26%	236,85%
Absoliutinė	Grandininis		55169,51	66662,22	52730,80	106140,58	145116,08	354299,26	443195,15	411282,26	-500217,77	364461,74
	Bazinis		55169,51	121831,73	174562,53	280703,11	425819,19	780118,45	1223313,60	1634595,86	1134378,10	1498839,84
Drabužiai		623839,15	704955,14	730916,68	746434,84	810019,87	814476,42	933968,17	1062301,23	1057037,30	801050,51	944329,04
Santykinė	Grandininis		13,00%	3,68%	2,12%	8,52%	0,55%	14,67%	13,74%	-0,50%	-24,22%	17,89%
	Bazinis		13,00%	17,16%	19,65%	29,84%	30,56%	49,71%	70,28%	69,44%	28,41%	51,37%
Absoliutinė	Grandininis		81115,99	25961,54	15518,16	63585,03	4456,56	119491,75	128333,06	-5263,93	-255986,79	143278,53
	Bazinis		81115,99	107077,53	122595,69	186180,72	190637,28	310129,03	438462,09	433198,16	177211,36	320489,89
Maisto produktai		612563,37	665417,20	660766,39	698171,98	859865,09	1073537,94	1427416,85	1759195,93	2345587,84	1921261,93	2315646,61
Santykinė	Grandininis		8,63%	-0,70%	5,66%	23,16%	24,85%	32,96%	23,24%	33,33%	-18,09%	20,53%
	Bazinis		8,63%	7,87%	13,98%	40,37%	75,25%	133,02%	187,19%	282,91%	213,64%	278,03%
Absoliutinė	Grandininis		52853,83	-4650,81	37405,58	161693,12	213672,85	353878,91	331779,08	586391,91	-424325,91	394384,67
	Bazinis		52853,83	48203,02	85608,61	247301,73	460974,57	814853,48	1146632,56	1733024,47	1308698,56	1703083,24
Metalas ir jo gaminiai		298391,04	349546,98	417144,52	492157,52	706012,92	851255,47	1071395,22	1383107,62	1291804,91	655289,16	874254,63
Santykinė	Grandininis		17,14%	19,34%	17,98%	43,45%	20,57%	25,86%	29,09%	-6,60%	-49,27%	33,42%
	Bazinis		17,14%	39,80%	64,94%	136,61%	185,28%	259,06%	363,52%	332,92%	119,61%	192,99%
Absoliutinė	Grandininis		51155,93	67597,54	75013,00	213855,39	145242,56	220139,74	311712,41	-91302,71	-636515,76	218965,48
	Bazinis		51155,93	118753,48	193766,48	407621,87	552864,43	773004,17	1084716,58	993413,87	356898,11	575863,59
Mineraliniai produktai		1460268,68	1597448,22	1471399,99	1598917,78	2010235,81	3250758,60	3713374,83	3216242,96	6101474,25	3776025,57	5816953,31
Santykinė	Grandininis		9,39%	-7,89%	8,67%	25,72%	61,71%	14,23%	-13,39%	89,71%	-38,11%	54,05%
	Bazinis		9,39%	0,76%	9,49%	37,66%	122,61%	154,29%	120,25%	317,83%	158,58%	298,35%
Absoliutinė	Grandininis		137179,54	-126048,22	127517,78	411318,03	1240522,79	462616,22	-497131,86	2885231,29	-2325448,68	2040927,74
	Bazinis		137179,54	11131,31	138649,10	549967,13	1790489,92	2253106,15	1755974,28	4641205,57	2315756,89	14356684,63
Transporto priemonės		496544,89	764135,34	1308718,72	1331294,43	1291250,93	1399340,25	2048256,46	2811559,20	2469468,43	786131,43	1245381,89
Santykinė	Grandininis		53,89%	71,27%	1,73%	-3,01%	8,37%	46,37%	37,27%	-12,17%	-68,17%	58,42%

	Bazinis		53,89%	163,57%	168,11%	160,05%	181,82%	312,50%	466,22%	397,33%	58,32%	150,81%
Absoliutinė	Grandininis		267590,45	544583,38	22575,71	-40043,50	108089,32	648916,21	763302,74	-342090,77	-1683337,00	459250,46
	Bazinis		267590,45	812173,83	834749,54	794706,04	902795,35	1551711,57	2315014,31	1972923,54	289586,54	748837,00
Mediena ir jos gaminiai		214836,51	244038,90	273163,43	303636,64	388802,65	473952,99	544895,04	704327,82	675173,71	479234,04	625612,20
Santykinė	Grandininis		13,59%	11,93%	11,16%	28,05%	21,90%	14,97%	29,26%	-4,14%	-29,02%	30,54%
	Bazinis		13,59%	27,15%	41,33%	80,98%	120,61%	153,63%	227,84%	214,27%	123,07%	191,20%
Absoliutinė	Grandininis		29202,39	29124,54	30473,21	85166,01	85150,34	70942,05	159432,78	-29154,11	-195939,67	146378,16
	Bazinis		29202,39	58326,92	88800,13	173966,14	259116,49	330058,53	489491,31	460337,20	264397,53	410775,69
Kita		653300,89	707621,03	788787,88	819444,07	920890,73	118916,82	1297944,71	1543746,99	1537296,57	971286,46	1209649,10
Santykinė	Grandininis		8,31%	11,47%	3,89%	12,38%	21,50%	16,00%	18,94%	-0,42%	-36,82%	24,54%
	Bazinis		8,31%	20,74%	25,43%	40,96%	71,27%	98,67%	136,30%	135,31%	48,67%	85,16%
Absoliutinė	Grandininis		54320,15	81166,85	30656,19	101446,65	198026,09	179027,89	245802,28	-6450,42	-566010,11	238362,63
	Bazinis		54320,15	135487,00	166143,19	267589,84	465615,93	644643,83	890446,10	883995,68	317985,58	556348,21

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1229> [žiūrėta 2011 09 24].

10 PRIEDAS

LATVIJOS EKSPORTA SUDARANČIŲ RODIKLIŲ KITIMO TENDENCIJOS (tūkst. EUR), 2000-2010 m.

		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Mašinos ir įranga		104604,11	124987,32	142542,97	184559,03	269222,32	425314,17	496837,14	675508,59	836022,82	764778,81	932550,01
Santykinė	Grandininis		19,49%	14,05%	29,48%	45,87%	57,98%	16,82%	35,96%	23,76%	-8,52%	21,94%
	Bazinis		19,49%	36,27%	76,44%	157,37%	306,59%	374,97%	545,78%	699,23%	631,12%	791,50%
Absoliutinė	Grandininis		20383,21	17555,65	42016,06	84663,29	156091,86	71522,96	178671,46	160514,23	-71244,01	167771,20
	Bazinis		20383,21	37938,86	79954,92	164618,20	320710,06	392233,02	570904,48	731418,71	660174,70	827945,90
Chemijos pramonės gaminiai		101428,57	112069,60	114785,86	136222,88	174034,94	225804,45	313588,33	423058,61	523295,29	432514,79	491027,05
Santykinė	Grandininis		10,49%	2,42%	18,68%	27,76%	29,75%	38,88%	34,91%	23,69%	-17,35%	13,53%
	Bazinis		10,49%	13,17%	34,30%	71,58%	122,62%	209,17%	317,10%	415,92%	326,42%	384,11%
Absoliutinė	Grandininis		10641,03	2716,26	21437,02	37812,06	51769,51	87783,88	109470,27	100236,69	-90780,50	58512,26
	Bazinis		10641,03	13357,28	34794,31	72606,37	124375,88	212159,76	321630,04	421866,72	331086,22	389598,48
Drabužiai		239063,12	267028,74	270284,59	317542,97	344639,34	380126,80	409725,27	414354,75	378991,27	286935,76	329291,35
Santykinė	Grandininis		11,70%	1,22%	17,48%	8,53%	10,30%	7,79%	1,13%	-8,53%	-24,29%	14,76%
	Bazinis		11,70%	13,06%	32,83%	44,16%	59,01%	71,39%	73,32%	58,53%	20,03%	37,74%
Absoliutinė	Grandininis		27965,62	3255,85	47258,38	27096,37	35487,46	29598,48	4629,47	-35363,48	-92055,51	42355,59
	Bazinis		27965,62	31221,47	78479,85	105576,22	141063,68	170662,16	175291,63	139928,15	47872,64	90228,23
Maisto produktai		92727,53	156417,30	202807,83	209237,81	294919,70	496756,83	612852,92	818844,74	1055952,38	943709,50	1182378,13
Santykinė	Grandininis		68,68%	29,66%	3,17%	40,95%	68,44%	23,37%	33,61%	28,96%	-10,63%	25,29%
	Bazinis		68,68%	118,71%	125,65%	218,05%	435,72%	560,92%	783,07%	1038,77%	917,72%	1175,11%
Absoliutinė	Grandininis		63689,77	46390,53	6429,98	85681,88	201837,14	116096,08	205991,83	237107,64	-112242,89	238668,64
	Bazinis		63689,77	110080,30	16510,28	202192,17	404029,30	520125,39	726117,22	963224,85	850981,97	1089650,61
Metalas ir jo gaminiai		220350,80	231734,29	265963,65	298107,92	432764,16	541435,62	699199,77	846973,80	1054811,21	639642,15	931179,21
Santykinė	Grandininis		5,17%	14,77%	12,09%	45,17%	25,11%	29,14%	21,13%	24,54%	-39,36%	45,58%
	Bazinis		5,17%	20,70%	35,29%	96,40%	145,72%	217,31%	284,38%	378,70%	190,28%	322,59%
Absoliutinė	Grandininis		11383,49	34229,36	32144,27	134656,24	108671,46	157764,16	147774,02	207837,42	-415169,06	291537,05
	Bazinis		11383,49	45612,85	77757,11	212413,36	321084,81	478848,97	626622,99	834460,41	419291,35	710828,40
Mineraliniai produktai		43209,35	29936,60	33894,05	37220,34	160769,23	373667,23	256631,45	233060,02	259268,81	281246,83	398865,88
Santykinė	Grandininis		-30,72%	13,22%	9,81%	331,94%	132,42%	-31,32%	-9,18%	11,25%	8,48%	41,82%
	Bazinis		-30,72%	-21,56%	-13,86%	272,07%	764,78%	493,93%	439,37%	500,03%	550,89%	823,10%
Absoliutinė	Grandininis		-13272,75	3957,45	3326,29	123548,89	212898,00	-117035,78	-23571,43	26208,79	21978,02	117619,05
	Bazinis		-13272,75	-9315,30	-5989,01	117559,88	330457,88	213422,09	189850,66	216059,45	238037,48	355656,52
Transporto priemonės		22304,87	34495,63	37503,52	48181,18	76580,73	156724,43	279714,00	396420,12	459961,96	358777,12	398877,15
Santykinė	Grandininis		54,66%	8,72%	28,47%	58,94%	104,65%	78,48%	41,72%	16,03%	-22,00%	11,18%

	Bazinis		54,66%	68,14%	116,01%	243,34%	602,65%	1154,05%	1677,28%	1962,16%	1508,51%	1688,30%
Absoliutinė	Grandininis		12190,76	3007,89	10677,66	28399,55	80143,70	122989,57	116706,11	63541,84	-101184,84	40100,03
	Bazinis		12190,76	15198,65	25876,30	54275,85	134419,55	257409,13	374115,24	437657,09	336472,25	376572,27
Mediena ir jos gaminiai		631587,77	650518,46	720229,64	859781,63	985249,37	1100645,25	1121366,58	1377799,38	1134051,85	929444,91	1390300,08
Santykinė	Grandininis		3,00%	10,72%	19,38%	14,59%	11,71%	1,88%	22,87%	-17,69%	-18,04%	49,58%
	Bazinis		3,00%	14,03%	36,13%	56,00%	74,27%	77,55%	118,15%	79,56%	47,16%	120,13%
Absoliutinė	Grandininis		18930,68	69711,19	139551,99	125467,74	115395,89	20721,33	256432,80	-243747,53	-204606,93	460855,17
	Bazinis		18930,68	88641,87	228193,86	353661,59	469057,48	489778,81	746211,61	502464,07	297857,14	758712,31
Kita		138574,25	162890,96	196794,87	234632,29	290883,35	368606,65	449714,00	506138,35	537349,96	437964,22	559908,42
Santykinė	Grandininis		17,55%	20,81%	19,23%	23,97%	26,72%	22,00%	12,55%	6,17%	-18,50%	27,84%
	Bazinis		17,55%	42,01%	69,32%	109,91%	166,00%	224,53%	265,25%	287,77%	216,05%	304,05%
Absoliutinė	Grandininis		24316,71	33903,92	37837,42	56251,06	77723,30	81107,35	56424,34	31211,61	-99385,74	121944,21
	Bazinis		24316,71	58220,63	96058,04	152309,10	230032,40	311139,76	367564,10	398775,71	299389,97	421334,18

Saltinis: sudaryta pagal: priedą per internetą:

<http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=AT0040a&ti=AT04%2E+PRINCIPAL+EXPORTS>

&path=../DATABASEEN/atirdz/Annual%20statistical%20data/Foreign%20trade/&lang=1 [Žiūrėta 2011 08 28]

11 PRIEDAS

LATVIJOS IMPORTĄ SUDARANČIŲ RODIKLIŲ KITIMO TENDENCIJOS (tūkst. EUR), 2000-2010 m.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Mašinos ir įranga	629375,88	722697,94	819584,39	966286,28	1160779,09	1482814,88	1932306,28	2450811,50	2117557,06	1159023,67	1511359,54
Santykinė	Grandininis	14,83%	13,41%	17,90%	20,13%	27,74%	30,31%	26,83%	-13,60%	-45,27%	30,40%
	Bazinis	14,83%	30,22%	53,53%	84,43%	135,60%	207,02%	289,40%	236,45%	84,15%	140,14%
Absoliutinė	Grandininis	93322,06	96886,45	146701,89	194492,81	322035,78	449491,41	518505,21	-333254,44	-958533,39	352335,87
	Bazinis	93322,06	190208,51	336910,40	531403,21	853439,00	1302930,40	1821435,62	1488181,18	529647,79	881983,66
Chemijos pramonės gaminiai	289482,95	324647,79	367812,06	423413,64	493227,67	576559,59	747187,94	889667,51	1032433,08	785171,88	934112,43
Santykinė	Grandininis	12,15%	13,30%	15,12%	16,49%	16,90%	29,59%	19,07%	16,05%	-23,95%	18,97%
	Bazinis	12,15%	27,06%	46,27%	70,38%	99,17%	158,11%	207,33%	256,65%	171,23%	222,68%
Absoliutinė	Grandininis	35164,84	43164,27	55601,58	69814,03	83331,92	170628,35	142479,57	142765,57	-247261,20	148940,55
	Bazinis	35164,84	78329,11	133930,68	203744,72	287076,64	457704,99	600184,56	742950,13	495688,93	644629,47
Drabužiai	239976,05	265867,85	281539,87	327080,87	368475,63	413406,59	523846,15	607565,51	554243,45	416954,07	473757,40
Santykinė	Grandininis	10,79%	5,89%	16,18%	12,66%	12,19%	26,71%	15,98%	-8,78%	-24,77%	13,62%
	Bazinis	10,79%	17,32%	36,30%	53,55%	72,27%	118,29%	153,18%	130,96%	73,75%	97,42%
Absoliutinė	Grandininis	25891,80	15672,02	45541,00	41394,76	44930,97	110439,56	83719,36	-53322,06	-137289,38	56803,32
	Bazinis	25891,80	41563,82	87104,82	128499,58	173430,54	283870,10	367589,46	314267,40	176978,02	233781,35
Maisto produktai	345924,20	398307,97	471780,78	508691,18	627395,04	798067,06	995491,69	1228923,64	1454956,33	1216565,23	1357468,30
Santykinė	Grandininis	15,14%	18,45%	7,82%	23,34%	27,20%	24,74%	23,45%	18,39%	-16,38%	11,58%
	Bazinis	15,14%	36,38%	47,05%	81,37%	130,71%	187,78%	255,26%	320,60%	251,69%	292,42%
Absoliutinė	Grandininis	52383,77	73472,81	36910,40	118703,86	170672,02	197424,63	233431,95	226032,69	-238391,10	140903,07
	Bazinis	52383,77	125856,58	162766,98	281470,84	452142,86	649567,48	882999,44	1109032,12	870641,03	1011544,10
Metalas ir jo gaminiai	237968,44	268822,20	307478,16	407055,51	563168,50	652435,90	904263,17	1114380,11	1162175,26	570860,81	888778,53
Santykinė	Grandininis	12,97%	14,38%	32,39%	38,35%	15,85%	38,60%	23,24%	4,29%	-50,88%	55,69%
	Bazinis	12,97%	29,21%	71,05%	136,66%	174,17%	279,99%	368,29%	388,37%	139,89%	273,49%
Absoliutinė	Grandininis	30853,76	38655,96	99577,35	156112,99	89267,40	251827,28	210116,93	47795,15	-591314,45	317917,72
	Bazinis	30853,76	69509,72	169087,07	325200,06	414467,46	666294,73	876411,67	924206,82	332892,36	650810,09
Mineraliniai produktai	351362,36	345249,37	342613,41	418226,26	678570,02	1060619,89	1204242,04	1260600,17	1650085,94	1139174,42	1278722,18
Santykinė	Grandininis	-1,74%	-0,76%	22,07%	62,25%	56,30%	13,54%	4,68%	30,90%	-30,96%	12,25%
	Bazinis	-1,74%	-2,49%	19,03%	93,13%	201,86%	242,74%	258,77%	369,63%	224,22%	263,93%
Absoliutinė	Grandininis	-6112,99	-2635,95	75612,85	260343,76	382049,87	143622,15	56358,13	389485,77	-510911,52	139547,76
	Bazinis	-6112,99	-8748,94	66863,91	327207,66	709257,54	852879,68	909237,81	1298723,58	787812,06	927359,82
Transporto priemonės	211586,36	291120,03	344423,78	441845,59	582892,36	736942,80	1223362,92	1600750,92	1138030,43	429091,29	597151,31
Santykinė	Grandininis	37,59%	18,31%	28,29%	31,92%	26,43%	66,01%	30,85%	-28,91%	-62,30%	39,17%

	Bazinis		37,59%	62,78%	108,83%	175,49%	248,29%	478,19%	656,55%	437,86%	102,80%	182,23%
Absoliutinė	Grandininis		79533,67	53303,75	97421,81	141046,77	154050,44	486420,12	377388,00	-462720,48	-708939,14	168060,02
	Bazinis		79533,67	132837,42	230259,23	371306,00	525356,44	1011776,56	1389164,55	926444,07	217504,93	385564,95
Mediena ir jos gaminiai		149490,00	170869,26	210598,76	257924,77	339582,98	403715,13	458557,34	629268,81	450752,32	282703,58	368127,64
Santykinė	Grandininis		14,30%	23,25%	22,47%	31,66%	18,89%	13,58%	37,23%	-28,37%	-37,28%	30,22%
	Bazinis		14,30%	40,88%	72,54%	127,16%	170,06%	206,75%	320,94%	201,53%	89,11%	146,26%
Absoliutinė	Grandininis		21379,26	39729,50	47326,01	81658,21	64132,15	54842,21	170711,47	-178516,48	-168048,75	85424,06
	Bazinis		21379,26	61108,76	108434,77	190092,98	254225,13	309067,34	479778,81	301262,33	133213,58	218637,64
Kita		269453,37	314087,07	372604,96	460755,14	546935,76	732311,92	997044,24	1179191,32	1045128,21	635812,91	919557,62
Santykinė	Grandininis		116,56%	118,63%	123,66%	118,70%	133,89%	136,15%	118,27%	88,63%	60,84%	144,63%
	Bazinis		116,56%	138,28%	171,00%	202,98%	271,78%	370,02%	437,62%	387,87%	235,96%	341,27%
Absoliutinė	Grandininis		44633,70	58517,89	88150,18	86180,61	185376,16	264732,32	182147,08	-134063,12	-409315,30	283744,72
	Bazinis		44633,70	103151,59	191301,78	277482,39	462858,55	727590,87	909737,95	775674,84	366359,54	650104,25

Saltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

<http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=AT0050a&ti=AT05%2E+PRINCIPAL>

+IMPORTS&path=../DATABASEEN/atirdz/Annual%20statistical%20data/Foreign%20trade/&lang=1[Žiūrėta 2011 08 28]

LIETUVOS LAFAY INDEKSAS 2000-2010 m.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gyvi gyvūnai ir gyvūninės kilmės produktai	1,53	1,27	1,29	1,25	1,46	1,41	1,49	1,75	1,12	1,38	1,33
Augaliniai produktai	0,00	0,59	0,19	0,65	0,37	0,69	0,82	1,35	1,28	1,09	0,83
Riebalai ir aliejus	-0,14	-0,11	-0,08	-0,04	-0,09	0,05	-0,09	0,12	-0,01	0,04	0,02
Paruošti maisto produktai (alkoholiniai ir nealkoholiniai gėrimus ir tabako gaminiai)	-0,76	-0,58	-0,45	-0,38	-0,29	-0,03	0,12	0,22	-0,03	-0,14	0,12
Mineraliniai produktai	-0,28	1,42	1,02	1,04	2,71	0,86	0,23	-1,79	-1,66	-3,39	-4,40
Chemijos ir giminingų pramonės šakų gaminiai	-1,20	-1,63	-1,45	-1,39	-1,08	-0,55	-1,27	-1,03	-0,40	-2,03	-1,77
Plastikas ir jo dirbiniai; guma ir jos dirbiniai	-1,29	-1,46	-1,47	-1,46	-1,44	-1,37	-0,51	0,85	0,48	0,62	0,72
Neišdirbtos odos, kailiai ir jų dirbiniai	0,38	0,30	0,23	0,07	0,02	0,02	0,00	-0,01	0,02	0,02	0,04
Mediena ir medienos gaminiai	2,36	2,05	2,05	1,92	1,46	1,22	1,06	1,16	0,74	0,88	1,01
Medienos masė, popierius ir kartonas	-0,71	-0,65	-0,57	-0,58	-0,53	-0,42	-0,32	-0,31	-0,32	-0,49	-0,36
Tekstilė ir tekstilės gaminiai	-1,03	-1,23	-1,10	-1,00	-0,85	-0,44	-0,18	0,00	-0,03	-0,20	-0,14
Avalynė, galvos apdangalai, skėčiai ir kiti gaminiai	5,71	5,01	4,55	3,78	2,85	2,00	1,53	1,06	0,53	0,63	0,69
Dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, stiklo ir keraminiai gaminiai	0,09	0,10	0,08	0,07	0,06	0,05	0,03	0,05	0,01	0,08	0,03
Brangakmeniai, pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,01
Netaurieji metalai ir dirbiniai iš netauriųjų metalų	-0,59	-0,74	-0,92	-1,22	-1,26	-1,15	-1,05	-1,03	-0,51	-0,20	-0,12
Mašinos ir mechaniniai įrenginiai, elektros įranga	-2,62	-3,12	-3,84	-3,81	-3,23	-2,90	-2,69	-2,59	-2,08	-1,81	-1,26
Transporto priemonės	-1,01	-1,35	-0,20	-0,27	-1,93	-1,51	-1,62	-2,65	-1,61	0,56	0,24
Optiniai prietaisai ir aparatai (įskaitant medicinos), laikrodžiai, muzikos instrumentai	-0,19	-0,24	-0,26	-0,20	-0,15	-0,14	-0,05	0,18	0,52	0,14	0,21
Ginklai ir šaudmenys	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Įvairūs pramonės dirbiniai	1,50	1,48	1,86	2,32	2,32	2,10	2,11	2,24	1,70	2,36	2,20
Meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Kitos prekės	-1,75	-1,11	-0,92	-0,78	-0,40	0,10	0,40	0,45	0,27	0,46	0,62
Nenurodytos prekės dėl komercinių priežasčių	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1229> [žiūrėta 2011 09 24].

13 PRIEDAS

LATVIJOS LAFAY INDEKSAS 2000-2010 m.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gyvi gyvūnai ir gyvūninės kilmės produktai	-0,07	-0,24	-0,42	-0,28	0,00	0,07	0,58	0,71	0,48	0,25	0,34
Augaliniai produktai	-1,62	-1,03	-0,90	-0,64	-0,70	-0,02	-0,16	0,10	0,72	0,61	0,59
Riebalai ir aliejus	-0,39	-0,40	-0,40	-0,33	-0,27	-0,20	-0,14	-0,12	-0,20	-0,34	-0,24
Paruošti maisto produktai (įskaitant alkoholinius ir nealkoholinius gėrimus ir tabako gaminius)	-1,12	-0,18	0,25	-0,16	0,06	0,42	0,67	0,75	0,49	-0,39	0,08
Mineraliniai produktai	-4,74	-4,37	-3,70	-3,82	-3,39	-2,94	-3,53	-3,33	-5,32	-5,71	-4,60
Chemijos ir giminingų pramonės šakų gaminiai	-1,98	-1,91	-2,15	-1,92	-1,59	-1,34	-0,70	-0,31	-0,63	-1,63	-1,87
Plastikas ir jo dirbiniai; guma ir jos dirbiniai	-1,59	-1,57	-1,57	-1,51	-1,31	-1,22	-0,90	-0,82	-0,88	-1,08	-1,16
Neišdirbtos odos, kailiai ir jų dirbiniai	0,17	0,18	0,12	0,15	0,03	0,01	0,00	-0,02	-0,01	-0,04	0,00
Mediena ir medienos gaminiai	16,85	15,12	14,71	15,08	12,67	10,24	8,95	8,60	6,87	7,43	8,55
Medienos masė, popierius ir kartonas	-0,95	-0,66	-0,73	-0,94	-0,59	-0,35	-0,39	-0,29	-0,38	-0,53	-0,36
Tekstilė ir tekstilės gaminiai	2,97	3,10	2,73	2,82	2,31	1,76	1,58	1,08	0,68	0,03	-0,07
Avalynė, galvos apdangalai, skėčiai ir kiti gaminiai	-0,27	-0,26	-0,26	-0,27	-0,26	-0,22	-0,24	-0,27	-0,28	-0,30	-0,28
Dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, stiklo ir keraminiai gaminiai	-0,29	-0,26	-0,20	-0,22	-0,19	-0,27	-0,28	-0,31	-0,05	-0,06	0,07
Brangakmeniai, pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai	0,09	0,03	0,01	0,00	-0,03	-0,06	-0,08	-0,07	-0,10	-0,07	-0,03
Netaurieji metalai ir dirbiniai iš netauriųjų metalų	2,31	2,05	2,18	1,51	1,80	1,84	2,38	2,24	2,98	2,15	1,77
Mašinos ir mechaniniai įrenginiai, elektros įranga	-7,09	-6,82	-6,82	-6,41	-5,53	-4,93	-4,43	-4,42	-2,68	-0,77	-1,71
Transporto priemonės	-2,96	-3,44	-3,64	-3,86	-3,85	-3,22	-3,41	-3,44	-1,57	0,30	-0,56
Optiniai prietaisai ir aparatai (įskaitant medicinos), laikrodžiai, muzikos instrumentai	-0,61	-0,69	-0,61	-0,47	-0,36	-0,29	-0,42	-0,30	-0,38	-0,40	-0,28
Ginklai ir šaudmenys	-0,03	-0,03	-0,03	-0,06	-0,02	-0,01	-0,05	-0,05	-0,11	-0,11	-0,07
Įvairūs pramonės dirbiniai	1,20	1,29	1,33	1,22	1,17	0,70	0,53	0,25	0,22	0,45	0,22
Meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Kitos prekės	0,12	0,11	0,12	0,12	0,05	0,03	0,01	0,05	0,13	0,22	0,25
Nenurodytos prekės dėl komercinių priežasčių	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,64

Saltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

<http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=AT0050a&ti=AT05%2E+PRINCIPAL+IMPORTS&path=../DATABASEEN/atirdz/Annual%20statistical%20data/Foreign%20trade/&lang=1> [Žiūrėta 2011 08 28]

<http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=AT0040a&ti=AT04%2E+PRINCIPAL+EXPORTS&path=../DATABASEEN/atirdz/Annual%20statistical%20data/Foreign%20trade/&lang=1> [Žiūrėta 2011 08 28]

LIETUVOS REGRESINĖS LYGTIES IŠKLOTINĖ

Model 1: OLS, using observations 2000-2010 (T = 11)
Dependent variable: ESD

	<i>Coefficient</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t-ratio</i>	<i>p-value</i>	
const	290,04	461,894	0,6279	0,54997	
TUI	-0,303295	0,665438	-0,4558	0,66235	
GOV	-0,468524	0,104995	-4,4623	0,00293	***
BKF	-1,08966	0,232016	-4,6965	0,00222	***
Mean dependent var	-1403,906	S.D. dependent var		1677,197	
Sum squared resid	1650529	S.E. of regression		485,5820	
R-squared	0,941325	Adjusted R-squared		0,916178	
F(3, 7)	37,43357	P-value(F)		0,000111	
Log-likelihood	-81,16124	Akaike criterion		170,3225	
Schwarz criterion	171,9141	Hannan-Quinn		169,3192	
rho	-0,081238	Durbin-Watson		1,928196	

White's test for heteroskedasticity -

Null hypothesis: heteroskedasticity not present

Test statistic: LM = 10,6703

with p-value = $P(\text{Chi-square}(9) > 10,6703) = 0,298987$

Variance Inflation Factors

Minimum possible value = 1.0

Values > 10.0 may indicate a collinearity problem

TUI 4,570

GOV 3,839

BKF 9,018

$VIF(j) = 1/(1 - R(j)^2)$, where $R(j)$ is the multiple correlation coefficient between variable j and the other independent variables

Properties of matrix $X'X$:

1-norm = 1,2837375e+009

Determinant = 8,8185531e+021

Reciprocal condition number = 8,6057285e-010

LATVIJOS REGRESINĒS LYGTIES IŠKLOTINĒ

Model 1: OLS, using observations 2000-2010 (T = 11)
Dependent variable: ESD

	<i>Coefficient</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t-ratio</i>	<i>p-value</i>	
const	118,588	357,12	0,3321	0,74956	
TUI	-1,49052	0,654689	-2,2767	0,05691	*
GOV	-0,589955	0,139039	-4,2431	0,00383	***
BKF	-0,982236	0,281046	-3,4949	0,01006	**
Mean dependent var	-1339,464	S.D. dependent var		1825,093	
Sum squared resid	1242377	S.E. of regression		421,2867	
R-squared	0,962702	Adjusted R-squared		0,946717	
F(3, 7)	60,22616	P-value(F)		0,000023	
Log-likelihood	-79,59885	Akaike criterion		167,1977	
Schwarz criterion	168,7893	Hannan-Quinn		166,1944	
rho	-0,797569	Durbin-Watson		3,172548	

White's test for heteroskedasticity -

Null hypothesis: heteroskedasticity not present

Test statistic: LM = 10,9966

with p-value = $P(\text{Chi-square}(9) > 10,9966) = 0,275945$

Variance Inflation Factors

Minimum possible value = 1.0

Values > 10.0 may indicate a collinearity problem

TUI 6,365
GOV 5,598
BKF 14,184

$VIF(j) = 1/(1 - R(j)^2)$, where $R(j)$ is the multiple correlation coefficient between variable j and the other independent variables

Properties of matrix $X'X$:

1-norm = 6,974305e+008

Determinant = 2,8968188e+021

Reciprocal condition number = 1,9944574e-009

LIETUVOS REGRESINĖS LYGTIES IŠKLOTINĖ

Model 1: OLS, using observations 2000-2010 (T = 11)
Dependent variable: REAL

	<i>Coefficient</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t-ratio</i>	<i>p-value</i>
const	4,60686	4,14266	1,1121	0,30284
ESD	1,16655	3,38303	0,3448	0,74035
TUI	-2,19713	7,62267	-0,2882	0,78151
KITOS	3,47341	2,22962	1,5578	0,16323
Mean dependent var	4,536364	S.D. dependent var		6,979867
Sum squared resid	247,7987	S.E. of regression		5,949774
R-squared	0,491367	Adjusted R-squared		0,273381
F(3, 7)	2,254125	P-value(F)		0,169415
Log-likelihood	-32,73929	Akaike criterion		73,47858
Schwarz criterion	75,07016	Hannan-Quinn		72,47531
rho	0,051942	Durbin-Watson		1,799233

White's test for heteroskedasticity -

Null hypothesis: heteroskedasticity not present

Test statistic: LM = 10,9729

with p-value = $P(\text{Chi-square}(9) > 10,9729) = 0,277574$

Variance Inflation Factors

Minimum possible value = 1.0

Values > 10.0 may indicate a collinearity problem

ESD 9,095
TUI 3,994
KITOS 6,362

$VIF(j) = 1/(1 - R(j)^2)$, where $R(j)$ is the multiple correlation coefficient between variable j and the other independent variables

Properties of matrix $X'X$:

1-norm = 130,87789

Determinant = 1343,8269

Reciprocal condition number = 0,0028297552

LATVIJOS REGRESINĒS LYGTIES IŠKLOTINĒ

Model 3: OLS, using observations 2000-2010 (T = 11)
Dependent variable: REAL

	<i>Coefficient</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t-ratio</i>	<i>p-value</i>
const	6,43901	3,61331	1,7820	0,11795
ESD	-5,08898	3,12625	-1,6278	0,14759
TUI	-33,2159	14,2869	-2,3249	0,05301 *
KITOS	4,83122	2,64343	1,8276	0,11033
Mean dependent var	4,245455	S.D. dependent var		8,514266
Sum squared resid	273,3108	S.E. of regression		6,248552
R-squared	0,622982	Adjusted R-squared		0,461402
F(3, 7)	3,855580	P-value(F)		0,064337
Log-likelihood	-33,27825	Akaike criterion		74,55651
Schwarz criterion	76,14809	Hannan-Quinn		73,55324
rho	0,154525	Durbin-Watson		1,403868

White's test for heteroskedasticity -

Null hypothesis: heteroskedasticity not present

Test statistic: LM = 10,9977

with p-value = $P(\text{Chi-square}(9) > 10,9977) = 0,275869$

Variance Inflation Factors

Minimum possible value = 1.0

Values > 10.0 may indicate a collinearity problem

ESD 8,338
TUI 13,852
KITOS 11,961

$VIF(j) = 1/(1 - R(j)^2)$, where $R(j)$ is the multiple correlation coefficient between variable j and the other independent variables

Properties of matrix $X'X$:

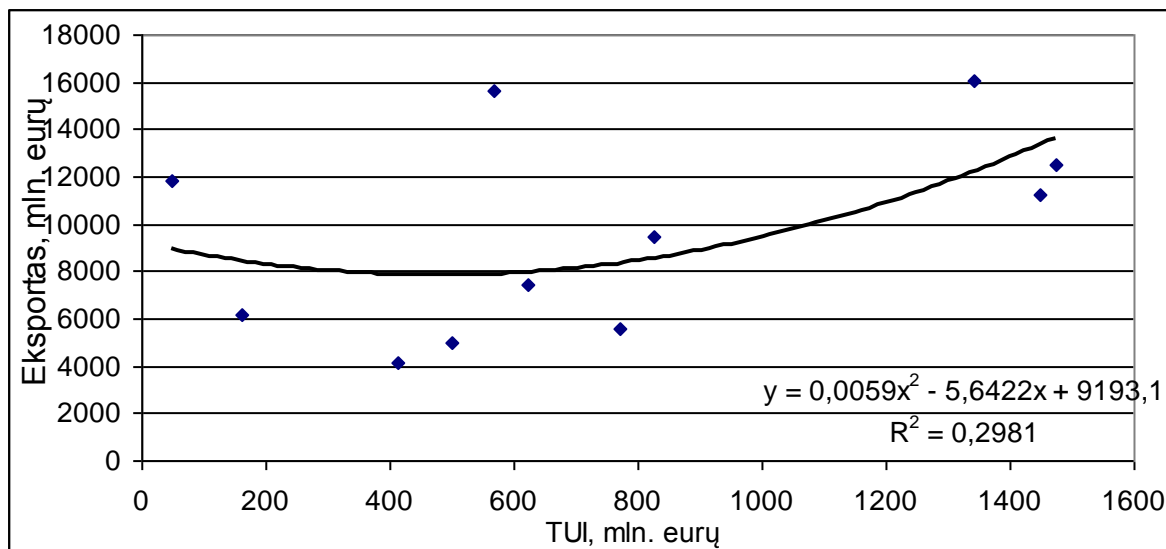
1-norm = 243,5232

Determinant = 713,19393

Reciprocal condition number = 0,00055826499

18 PRIEDAS

LIETUVOS TUI SRAUTO BEI EKSPORTO APIMTIES PRIKLAUSOMYBĖ

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

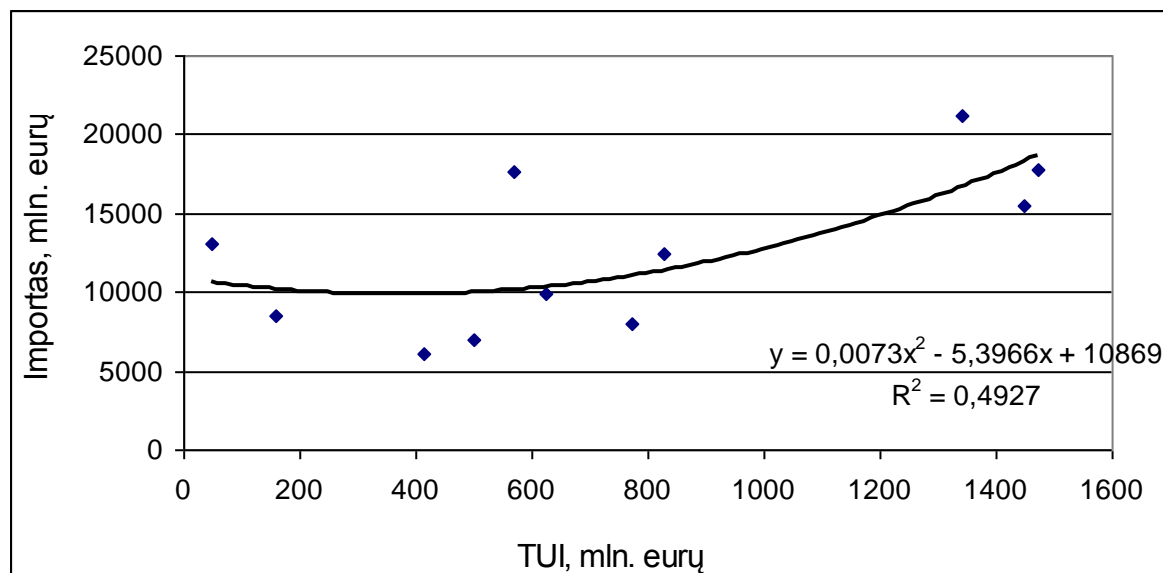
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M6050301&PLanguage=0> [Žiūrėta: 2011 11 10].

http://lb.lt/statistics/statbrowser.aspx?lang=lt&orient=vert&date_type=4&Year0=2000&Year1=2011&Q1=1&Q2=1&Q3=1&Q4=1&group=7233 [Žiūrėta: 2011 11 10].

Koreliacijos koeficientas $r=0,46$

19 PRIEDAS

LIETUVOS TUI SRAUTO BEI IMPORTO APIMTIES PRIKLAUSOMYBĖ

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

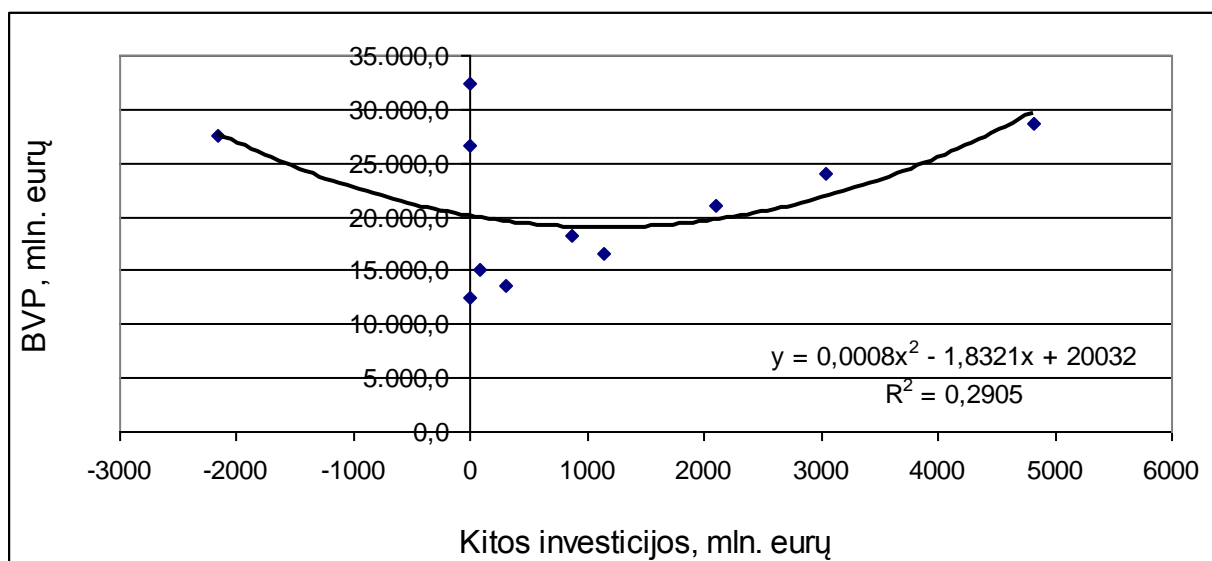
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M6050301&PLanguage=0> [Žiūrėta: 2011 11 10].

http://lb.lt/statistics/statbrowser.aspx?lang=lt&orient=vert&date_type=4&Year0=2000&Year1=2011&Q1=1&Q2=1&Q3=1&Q4=1&group=7233 [Žiūrėta: 2011 11 10].

Koreliacijos koeficientas $r=0,63$

20 PRIEDAS

LIETUVOS KITŲ INVESTICIJŲ SRAUTO BEI BVP APIMTIES TARPUSAVIO PRIKLAUSOMYBĖ

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

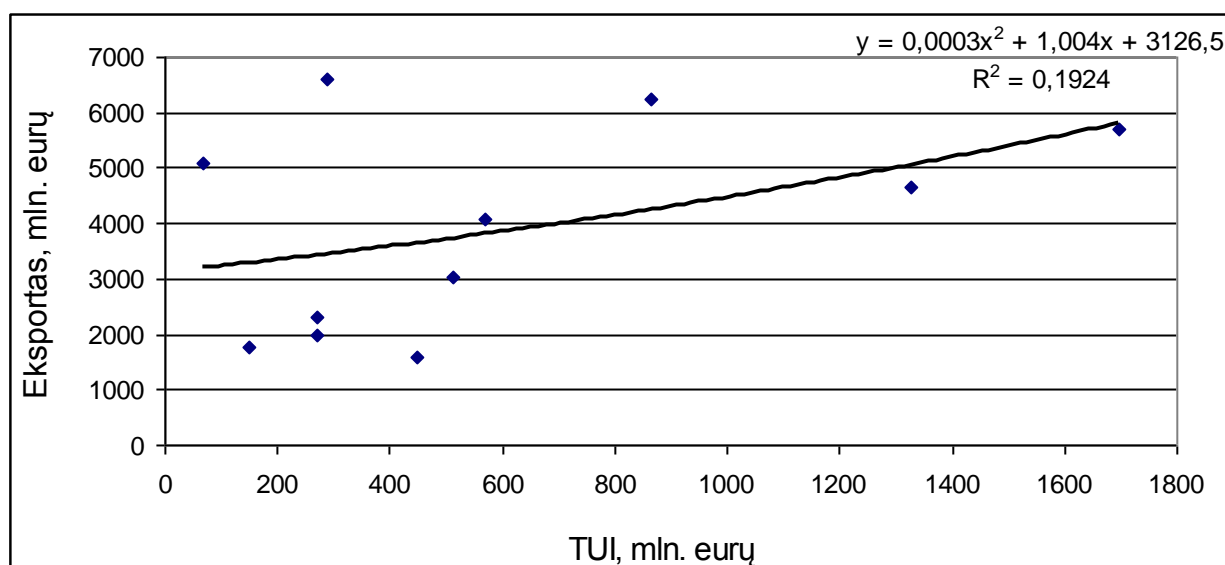
http://lb.lt/statistics/statbrowser.aspx?lang=lt&orient=vert&date_type=4&Year0=2000&Year1=2011&Q1=1&Q2=1&Q3=1&Q4=1&group=7233 [Žiūrėta: 2011 11 10].

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_gdp_c&lang=en [Žiūrėta: 2011 11 10].

Koreliacijos koeficientas $r=0,13$

21 PRIEDAS

LATVIJOS TUI SRAUTO BEI EKSPORTO APIMTIES PRIKLAUSOMYBĖ

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

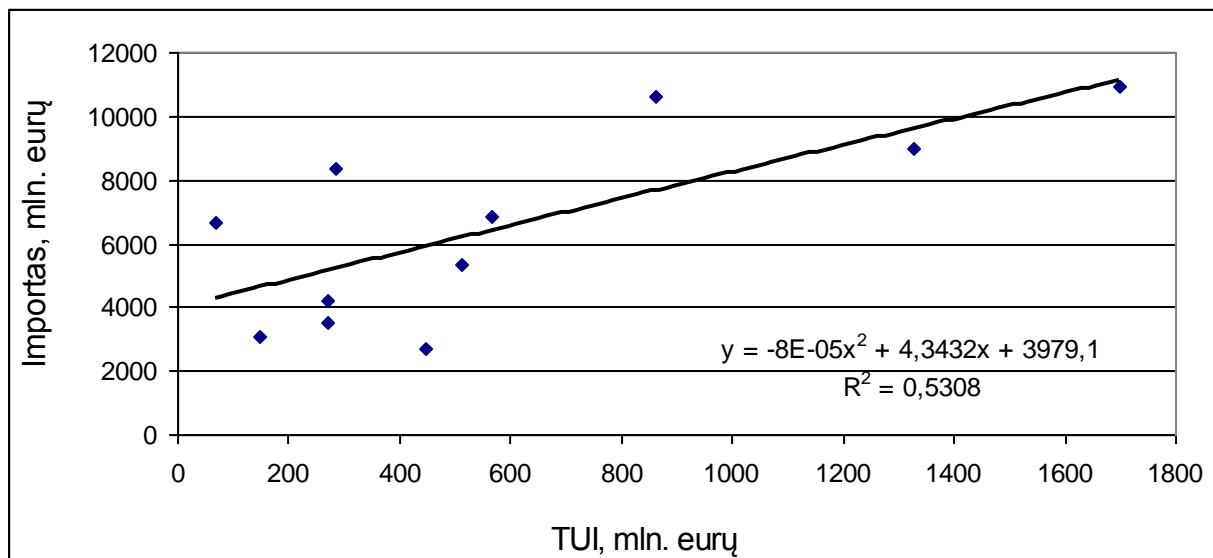
<http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=AT0010a&ti=ATG01%2E+EXPORTS+AND+IMPORTS+BY+GROUPING+OF+COUNTRIES+%28thsd+LVL%29&path=../DATABASEEN/atirdz/Annual%20statistical%20data/Foreign%20trade/&lang=1> [žiūrėta: 2011 11 10].

http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=19&table_level_1=&tables=3&lang=2&period-f=2000&period-t=2010&periodiskums=1¤cy=2&bopsy_lim=0&mervieniba=2 [Žiūrėta: 2011 11 10].

Koreliacijos koeficientas $r=0,43$

22 PRIEDAS

LATVIJOS TUI SRAUTO BEI IMPORTO APIMTIES PRIKLAUSOMYBĒ

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

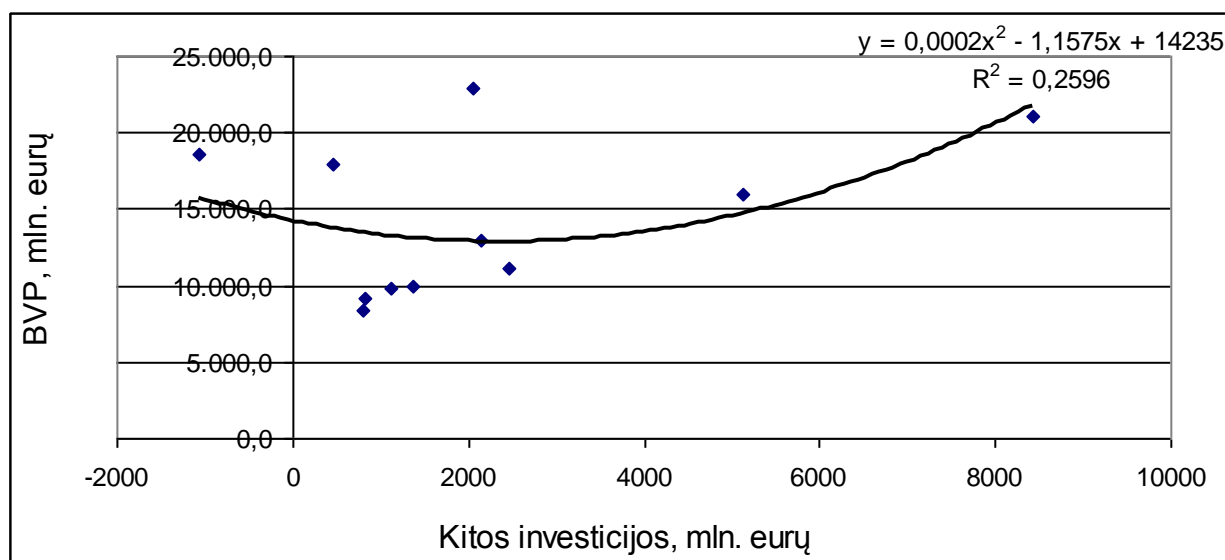
<http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=AT0010a&ti=ATG01%2E+EXPORTS+AND+IMPORTS+BY+GROUPING+OF+COUNTRIES+%28thsd+LVL%29&path=../DATABASEEN/atirdz/Annual%20statistical%20data/Foreign%20trade/&lang=1> [žiūrēta: 2011 11 10].

http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=19&table_level_1=&tables=3&lang=2&period-f=2000&period-t=2010&periodiskums=1¤cy=2&bopsy_lim=0&mervieniba=2 [Žiūrēta: 2011 11 10].

Korelācijas koeficients $r=0,72$

23 PRIEDAS

LATVIJOS KITŪ INVESTICIJŪ SRAUTO BEI BVP APIMTIES PRIKLAUSOMYBĒ

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_gdp_c&lang=en [Žiūrēta: 2011 11 10].

http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=19&table_level_1=&tables=3&lang=2&period-f=2000&period-t=2010&periodiskums=1¤cy=2&bopsy_lim=0&mervieniba=2 [Žiūrēta: 2011 11 10].

Korelācijas koeficients $r=0,36$

24 PRIEDAS

LIETUVOS IR LATVIJOS BENDROJI UŽSIENIO SKOLA

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Lietuva	5220,5	5974,1	5944,9	6669,9	7686,6	10586,5	14441,8	20547,2	23009,3	23162,6	24071,1
Latvija	5118,4	6337,5	6858,4	7545,1	9871,2	12807,7	18127,7	26834,6	29762,8	29097,2	29978,2

Šaltinis: sudaryta pagal: prieiga per internetą:

http://www.bank.lv/LMB/LMB_en.php?table_level_0=8&table_level_1=&tables=&lang=2&period-f=2000&period-t=2010&periodiskums=1¤cy=2&mervieniba=2 [Žiūrėta 2011 08 28].

http://www.lb.lt/stat_pub/statbrowser.aspx?group=8000 [Žiūrėta 2011 08 28].

25 PRIEDAS

KITIMO TENDENCIJŲ TYRIMO METODIKA

Siekiant išmatuoti, kaip pakito rodiklis per tam tikrą laikotarpį gali būti taikomi dvejoji skaičiavimo būdai: absoliutūs ir santykiniai. Tiek absoliutūs, tiek santykiniai rodikliai gali būti skaičiuojami baziniu ir grandininiu būdu. Baziniu būdu skaičiuojant absoliutinius rodiklius pasirenkami baziniai metai (dažniausiai pirmieji analizuojamo laikotarpio metai). Absoliutus pokytis baziniu būdu randamas:

$$\Delta i_{absolutus} = f_{it} - f_{i0}; \quad (6)$$

Čia: f_{it} - indikatoriaus sudėtinė dalis esamuoju laikotarpiu;

f_{i0} - indikatoriaus sudėtinė dalis baziniu laikotarpiu.

Grandininis būdas leidžia palyginti analizuojamo veiksnio kasmetinius pasikeitimus lyginant su ankstesniais metais. Absoliutus pokytis grandininiu būdu randamas:

$$\Delta i_{absolutusg} = f_{it} - f_{it-1}; \quad (7)$$

Čia: f_{it-1} - indikatoriaus sudėtinės dalies apimtis praėitu laikotarpiu.

Absoliutus pokytis, parodo požymio reikšmių variacijos amplitudę t.y., kiek pakito tam tikra struktūrinė dalis lyginant su ankstesniais metais. Santykiniai rodikliai parodo skirtingo laikotarpio dviejų santykinių dydžių didėjimo ar mažėjimo intensyvumą. Santykinis pokytis baziniu būdu randamas:

$$i_{santykinis} = \frac{f_{it}}{f_{i0}}; \quad (8)$$

Santykinis pokytis grandininiu būdu:

$$i_{santykinis} = \frac{f_{it}}{f_{it-1}}; \quad (9)$$

Santykinius dydžius skaičiuoti būtina, kadangi jie tiksliau atspindi nagrinėjamo rodiklio kitimą – t.y. galima nustatyti nagrinėjamo rodiklio kitimo greitį.